

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายู
ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๑๑)

ปริญาพนิต
ของ
ท้าวศักดิ์ สอมลัม

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK THAILAND

เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
๑ มีนาคม ๒๕๑๕

การศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชล้านนา
ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๑๑)

บทคัดย่อ

ของ

ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม

เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของงานศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

ณ นคร ๒๕๑๕

บทคัดย่อ

การศึกษาคความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายู
ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๑๑)

ปฏิญานิพนธ์เรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายประการสำคัญคือ เพื่อศึกษาปัญหาการปกครองหัวเมืองประเทศราชมลายูของไทย พร้อมทั้งพระบรมราโชบายของกษัตริย์ไทยในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ในการศึกษาได้วิเคราะห์เอกสารประเภทจดหมายเหตุนในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ ทั้งที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์และตีพิมพ์แล้ว ทั้งเอกสารของไทยและเอกสารต่างประเทศ เนื้อหาสำคัญสรุปได้ดังนี้คือ

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ไทยได้หัวเมืองมลายู อันมี ปัตตานี ไทรบุรี กลันตัน และตรังกานู ว่าเป็นเมืองประเทศราชอีก และไทยได้หาวิธีปกครองหัวเมืองเหล่านี้ให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้นกว่าในสมัยอยุธยา แต่ปัญหาในการปกครองก็เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ คือสุลต่านแห่งปัตตานี ใ้ก่อกองรบขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๔ รัชกาลที่ ๑ ทรงแก้ปัญหาโดยการแยกหัวเมืองปัตตานีออกเป็น ๘ หัวเมือง เป็นอิสระแก่กัน เพื่อไม่ให้มีกำลังก่อกองรบขึ้นอีก จึงนับว่าได้ผล เพราะหลังจากนั้นมา การขบถในหัวเมืองปัตตานี แม้จะเกิดขึ้นบ้างแต่ก็ไม่ร้ายแรงเหมือนในสมัยนั้น

ปัญหาเกี่ยวกับเมืองไทรบุรีนั้น เริ่มเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ และเรื้อรังมาทำความหนักใจให้แก่ไทยมากในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพราะเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ซึ่งหนีไปอยู่ที่เกาะปีนัง ซึ่งบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเขาไปจากสุลต่านไทรบุรี ผู้เป็นบิดาของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ได้สนับสนุนให้ลูกหลานของตน ก่อการขบถขึ้นในเมืองไทรบุรีถึง ๒ ครั้ง คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ และ พ.ศ. ๒๓๙๑ เพื่อจะเอาเมืองไทรบุรีคืนจากไทย และเมื่อเกิดขบถขึ้นในเมืองไทรบุรีแล้ว ก็มักจะเกิดความไม่สงบขึ้นในหัวเมืองทั้ง ๘ และกลันตัน ตรังกานูด้วย รัชกาลที่ ๓ จึงต้องทรงหาวิธีแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองไทรบุรีอย่างรอบคอบที่สุด และในที่สุดก็ทรงอภัยโทษให้แก่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) และทรงอนุญาตให้กลับไปปกครองเมืองไทรบุรีในฐานะเมืองประเทศราชต่อไป ปัญหาในการ

ปกครองหัวเมืองมลายูทั้งหมดไป ถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็ทรงพยายามทำให้หัวเมืองมลายู
มาใกล้ชิดกับไทยยิ่งขึ้น โดยการสร้างถนนเชื่อมระหว่างหัวเมืองภาคใต้ กับหัวเมืองประเทศราช
มลายู แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับเมืองตรังกานู เป็นปัญหาที่เกิดจากความ
บกพร่องของไทยในการทำสัญญาเบอร์นี กับอังกฤษในสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่ไม่ได้ขบงไว้ให้ชัดเจน
ว่า กลันตัน และตรังกานูเป็นของไทย จึงเปิดโอกาสให้รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์เข้า
แทรกแซง และถึงกับระดมยิงเมืองตรังกานูขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๕
แต่อย่างไรก็ตาม ไทยก็สามารถแก้ปัญหาให้คลวงไปได้ อังกฤษยอมรับรองสิทธิของไทย
เหนือ กลันตัน และตรังกานู

ด้วยความสามารถในการปกครองของไทย หัวเมืองประเทศราชมลายู
ส่วนหนึ่ง ก็ยังรวมอยู่ในราชอาณาจักรไทย มาจนปัจจุบัน คือส่วนที่เรียกว่า "สี่จังหวัด
ชายแดนภาคใต้"

The Relations Between Siam and Her Malayan Tributary States
in Early Bangkok Period (1782 - 1868)

An Abstract

by

Thavesakdi Lomlim

Presented in Partial fulfilment of the requirements
for the Master of Education degree (Higher Education: History)
at the College of Education

1 March 1972

The Relations Between Siam and Her Malayan Tributary States
in Early Bangkok Period (1782 - 1868)

The main purpose of this thesis is to study the problems in governing the Malayan tributary states of Siam and the policy of the king of Siam in to solve the existing problems. The study attempts to make analytical use of the both unpublished and published official records during the reigns of King Rama I - Rama III. The following is the major findings of the thesis :-

Under King Rama I, Malayan States Patani, Kedah, Kelantan and Trengganu were brought under the Siamese sovereignty again, and were governed more closely than they ever were in the Ayudhya period. But in spite of this tight control, a rebellion was raised in 2334 B.E. by the Sultan of Patani and was put down. Consequently, King Rama I then decided to divide the State of Patani into seven independent states, so that none of them would have enough strength to rebel. This policy was effective because there had been no more serious rebellion after 2334 B.E.

Kedah's problems began in the reign of King Rama II and lasted until the reign of King Rama III. Pegeran, the sultan of Kedah, who had taken a refuge in Penang (rented by his father to the British East India Company) had supported his descendants to rebel twice (once in 2374 B.E. and again in 2381 B.E.). In the past, whenever there was a rebellion in Kedah there were always troubles in the seven states of Patani, Kelantan and Trengganu. King Rama III had carefully considered this problem, and at last pardoned Pegeran and allowed him to come back to govern Kedah as one of Siam's

tributary states.

The situation remained peaceful until the reign of King Rama IV who tried to govern the Malayan States closely by building roads from the Southern province of Siam to Kedah. In the reign of King Rama IV the problem occurred to Trengganu, because of the carelessness of Siam in negotiating the Burney Treaty with Britain in the reign of King Rama III. The Treaty did not clarify that Kelantan and Trengganu belonged to Siam. For this reason, the British Government at Singapore was provided with an excuse to intervene and to bombard Trengganu on November 11, 2405 B.E. However, Siam was able to solve the problem and the British Government accepted Siam's right over Kelantan and Trengganu.

With great effort and capability, Siam still retains a part of Malayan tributary state as parts of her kingdom. These states are now called the "Four Southern Border Provinces."

ความดีของปริญญาโทฉบับนี้ขออุทิศให้คุณพ่อซึ่งล่วงลับไปแล้ว

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิติได้พิจารณาปัญหานี้อย่างถี่ถ้วนแล้ว เห็นสมควร
รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของวิทยาลัยวิชาการศึกษา
ได้

..... ส.เป. ๒๐๗.๓๓๓ .....ประธาน
..... อ.ก.น. ๒๐๖.๓๓๓ .....กรรมการ

1 มีนาคม 2515

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ เพราะผู้เขียนได้รับคำแนะนำและความช่วยเหลือเป็นอย่างดี จาก ท่านอาจารย์สาคร ช่วยประสิทธิ์ ท่านอาจารย์คุณวรมยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ตั้งแต่เริ่มทำจนกระทั่งสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้เป็นเบื้องแรก

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้รับความเอื้อเฟื้อจากการบริการของหอสมุดวชิรญาณ กรมศิลปากร หอสมุดคำราราชานุภาพ หอสมุดสยามสมาคม และหอสมุดวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ในการค้นคว้าเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นที่สอง และหนังสือพงศาวดารต่าง ๆ มาใช้ประกอบในการเขียน จึงขอขอบพระคุณไว้เป็นเบื้องที่สอง

ผู้ที่ได้ช่วยเหลือผู้เขียนมาด้วยดี อาทิ คุณพิมพ์ประภา เรื่องสวัสดิ์ก็ได้ช่วยคัดลอกเอกสารเป็นจำนวนมาก คุณสุจินตนา วิไลสูงเนิน ได้ช่วยคัดลอกคู่มือสำหรับส่งให้กรมการที่ปรึกษาตรวจ และได้ให้กำลังใจแก่ผู้เขียนมาโดยตลอด จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

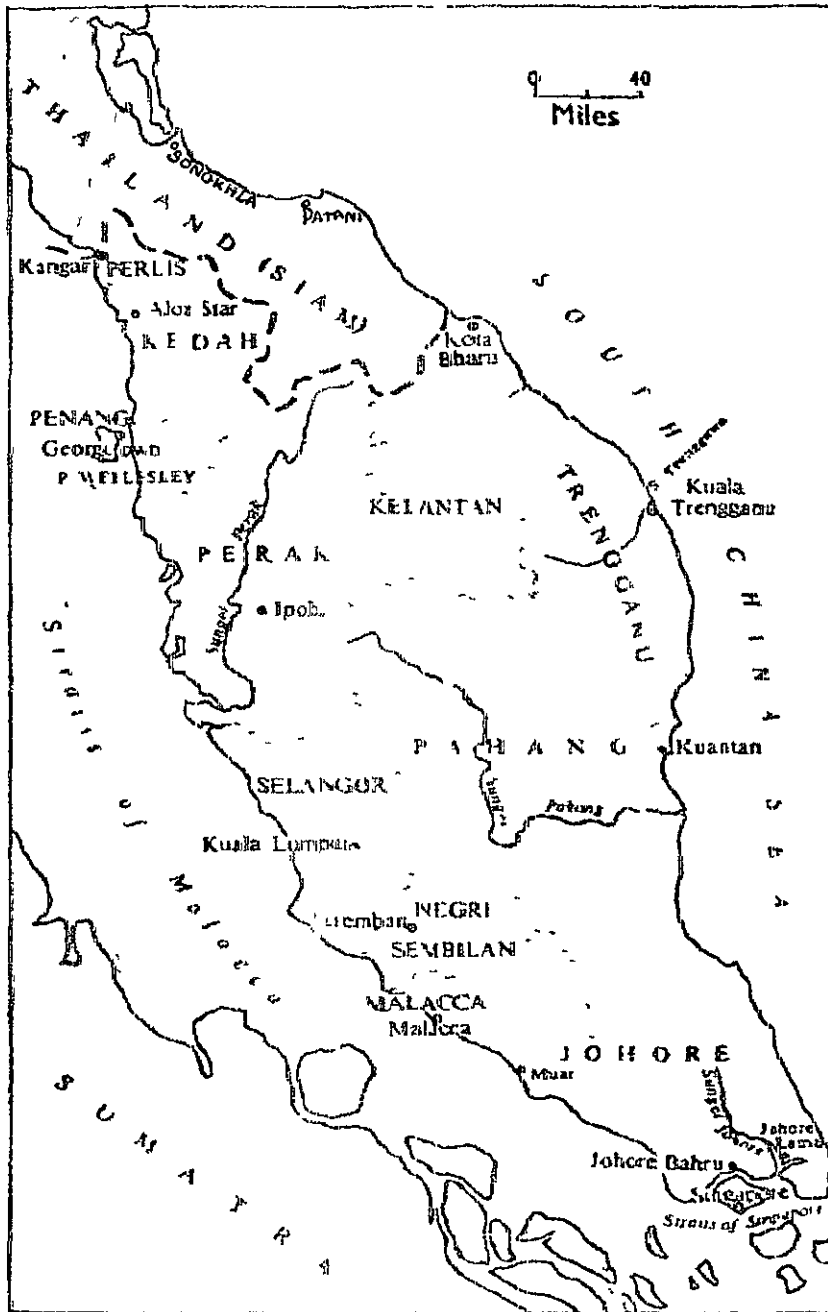
ผู้เขียนจะไม่ลืมพระคุณของท่านที่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้

ทวีศักดิ์ ล้อมลัม

สารบัญ

บทที่	หน้า
- บทนำ	1
1. หัวเมืองมลายูก่อนสมัยรัตนโกสินทร์	11
ก. สมัยอยุธยา	11
ข. สมัยกรุงธนบุรี	14
2. หัวเมืองมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์	17
ก. การไต่หัวเมืองมลายูมาเป็นเมืองประเทศราช	17
ข. เหตุผลของไทยที่ต้องการไต่หัวเมืองมลายูมาเป็นเมืองประเทศราช	19
ค. ลักษณะการปกครองหัวเมืองประเทศราชของไทยโดยเฉพาะหัวเมืองมลายู	21
3. ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองปัตตานีและพระบรมราชาไชยบาลในการแก้ปัญหา	31
ก. ขบถปัตตานีในสมัยรัชกาลที่ ๑	31
ข. พระบรมราชาไชยบาลในรัชกาลที่ ๖ เพื่อป้องกันความยุ่งยากที่จะเกิดขึ้นจากหัวเมืองปัตตานี	33
ค. เรื่องหัวเมืองปัตตานีทั้ง ๙ ในสมัยรัชกาลที่ ๓	38
4. ปัญหาภายในเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีและพระบรมราชาไชยบาลในการแก้ปัญหา	41
ก. เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ไปได้กับพม่า	42
ข. เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) วิวาทกับพระยาอภัยนุราช (ปัสณุ)	45
ค. เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ไปได้กับพม่าหลังจากวิวาทกับพระยาอภัยนุราช (ปัสณุ)	47
ง. พระบรมราชาไชยบาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในการแก้ปัญหาเมืองไทรบุรี	48
จ. ขบถเมืองไทรบุรี	50
ฉ. อุปสรรคสำคัญในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในหัวเมืองไทรบุรีและปัตตานี	59
ช. พระบรมราชาไชยบาลของรัชกาลที่ ๓ ในการแก้ปัญหาเมืองไทรบุรี	62

ข. เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรับ) ไคกลับมาปกครองเมืองไทรบุรี	71
ฅ. หัวเมืองไทรบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๔	73
5. ปัญหาจากภายนอกเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีและพระบรมราชาไชยา ในการแก้ปัญหา	77
ก. ความสนใจของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษต่อหัวเมืองไทรบุรี และเกาะปีนัง	78
ข. ความสัมพันธ์ระหว่างสุลต่านไทรบุรีกับบริษัทอินเดียตะวันออก ของอังกฤษเกี่ยวกับเกาะปีนัง	80
ค. บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษส่งนายจอห์น ครอบเฟอรัค มาเจรจากับไทย	86
ง. บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษส่งกัปตันเฮนรี เบอร์นี มาเจรจากับไทย	94
จ. รัฐประเพณีอิสระจากไทย	102
6. ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองกลันตันและตรังกานูและพระบรมราชาไชยา ในการแก้ปัญหา	106
ก. เมืองกลันตันและตรังกานูช่วยขบถเมืองปัตตานีในรัชกาลที่ ๓	107
ข. บรรดาพวกเจ้าเมืองกลันตันวิวาทกันครั้งแรก	109
ค. พระบรมราชาไชยาในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองกลันตันครั้งแรก	111
ง. อุปสรรคในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองกลันตันครั้งแรก	113
จ. บรรดาพวกเจ้าเมืองกลันตันวิวาทกันครั้งที่สอง	117
ฉ. รัฐบาลอังกฤษที่ส่งคโปร์ระคมยิงเมืองตรังกานูในรัชกาลที่ ๔	121
- บทสรุป	128
- บรรณานุกรม	135
- ภาคผนวก	

จากที่ยกมาสองตอนนี้ ตอนแรกเป็นการถอดความจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง
 แด่คอนที่สอง เป็นคำสันนิษฐานของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า ซึ่งจากคำสันนิษฐานนี้
ทำให้คนรุ่นหลังส่วนมากเชื่อว่า อาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยนั้นแผ่ลงไปตลอดแหลมมลายู
เพราะเมืองมะละกา และเมืองยะโฮรนั้น ตั้งอยู่ทางทิศใต้สุดของแหลมมลายู และคำสันนิษฐาน
นี้ คงจะตีความมาจากข้อความในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่ว่า "ถึงทะเลหนานอกเป็น
อาณาเขต" ซึ่งถ้าทะเลหนานอกหมายถึงมหาสมุทรอินเดีย แถบของแคว้นมะละกาที่ติดต่อกับทะเล
จีนใต้ทางตะวันออกของคาบสมุทรมลายูแล้ว คำสันนิษฐานนี้ก็ตรงกับความเป็นจริง แต่ในศิลา
จารึกไม่ได้ให้รายละเอียดในเรื่องนี้แก่เรา เราจึงไม่อาจทราบได้ว่าทะเลหนานอกหมายถึง
ทะเลส่วนไหน จึงไม่อาจบ่งแน่ชัดลงไปได้ว่าอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยทางใต้แผ่ลงไป
ตลอดแหลมมลายู และโดยเฉพาะเมืองมะละกา และเมืองยะโฮรนั้น ยังไม่เกิดในสมัย
สุโขทัย เมืองมะละกานั้นตามบันทึกของ ทอม ปิเรส (Tomé Pires) ชาวโปรตุเกส ซึ่ง
มาอยู่ที่มะละกา หลังจากโปรตุเกสตีเมืองมะละกาได้เมื่อ ค.ศ. ๑๕๑๑ ว่า เมืองมะละกาตั้ง
ขึ้นโดยปรเมศวร เยาวลยจากเกาะสุมาตรา เมื่อประมาณ ค.ศ. ๑๕๐๐¹ หรือ พ.ศ. ๑๙๔๖
ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระยาราม) แห่งกรุงศรีอยุธยา

ส่วนเมืองยะโฮรนั้นคงเกิดขึ้นพร้อมกับอาณาจักรยะโฮร ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากสุลต่าน
 แห่งมะละกาเสียเมืองมะละกาให้แก่โปรตุเกสไปแล้ว เมื่อ ค.ศ. ๑๕๑๑ ถึงความปรากฏใน
 เอกสารเกี่ยวกับอาณาจักรยะโฮรว่า "หลังจากโปรตุเกสเข้ายึดครองมะละกาแล้ว ราชวงศ์
 มาเลส่วนน้อยที่เหลืออยู่ ก็ได้เดินทางไปยังหลักแหล่งอยู่ทางทิศใต้สุดของคาบสมุทรมาเล ตามคัมภีร์
 ยะโฮรและต่อมารู้จักกันในนามของอาณาจักรยะโฮร....."² จากที่ยกมานี้แสดงให้เห็น
 ว่าเมืองมะละกาและเมืองยะโฮรนั้น ยังไม่ได้เกิดในสมัยสุโขทัย จึงเป็นไปได้ที่จะกล่าวว่า
 เมืองทั้งสองนี้เป็นประเทศราชของไทยในสมัยสุโขทัย

1 John Bastin, Malaysia Selected Historical Reading, p.3

2 Ibid., p.16

ส่วนการขยายอาณาเขตของไทยในสมัยสุโขทัย ลงไปยังแหลมมลายูนั้น ยอร์จ
 เชเดส (George Coedès) ปราชญ์ชาวฝรั่งเศสผู้เฒ่าศึกษาเรื่องราวของภูมิภาคเอเชีย
 อุกเนย และผลงานของเขาเป็นที่ยอมรับทั่วไป กล่าวหา ไทยโคเริ่มแผ่อาณาเขตเข้าไปใน
 คาบสมุทรมลายู ราวสมัยของ จันทรภาณุ (Chandrabhanu) ประมาณ ค.ศ. ๑๒๕๔¹
 จันทรภาณุ ที่กล่าวถึงนี้เป็นกษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรทัมบราลิงก (Tambralinga)
 ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชและในกอบกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ อาณาจักรนี้ก็ได้
 แยกตัวออกจากอาณาจักรศรีวิชัย (Sri Vijaya) ซึ่งเสื่อมลงมากแล้ว² อาณาจักรต่าง ๆ
 บนคาบสมุทรมลายูจึงพากันตั้งเป็นอิสระ พอขุนรามคำแหงจึงได้ขยายอาณาเขตลงไปยัง
 คาบสมุทรมลายู ซึ่งพอขุนรามคำแหงจะต้องเอาชนะต่ออาณาจักรทัมบราลิงกให้ได้เสียก่อน
 ซึ่งไม่ยากนัก เพราะอาณาจักรนี้ก็เป็นทางผ่านของไทยที่จะลงไปสู่คาบสมุทรมลายูอยู่แล้ว
 และจันทรภาณุก็ได้ครองไทรบุรี (Kedah) ไว้ไว้สำหรับเป็นท่าเรือทางอ่าวเบงกอล³

จากที่ยกมานี้จึงพออนุมานได้ว่า พอขุนรามคำแหงได้อาณาจักรทัมบราลิงก หรือ
นครศรีธรรมราชแล้ว ก็คงได้ไทรบุรีมาไว้ในอาณาจักรของพระองค์ด้วย เมื่อ ค.ศ. ๑๒๕๕
 (พ.ศ. ๑๘๓๙) แต่ส่วนหัวเมืองมลายูอื่น ๆ นั้น พอขุนรามคำแหงจะไ้เข้ามาไว้ในอำนาจหรือไม่
 ยังเป็นที่สงสัย เพราะเมื่อพอขุนรามคำแหงได้ขยายอำนาจลงไปใ้ในหมู่รัฐมลายูแล้ว ยอร์จ
 เชเดส ได้กล่าวไว้ในหนังสือ The Indianized States of Southeast Asia
 ว่า ในปี ค.ศ. ๑๒๕๕ (พ.ศ. ๑๘๓๘) ไทยโคส่งทูตไปยังราชสำนักจีน และตอนขากลับกุมไ้ไลซาน
 (Kublai Khan) ก็ให้ทูตจีนถือคำสั่งมาให้พอขุนรามคำแหงว่า อย่าให้ไปทำอันตรายต่อรัฐ
 มลายู^{*4} ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเมื่อพอขุนรามคำแหงขยายอำนาจลงไปใ้ในหมู่รัฐมลายูแล้ว

1 G. Coedès, The Indianized States of Southeast Asia, p. 205

2 Richard O Winstedt, History of Malaya, p. 38

3 Ibid.

* รัฐมลายู คือรัฐจัมบี (Jambi) ในเกาะสุมาตรา ซึ่งเป็นรัฐสำคัญมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๙ และมีอำนาจขึ้นมาถึงทางใต้ของแหลมมลายู

4 G. Coedès, loc cit

เจ้าแห่งรัฐมลายูไครองเรียนไปยังกบไลซาน กบไลซานจึงได้มีคำสั่งมายังพ่อขุนรามคำแหง และ
 พ่อขุนรามคำแหงก็คงยอมรับอำนาจของกบไลซานอยู่ไม่น้อย ซึ่งจะเห็นได้จาก การส่งทูตกุม
 บรรณาณวทูไปยังราชสำนักจีน ใน ค.ศ. ๑๒๙๕ (พ.ศ. ๑๘๓๘) จึงพออนุมานได้ว่า พระองค์
 คงไม่ได้ขยายอำนาจลงไปจนสุดแหลมมลายู ที่ปรากฏในศิลาจารึกว่า "ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว"
 และสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพทรงถอดความออกเป็น "จึงถึงทะเลหนานอกเป็น
 อาณาเขต" นั้น ถ้าพิจารณาตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ทะเลหนานอกน่าจะหมายถึงมหาสมุทร
 อินเดีย ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของคาบสมุทรมลายู โดยที่พ่อขุนรามคำแหงได้อาณาจักรนคร
 ศรีธรรมราชไว้โบราณอาณาจักร และนครศรีธรรมราชก็ได้ปกครองไทรบุรีอยู่ด้วย ดังได้กล่าว
 มาแล้วข้างบน และไทรบุรีนี้ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายูติดต่อกับมหาสมุทรอินเดีย
 พ่อขุนรามคำแหงก็คงผนวกเอาไทรบุรีไว้ด้วย จึงได้อาณาเขตจดทะเลหนานอก

นอกจากไทรบุรีแล้ว พ่อขุนรามคำแหงก็ได้ขยายอำนาจเข้าไปในรัฐอื่น ๆ อีก ๆ
 ไทรบุรีด้วย เช่น ปัตตานี ประจวบคีรีขันธ์ ตรัง ภูเก็ต ไทรบุรี กบไลซาน และเมื่อกบไลซานสิ้นพระชนม์ไปแล้ว ไทรบุรีก็คงได้ผนวกหัวเมืองเหล่านี้เข้าไว้ใน
 อาณาจักรด้วย หัวเมืองมลายูดังกล่าวจึงได้เกี่ยวข้องกับไทยเรื่อยมาตลอดสมัยอยุธยา และ
 เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว หัวเมืองมลายูเหล่านี้ก็พากัน
 ตั้งตัวเป็นอิสระ ในสมัยธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ไม่ได้อัดฉีดลงไปปราบปราม¹
 หัวเมืองมลายูเหล่านี้จึงเป็นอิสระมาตลอดสมัยกรุงธนบุรี

✓ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เกิดกบฏพระเจ้าปะดุง ในพ.ศ. ๒๓๒๘
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
 เสด็จยกทัพออกไปตีพม่าทางภาคใต้ เมื่อเสร็จศึกพม่าแล้ว กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
 ก็ได้เสด็จยกทัพไปตีหัวเมืองปัตตานีแล้ว หัวเมืองอื่น ๆ อันมีไทรบุรี กลันตัน ตรัง ภูเก็ต ก็ยอม
 มาขึ้นต่อไทยแต่โดยดี ตั้งแต่นั้นมาหัวเมืองมลายูก็มาขึ้นต่อไทยดังแต่ก่อน ไทยปกครอง
 หัวเมืองมลายูมาตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระ

¹ กรมศึกษากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒
 หน้า ๑๒๔

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทำสนธิสัญญากับอังกฤษ โดยยกหัวเมืองมลายู อันมีไทรบุรี ประลิส (ซึ่งแยกออกจากไทรบุรีไรัชกาลที่ ๓) กลันตันและตรังกานู ให้อยู่ใต้อำนาจปกครองของ อังกฤษ เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๒)¹ จึงเป็นอันว่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นต้นมา หัวเมืองมลายูดังกล่าว ก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ และเมื่ออังกฤษให้ เอลราซแกมาเลเบีย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ แล้ว หัวเมืองมลายูดังกล่าวก็ตกอยู่กับมาเลเบีย จนกระทั่งทุกวันนี้

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ไทยได้ปกครองหัวเมืองมลายู อยู่ประมาณ ๑๒๔ ปี (เวเนปัตตานี* และสตูล ฝั่งไทยได้ผนวกเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย สตูลนั้นเราแยก ออกจากไทรบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๓ ทั้งปัตตานี และสตูลยังคงรวมอยู่ในราชอาณาจักรไทยมา จนปัจจุบัน) มีความยุ่งยาก และปัญหาในการปกครองเกิดขึ้นมากมายทั้งปัญหาจากภายนอก และภายใน ปัญหาจากภายนอกนั้นเกิดจาก การที่บริติชอินเดียตะวันออกของอังกฤษเข้ามา เกี่ยวข้องกับหัวเมืองมลายูเหล่านี้ ส่วนปัญหาภายในเกิดจากความกระด้างกระเดื่องของเจ้า ผู้ครองหัวเมืองมลายูซึ่งถือความไม่สงบขึ้นเสมอ ๆ ทำให้ไทยต้องเสียเวลาและกำลังคนในการ ปราบปรามขบถในหัวเมืองมลายู ใต้ต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้พระมหากษัตริย์ไทยต้องทรงใช้ พระบรมราโชบายให้ราชการแก้ปัญหาด้วยพระสุเมตต์มึนภาพเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะใน สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีการขบถเกิดขึ้นหลายครั้ง ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิด ขึ้นรวมทั้งวิธีแก้ปัญหาและกรคำเป็นนโยบายต่าง ๆ ของไทย เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูนี้ เป็น เรื่องราวที่น่าสนใจ น่าศึกษาเรื่องหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ ส่วนมากมักจะมองข้ามไป การศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูที่เกิดขึ้นใน สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอย่างรอบคอบถี่ถ้วน จะเป็นผลงานที่มีคุณค่าชิ้นหนึ่งของการศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ไทย

¹ ธวัช รัตนากิจาคี ประวัติศาสตร์สี่จังหวัดภาคใต้ หน้า ๘๒ - ๘๓

* ปัตตานีในชั้นนี้หมายรวมถึง ยะลา และนราธิวาสในปัจจุบันด้วย

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหัวเมืองมลายูที่สำคัญ ๒ หัวเมือง คือ ปัตตานี และไทรบุรี และหัวเมืองเล็กอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ กลันตัน และตรังกาบู
๒. เพื่อศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ในด้านการปกครองหัวเมืองมลายูของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งมีทั้งปัญหาจากภายนอกและภายในพระราชอาณาจักรพร้อมกับวิธีแก้ไขปัญหาเหล่านั้นของกบฏริย์ไทย รวมทั้งอุปสรรคในการแก้ปัญหา
๓. เพื่อรวบรวมข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ไทยที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในด้านการปกครองกับหัวเมืองมลายูไว้เป็นหมวดหมู่ เป็นระเบียบและเป็นเรื่องราวอันเดียวกันเพื่อสะดวกในการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ไทยของคณฺรนกอไป
๔. เพื่อแสดงผลงานการศึกษาค้นคว้าที่ใช้เป็นตำราอ้างอิงประกอบการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงและระดับปริญญาตรีได้
๕. เพื่อวิเคราะห์และวิจารณ์ผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองมลายูดังกล่าว

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

๑. จะให้ประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย สมัยรัตนโกสินทร์ในเรื่องความสัมพันธ์กับหัวเมืองมลายู
๒. จะให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาการปกครองหัวเมืองมลายูของไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งอาจจะเป็นคู่มือให้เข้าใจปัญหาความสัมพันธ์กับหัวเมืองดังกล่าวในปัจจุบันได้
๓. จะให้ความรู้เกี่ยวกับนโยบายการจัดการปกครองหัวเมืองมลายูของกบฏริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งผลที่ได้จากนโยบายนั้น

ขอบเขตของการศึกษาคนควา

๑. ศึกษาประวัติหัวเมืองมลายูที่เกี่ยวข้องกับไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อันมี ปัตตานี ไทรบุรี รวมทั้งกลันตัน และตรังกานู

๒. ความสัมพันธ์นี้จะกล่าว เฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๑๑) โดยเน้นเรื่องราวในสมัยรัชกาลที่ ๒ มากที่สุด เพราะมีเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวเมืองมลายูนี้เกิดขึ้นมากที่สุด และสรุปเรื่องพาดพิงไปถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อไทยเสียหัวเมืองมลายู อันมี ไทรบุรี กลันตัน และตรังกานูให้แก่อังกฤษใน พ.ศ. ๒๔๕๒

๓. เรื่องที่ศึกษาคนควา เรื่องประวัติหัวเมืองมลายูที่เกี่ยวข้องกับไทย นโยบาย และวิธีการปกครอง หัวเมืองมลายูของไทย ปัญหาการปกครองหัวเมืองมลายูของไทย และผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ว่าเป็นอย่างไร

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

๑. หัวเมืองมลายู หมายถึง หัวเมืองมลายูที่เป็นเมืองประเทศราชของไทย ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อันมี ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และหัวเมืองมลายู ที่ไทยได้ผนวกเข้าไว้ในพระราชอาณาจักรในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอันได้แก่ ปัตตานี

๑.๑ ไทรบุรี ในสมัยที่กล่าวถึงนี้ ถากอบ พ.ศ. ๒๓๔๒ หมายถึงรวมถึงรัฐปะลิส กบังปาสู และจังหวัดสตูลในปัจจุบันด้วย ถากลับ พ.ศ. ๒๓๔๒ หมายถึงเฉพาะ ไทรบุรี และถากลับ พ.ศ. ๒๔๐๕ หมายถึงรวมถึง กบังปาสูด้วย

๑.๒ ปัตตานี ในสมัยที่กล่าวถึงนี้ ถากอบ พ.ศ. ๒๓๓๒ หมายถึงรวมถึงจังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาสในปัจจุบันด้วย ถากลับ พ.ศ. ๒๓๓๒ มาแล้วหมายถึงเฉพาะจังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน

๒. สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หมายถึงระยะเวลาระหว่างมีแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี คือ พ.ศ. ๒๓๒๕ จนถึงสิ้นรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ พ.ศ. ๒๔๑๑

วิธีดาเนนการถกษาคนควา

การถกษาคคนควาเรองนี้จะใชวธีการทางประวตศาตร์ (Historical Approach) และเสนอรายางแบบพรรณาวเคราะห์ (Analysis description) ข้อมูลที่ใชในการถกษาคคนควาจะใชข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นหนึ่ง (Primary sources) ใหมากที่สุด แหงของการถกษาคคนควาที่สำคัญคือ

๑. หอสมุดแหงชาติ และหอสมุดวชิรญาณ
๒. หอสมุดวชิรญาณวิถาการถกษา ประสานมิตร
๓. แหงอื่น ๆ ตามความเหมาะสม เช่น หอสมุดสยามสมาคม

หอสมุดคารางราชานูปภาพ หอจดหมายเตุแหงชาติ

เอกสารผายไทย ที่ถือไควาเป็นหลักฐานชั้นคนไคแก

๑. ใบบอกหัวเมืองปักไค้ เช่น ใบบอกพระยาตานีเรอง ราชการทัพเมืองไทร ใบบอกพระยาพิลลุง เรองเมืองไทร ฯลฯ
๒. สำเนาใบบอก เช่น สำเนาใบบอกเรองปราบขบถมลายู สำเนาใบบอก เจาพระยาขมราชและพระยาศรีพิพัน เรองขอราชการทัพเมืองไทร ฯลฯ
๓. สำเนาพระบรมราชโองการ เช่น สำเนาพระบรมราชโองการรัชกาลที่ ๒ เรองเลื่อนเจาพระยานครฯ เป็นเจาพระยาสุธรรมมนตรี เลือบพระยาบริรักษ์เบกร์ เป็นพระยานครศรีธรรมราช ฯลฯ
๔. ทองตรา เช่น เจาพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึง พระยาศรีธรรมโศกราช คอบรับเรองบรรณาการ เมืองไทรบุรี ฯลฯ
๕. สารตรา เช่น เจาพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงหลวงพรหมเสนา ผูวที่ปลัด หลวงชัยบัญชา หลวงพรหมเสนาสดี กรมการทั้งหลายควยทรงพระกรุณาแต่งตั้งพระเสนาหนมนกร์ เป็นที่พระยาพิลลุง และแต่งตั้งพระ กศิบริรักษ์ (บุช) เป็นพระยาไทรบุรี ฯลฯ
๖. รางสารตรา เช่น ถึงเมืองนครศรีธรรมราช เรองใหลอกเจานครฯ ออกจากตำแหน่งและตั้งใหเจาพิล เป็นเจาพระยาขมราช ฯลฯ

๓. คำให้การ เช่น คำให้การวันหมัดอาหฺลี เรื่องราชการทัพเมืองไทร าลา
 ๔. จดหมาย เช่น จดหมายหลวงอุดมสมบัติ าลา
 ๕. หนังสือสัญญา เช่น สัญญาไทย - อังกฤษ ฉบับกับตันเบอร์นี เรื่อง
 การเมืองและการค้า

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ อันมี

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์	<u>พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์</u> รัชกาลที่ ๒ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๔
	<u>พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์</u> รัชกาลที่ ๓ (๒ เล่มจบ) โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๔
	<u>พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์</u> รัชกาลที่ ๔ (๒ เล่มจบ) โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๔

กรมศิลปากร

	<u>พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ</u> รัชกาลที่ ๑ - ๔ คลังวิทยา ๒๕๐๕
	<u>พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ</u> รัชกาลที่ ๓ - ๔ คลังวิทยา ๒๕๐๕

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
 เล่ม ๒ ตอน ๒ โรงพิมพ์อักษรนิติ ๒๕๔๕

ประชุมพงศาวดารต่าง ๆ เช่น

กึ่งษาภณพิทยไชย	<u>ประชุมพงศาวดาร</u> เล่ม ๑	โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๖
	<u>ประชุมพงศาวดาร</u> เล่ม ๒	โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๖
	<u>ประชุมพงศาวดาร</u> เล่ม ๓	โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๖

เอกสารต่างประเทศ ที่ถือเป็นหลักฐานชั้นต้น เช่น

The Burney Papers, Vol 1-5, Printed by order of the Vajiranana National Library, Bangkok.

Crawford, John Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China, Akatsuki Art Printing Co. Ltd., Tokyo, 1967

Microfilms of Report and Letters of the English East India Company, India Office Library, London.

เอกสารต่างประเทศ ที่ถือเป็นหลักฐานชั้นสอง

Mills, L. A. British Malaya 1824-1867, Methodist Publishing House, Singapore, 1925

Winstedt, Richard C, A History of Malaya, Singapore Marican & Sons, 1962

หัวเมืองมลายูก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ ๕๖ หน้า ๒๓

ก. สมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยามีหลักฐานเกี่ยวกับอาณาเขตของอาณาจักรอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง) ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศว่า กรุงศรีอยุธยามีเมืองประเทศราช ๑๖ หัวเมือง รวมทั้งเมืองมะละกาด้วย¹ ซึ่งทำให้สงสัยว่าจะไม่ถูกต้อง เพราะสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ นั้น โคนทรงตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวงเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ ซึ่งขณะนั้นเมืองมะละกายังไม่เกิดขึ้น เพราะได้กล่าวมาในบทว่าแล้วว่าเมืองมะละกาขึ้น เพิ่งเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๘๖ (ค.ศ. ๑๔๐๓) หลังตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวงถึง ๕๓ ปี จึงเป็นไปได้ที่เมืองมะละกาจะเป็นเมืองประเทศราชของไทย ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง)

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมะละกาในสมัยอยุธยา ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศอีกว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๔ พระบรมไตรโลกนาถ ได้แต่งตั้งให้ไปตีเมืองมะละกา² และใช้พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ก็ได้กล่าวมา ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ก็ได้แต่งตั้งให้ไปตีเมืองมะละกา เมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๘³ แต่หลักฐานทั้งสองก็ไม่ได้บอกรายละเอียดว่าไปตีเมืองมะละกาเพราะเหตุไร และตีได้หรือไม่

---

1 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ กับฉบับ พระจักรพรรดิพงศ หน้า ๒

2 ค. หน้า ๑๓

3 กรมศิลปากร คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ หน้า ๘๔๘

แต่อย่างไรก็ตามก็เข้าใจว่าในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ กองทัพไทยไม่สามารถเอาชนะต่อมะละกาได้ เพราะในขณะนั้นมะละกามีกำลังทัพเรือที่เข้มแข็งมาก และสุลต่านแห่งมะละกาก็ได้ติดต่อกับจีนอย่างใกล้ชิด เช่น สุลต่านองค์ที่ครองมะละกา กออาดปรเมศวร ก็ได้เดินทางไปปักกิ่ง เมื่อปี พ.ศ. ๑๕๖๗ (ค.ศ. ๑๕๒๔) และได้ส่งทูตสามคนไปเฝ้าในปี พ.ศ. ๑๕๗๔ (ค.ศ. ๑๕๓๑) และทูตได้รายงานแก่จีนว่าสุลต่านกลัวไทยจะไปโจมตีมะละกา¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสมัยอยุธยา¹ ไทยก็พยายามจะไปตีเอามะละกาให้ได้ จนกระทั่งสุลต่านกลัวการรุกรานของไทย จึงหันไปติดต่อกับจีน และเมื่อทูตทั้งสามเดินทางกลับมะละกา จักรพรรดิจีนก็ได้ส่ง เฉ็งโฮ (Cheng Ho) มาช่วย ให้ถือนหนังสือคำสั่งมาให้กษัตริย์ไทย² คำสั่งนี้ ก็คงเป็นคำสั่งของจักรพรรดิจีนไม่ให้ไทยลงไปรุกรานมะละกา ดังเช่นที่กบฏไฉซาน เคยสั่งไม่ให้พอรูนรามคำแหงลงไปรบกวนหัวเมืองมลายูมาแล้ว แต่กษัตริย์ไทยก็หาได้เรื่องคำสั่งนี้ไม่ จึงได้ให้ยกทัพลงไปตีเมืองมะละกาดังกล่าวมาแล้ว และหลังจากนั้นมาถึง พ.ศ. ๒๐๕๒ (ค.ศ. ๑๕๐๙) เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชก็ได้รับคำสั่งจากกษัตริย์ไทยให้ยกทัพลงไปตีเมืองมะละกา³ และหลังจากนั้นมาสองปี คือ พ.ศ. ๒๐๕๔ (ค.ศ. ๑๕๑๑) โปรตุเกสก็มาได้เมืองมะละกาไทยจึงไม่ได้ยกทัพลงไปตีเมืองมะละกาอีกต่อไป

สำหรับเมืองไทรบุรี ปัตตานี กลันตัน และตรังภูพานั้น ก็คงขึ้นกับไทยมาแล้ว ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังกล่าวมาแล้วในมหน้า และเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ก็คงขึ้นต่อไทยมาจนถึงสมัยอยุธยา เช่น ไทรบุรี (Kedah) นั้น ปรากฏในหนังสือ A History of Malaya วาราวรัชสมัยพระบรมไตรโลกนาถนั้น ยังเป็นรัฐบริวารการของไทย⁴ ส่วนเมืองกลันตัน

1 Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 49

2 Ibid

3 Henry Burney, "Report," The Burney Papers, vol 2 part 4, p.125

4 Richard O. Winstedt, op. cit. p. 52

เดิมขึ้นอยู่กับเมืองปัตตานี¹ คือราวในสมัยอยุธยาตอนกลาง ๆ เพราะในระยะนั้นปัตตานีกำลังเจริญรุ่งเรือง เป็นสถานีการค้าขนาดใหญ่ มีเรือสินค้าจากอินเดีย จีน และญี่ปุ่นมาค้าขายด้วย² จึงได้มีอำนาจเหนือเมืองกลันตันซึ่งมีพรมแดนติดต่อกัน และในสมัยอยุธยาตอนกลาง ๆ นั้น ปัตตานีก็ขึ้นอยู่กับไทย³ และพ่อค้าโปรตุเกสที่มากค้าขายที่เมืองปัตตานี ในสมัยพระนเรศวรมหาราช เมื่อได้รับความเดือดร้อน หรือความไม่เป็นธรรมจากราชนิแห่งปัตตานี ก็ได้ร้องเรียนมายังกษัตริย์ไทย⁴

แต่อย่างไรก็ตามในสมัยอยุธยา บางโอกาสปัตตานีก็ตั้งตัวเป็นอิสระจากไทย ดังเช่นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งราชินีแห่งปัตตานีไม่ยอมรับการขึ้นครองราชของพระองค์ พระองค์จึงได้โปรดให้ยกทัพลงไปเมืองปัตตานี ในปี พ.ศ. ๒๑๙๕ (ค.ศ. ๑๖๓๒) และ พ.ศ. ๒๑๙๗ (ค.ศ. ๑๖๓๔) แต่ประสบความล้มเหลว⁵ แต่ในที่สุดไทยก็ได้ปัตตานีมาเป็นเมืองประเทศราชอีก เพราะต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ไทยก็ได้เสนอที่จะยกเมืองปัตตานีให้แก่อังกฤษเพื่อสร้างเป็นป้อมปราการ เพื่อต้องการไค้อังกฤษไว้เป็นพันธมิตร⁶ และในรายงานของกัปตัน เบอรั้น (Henry Burney) ก็ได้กล่าวถึงบันทึกของ ม. โจวมองต์ (M. Chaumont) ผู้ฝรั่งเศสผู้มากรุงศรีอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ว่า ปัตตานีและไทรบุรี (Kedah) เป็นเมืองบริวารของไทย⁷ และสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ก็ได้ลงมาทาง

1 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ "คำอธิบายเรื่องพงศาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ" จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสสระญาณเถร) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๑

2 John Anderson, English Intercourse with Siam p.43

3 สมัย อุนมานราชชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา หน้า ๒๐

4 Henry Burney, "Report," The Burney Papers, vol 2, part 4, p.127

5 Hall D.G.E., A History of South - East Asia, p. 301

6 สมัย อุนมานราชชน ล.ค. หน้า ๑๐๘

7 Henry Burney, op cit p. 12๙

สมัยอยุธยาตอนปลายแล้ว จึงนำสันนิษฐานได้ว่า หัวเมืองมลายูอันมีปัตตานี ไทรบุรี และ
 กลันตัน ตรังกานู ขึ้นต่อใหลมาตลาคสมัยอยุธยา และเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่สอง
 เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้วหัวเมืองมลายูเหล่านั้นก็ถือโอกาสตั้งตัวเป็นอิสระ

ข. สมัยกรุงธนบุรี

หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว หัวเมืองมลายูก็ตั้ง
 เป็นอิสระเรื่อยมาจนตลอดสมัยกรุงธนบุรี ไทยเพิ่งปราบปรามได้ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่ง
 กรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีก็คิดแต่เมืองนครศรีธรรมราช เท่านั้น
 ไม่คิดเสด็จจะไปปราบหัวเมืองมลายู ถึงความปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ว่า

ครั้นเสด็จศึกพม่าแล้ว สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร
 ทรงพระคำริว่า เมืองมลายูเคยเป็นข้าขอบขัณฑสีมา แต่ครั้งกรุงเก่า
 ครั้นกรุงเก่าเสียแก่พม่าแล้ว พวกเจ้าเมืองมลายูพากันกระด้าง -
 กระเดื่อง เจ้ากรุงธนบุรียังหาไปปราบปรามหัวเมืองมลายูเรียบรอย
 ทั่วไปตั้งแอกอนไม่...¹

แต่อย่างไรก็ตามยังมีหลักฐานปรากฏว่าพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ได้มีพระราชดำริที่จะปราบปราม
 หัวเมืองมลายูอยู่เหมือนกัน ถึงความปรากฏในหนังสือรับสั่งของพระเจ้ากรุงธนบุรีครั้งตั้ง
 เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ที่มีในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ว่า "...เมืองแขก ก็คือ
 เมืองไทรบุรี และเมืองปัตตานี ซึ่งเคยขึ้นกรุงศรีอยุธยามาแต่ก่อน ยังไม่ได้มาอ่อนน้อมให้
 เจ้านครฯ คิดอ่านให้ไปยืมเงินเมืองทั้ง ๒ นี้ สำหรับที่จะซื้อเครื่องศักราวุธ เมืองละ ๑,๐๐๐ ซึ่ง
 สองใจพระยาไทร พระยามัตตานีดูว่าจะทำประการใด..."² ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระเจ้า
 กรุงธนบุรี ก็ทรงมีพระดำริที่จะให้เมืองไทรบุรี และปัตตานี ซึ่งเป็นหัวเมืองมลายูที่สำคัญ

¹ กรมศิลป์ากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๔ หน้า ๑๒๘

² ค. หน้า ๔๕๑

กลับมาขึ้นต่อไทยดังในสมัยอยุธยาอีก แต่ที่ไม่ได้ทรงยกทัพลงไปตีนั้น อาจเป็นเพราะเมือง
ทั้งสองนี้อยู่ไกลลงไปทางใต้มาก ซึ่งต้องลำบากและสิ้นเปลืองมากในการจัดทัพลงไปตี
หัวเมืองมลายู เพราะจะต้องไปทั้งทัพบกและทัพเรือ พระองค์ทรงมีภาระอื่น ๆ ที่จะต้องทำ
อีกมาก โดยเฉพาะการทำสงครามกับพม่า ซึ่งพม่ายังมารบกวนอยู่เสมอ ทั้งทางเชียงใหม่
และตามหัวเมืองชายแดนคานพม่า เมื่อเหตุการณ์คานพม่าทรงเป็นที่วางพระทัยได้ และทรง
พอมีเวลารวบรวมกำลัง เป็นปีกแฉกเพื่อที่จะขยายอำนาจแผ่พระบรมเดชานุภาพได้ ก็โปรดให้
เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปที่ เขมร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๔ แต่ก็ไม่ทันได้เมือง ก็เกิด
เหตุการณ์ไม่สงบขึ้นในกรุง เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกต้องยกทัพกลับ และรัชสมัยของพระองค์
ก็สิ้นสุดใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ฉะนั้นจึงเห็นว่าตลอดสมัยของพระองค์ พระองค์ไม่ทรงมีเวลามาก
พอที่จะจัดทัพลงไปปราบปรามหัวเมืองมลายูได้ เพียงแต่มีรับสั่งให้ เจ้านครศรีธรรมราช
ลงมายังคูหาทิของพระยาไทรบุรี และพระยาปัตตานีดูว่ายังจะคิดมาขึ้นต่อกับไทยดังแต่ก่อน
หรือไม่ และความก็ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ต่อไปว่า

...ไม่พบจดหมายเหตุว่าเจ้านครฯ ได้ไปทำอะไร แต่พิเคราะห์
ดูความเหตุการณ์ที่มิในภายหลัง เชื่อได้ว่าทั้งพระยาไทรบุรี และพระยา
ปัตตานีไม่ยอมให้ยืมเงิน ๑,๐๐๐ ซึ่ง แต่จะเป็นด้วยคำที่ตอบมาไม่
พูดจาหาทายให้เกิดอริ หรือจะเป็นเพราะพระเจ้ายุทธนบุรี ยังคิด
การศึกสงครามทางอื่นอยู่ ทั้งเมืองไทรและเมืองปัตตานีไม่ยอมขึ้น
พระเจ้ายุทธนบุรี พระเจ้ายุทธนบุรีก็ไม่ได้ให้กองทัพลงไปปราบ-
ปรามจนตลอดรัชกาล.... 1

จากที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า ทั้งเมืองไทรบุรี และเมืองปัตตานี ไม่ได้มีความ
สวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ายุทธนบุรี เพราะการไม่ยืมเงิน ๑,๐๐๐ ซึ่ง นั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า
ทั้งพระยาไทรบุรี และพระยาปัตตานีต่างถือว่าตนเป็นอิสระ ไม่ได้ผูกพันอยู่กับกรุงธนบุรี ซึ่ง เพิ่ง

1 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๔๕๑ - ๔๖๒

ตั้งเป็นราชธานีใหม่ และพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ไม่ทรงมีเวลาจะลงไปปราบปรามคังกล่าวมาแล้วในตอนต้น อีกทั้งเมืองนครศรีธรรมราช ก็เพิ่งจะมีเจ้าเมืองคนใหม่ลงไปปกครอง ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะลงไปปราบปรามเมืองไทรบุรีและปัตตานีได้ เมืองทั้งสองและหัวเมืองมลายูอื่น ๆ อันมี กลันตัน และตรังกานูกวย ก็เป็นอิสระมาตลอดสมัยกรุงธนบุรี

จึงเป็นอันสรุปได้ว่าหัวเมืองมลายูที่กล่าวถึงนี้ได้เป็นเมืองประเทศราชของไทย มาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย และเป็นมาตลอดสมัยอยุธยา แต่บางครั้งก็ตั้งตัวเป็นอิสระบ้าง ดังเช่นเมืองปัตตานี ในสมัยอยุธยา รัชกาลพระเจ้าปราสาททอง และหลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ หัวเมืองมลายูเหล่านี้ก็ถือโอกาสตั้งตัวเป็นอิสระทั้งหมด และในสมัยธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ไม่ทรงมีเวลาพอจะจัดการปราบปรามหัวเมืองมลายูได้ หัวเมืองมลายูก็เป็นอิสระจากไทยมาตลอดสมัยธนบุรี เป็นเวลาประมาณ ๑๕ ปี และเพิ่งถูกปราบปราม มาขึ้นต่อไทยตามเดิม ตอนต้นสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้

บทที่ ๒

หัวเมืองมลายูโบราณสมัยรัตนโกสินทร์

ก. การโค้วหัวเมืองมลายูมาเป็นเมืองประเทศราช ; รูปที่ ๖ *

ครั้งใดกล่าวมาในบทก่อนแล้วว่า หัวเมืองมลายูโค้วขึ้นต่อไทยบาคลอคสมัยอยุธยา และเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว หัวเมืองมลายูก็ถือโอกาสตั้งตัวเป็นอิสระจากไทย ในสมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ไม่เคยเสด็จไปปราบปรามหัวเมืองมลายู มาเป็นเมืองประเทศราชดังแต่ก่อน หัวเมืองมลายูก็เป็นอิสระจากไทยมาตลอดสมัยกรุงธนบุรี

ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โค้วเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ และได้ตั้งกรุงเพทระมหานครขึ้นเป็นราชธานีแล้ว ใน พ.ศ. ๑๗๒๔ พระเจ้าปะดุงกษัตริย์พม่าก็ได้ยกทัพใหญ่เข้าตีไทย ทางภาคใต้ นับทัพพม่าที่โค้วไปถึงเมืองนครศรีธรรมราช ครั้นกองทัพหลวงจากกรุงเทพฯ ยกไปตีกองทัพพม่าทางลาดหญ้า แขวงเมืองกาญจนบุรีแตกกลับไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงมีรับสั่งให้ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เสด็จยกทัพลงไปตีพม่าทางหัวเมืองภาคใต้

เมื่อกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงปราบปรามพม่าทางหัวเมืองภาคใต้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ทรงมีพระราชดำริว่า หัวเมืองมลายูเคยเป็นเมืองประเทศราชของไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ควรที่จะปราบปรามให้กลับมาเป็นเมืองประเทศราชดังเดิม เมื่อใดทรงพระราชดำรินั้นแล้ว ก็ได้โปรดให้ข้าราชการ เชิญหนังสือรับสั่งออกไปยังเมืองปัตตานีให้เขามาอ่อนนอมแต่โดยดี^๒ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่ได้มีพระประสงค์จะเสด็จไปปราบปรามหัวเมืองมลายู เพราะทรงเห็นว่า เคยเป็นเมืองประเทศราชมาก่อน ก็มีพระประสงค์จะให้กลับมาเป็นเมืองประเทศราชต่อไปโดยดี พระองค์จึงไม่ไดทรงให้ยก

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๑๒๔

² ค.

ทัพลงไปปราบในทันที จึงก็อาจหาได้ไม่ยากนัก เพราะกองทัพก็พร้อมอยู่ที่เมืองสงขลาแล้ว แต่สุดท้ายเมืองปัตตานี ก็ไม่ได้เข้ามาอ่อนน้อมตามพระราชประสงค์ พระองค์จึงมีรับสั่งให้ยกกองทัพลงไปตีไค้เมืองปัตตานี เมื่อตีไค้ปัตตานีแล้ว ก็ได้ทรงแต่งตั้งชาวมลายูคนหนึ่งซึ่งทรงเห็นว่ามีควมสวามิภักดิ์ต่อไทยให้เป็นสุลต่านเมืองปัตตานีต่อมา¹

(เมื่อเมืองปัตตานีถูกกองทัพไทยตีไค้แล้ว หัวเมืองมลายูอื่น ๆ อันมี ไทรบุรี กลันตัน และตรังกาบู ก็กลัวกองทัพไทยจะลงไปตี สุลต่านเมืองเหล่านี้ก็ไค้แต่งตั้งให้ข้าราชการนำเครื่องราชบรรณาการมาทูลเกล้าถวาย กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ขอยอมเป็นเมืองประเทศราชตอกรุงเพ (ต่อไป) จึงเป็นอันว่าหัวเมืองมลายูที่เคยเป็นเมืองประเทศราชของไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และตั้งตัวเป็นอิสระมาตลอดสมัยกรุงธนบุรี ก็ไค้กลับมาเป็นเมืองประเทศราชของไทยตามเดิม ในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกตอนต้นสมัยรัตนโกสินทร์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดก็พอสรุปได้ว่า ลักษณะที่ไทยไค้หัวเมืองมลายูมาเป็นเมืองประเทศราช ในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ไค้มาโดยกรณีไค้บังคับ เพราะหัวเมืองมลายูไม่ยอมเข้ามาอ่อนน้อมแต่โดยดี จนกว่ากองทัพไทยจะตีไค้เมืองปัตตานีแล้ว หัวเมืองอื่น ๆ จึงยอมเข้ามาอ่อนน้อม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หัวเมืองมลายูเหล่านี้ ไม่ได้เต็มใจจะมาขึ้นกับไทย ซึ่งต่อไปภายหน้าต่างก็จะพยายามก่อความยุ่งยากขึ้น อันเป็นปัญหาของไทยในการปกครองหัวเมืองมลายูเหล่านี้จนตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

1 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๔๕๕

2 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒ ตอน ๒ หน้า ๒๗๐

ข. เหตุผลของไทยที่กองการจะไต่หัว เมืองมลายูมาเป็นเมืองประเทศราช

เหตุผลประการแรก ก็เพราะเห็นว่าหัวเมืองมลายู เคยเป็นเมืองประเทศราชของไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา จึงกองการจะไต่มาเป็นเมืองประเทศราชต่อไป จึงจะเห็นได้จากพระคำริของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ในคราวเสด็จยกทัพลงไปปราบพม่าทางหัวเมืองภาคใต้ ที่ว่าหัวเมืองมลายูเคยเป็นเมืองประเทศราชมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า สมควรจะปราบปรามให้กลับมามีขึ้นเป็นเมืองประเทศราชต่อไป¹ และถ้าจะมองให้ลึกซึ้งลงไปก็ จะเห็นว่ากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยา ก็พยายามที่จะขยายอาณาเขตลงไปในแหลมมลายู ดังเช่นพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย² และสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา จึงพยายามขยายอำนาจไปยังเมืองมะละกา³ จะเห็นว่าการขยายอำนาจลงไปในหมู่รัฐมลายูนั่น ได้กลายเป็นประเพณีของกษัตริย์ไทยไป และผลแห่งความพยายามของกษัตริย์ไทยในสมัยสุโขทัย และสมัยอยุธยา ก็ทำให้ไทยได้มีอำนาจเหนือรัฐมลายูที่อยู่ไกลพระมณฑลทางใต้มาจนตลอดสมัยอยุธยา ดังนั้นเมื่อไทยได้ตั้งตัวเป็นปึกแผ่นขึ้นอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องคิดกลับมาอำนาจเหนือรัฐมลายูต่อไป และในครั้งนั้น กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทก็ได้เสด็จยกทัพลงไปถึงเมืองสงขลาแล้ว จึงเป็นโอกาสดีที่จะปราบปรามหัวเมืองมลายูเสียในคราวเดียว

ส่วนเหตุผลอีกประการหนึ่งนั้นเป็นเหตุผลในทางเศรษฐกิจ โดยที่เมืองประเทศราชมลายูของสง เครื่องราชบรรณาการ คนไม่เงิน คนไม่ทอง และสิ่งของอื่น ๆ มาถวาย กษัตริย์ไทยทุก ๆ ๓ ปี ตั้งแต่สมัยอยุธยา⁴ และในสมัยรัตนโกสินทร์ ไทยก็ได้รับ

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๑๒๔

² G. Coede's, The Indianized States of Southeast Asia, p. 205

³ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศกับฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ หน้า ๑๓

ประโยชน์จากเครื่องราชบรรณาการ ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง และสิ่งของต่าง ๆ อันมีทองคำ-
 ทราย ผาขาว ผาลาย พรหม หวาย ไผ่พลอง เป็นต้น¹ ซึ่งทางกรุงเทพฯ ได้รับ
 คราวละมาก ๆ และนอกจากนี้ หัวเมืองมลายูเหล่านี้ยังอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์และแร่ต่างๆ
 ซึ่งอาจเป็นประโยชน์แก่ไทยในระยะที่เพิ่งตั้งตัวใหม่ ๆ ได้ อย่างไรก็ตามแม้จะไม่มีหลักฐาน
 แสดงให้เห็นว่า กรมพระราชวังวรมหาสุรสิงหนาท โคตรงมีพระดำริในเรื่องนี้ ก่อนจะ
 เสด็จไปตีเมืองปัตตานี แต่เมื่อพระองค์เสด็จไปตีเมืองปัตตานีได้แล้ว และหัวเมืองมลายู
 อื่น ๆ มาอ่อนน้อมยอมเป็นเมืองประเทศราชแล้ว พระองค์ก็ทรงมีพระราชดำริว่า ชาวใน
 กรุงยังไม่บริบูรณ์ จึงโปรดให้ชาวหัวเมืองมลายูบรรทุกเรือเข้ามายังกรุงเทพฯจนเต็มทุก
 ลำ² ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ในทางเศรษฐกิจที่ไทยได้รับจากหัวเมืองมลายู ในระยะ
 ที่เพิ่งตั้งตัวใหม่ ๆ

นอกจากนี้ หัวเมืองมลายู ก็ยังอุดมสมบูรณ์ไปถวายทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ อีก
 ดังปรากฏในรายงานของกัปตัน เฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) ซึ่งเป็นบุตรของบริวาร
 อันเคียดะวันออกของอังกฤษมาเจรจากับไทยในสมัยรัชกาลที่ ๒ ว่า อาณาเขตของปัตตานี
 ส่วนที่ติดต่อกับไทรบุรีนั้น มีดีบุกมาก ผลิตรได้ถึง ๑๐๐๐ ทาบ (peculs)³ กลันตันเป็น
 แหล่งผลิตพริกไทย ทองคำ ดีบุก พริกไทยที่กลันตันและศรีลังกาผลิตได้ประมาณปีละ ๒๐๐๐ ตัน⁴
 และที่ไทรบุรีนั้น มีดีบุกและพริกไทยเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีเบ็ดไก่ และข้าวเปลือก
 มีอย่างน้อยปีละ ๒๐๐๐ เกวียน⁵ ซึ่งหารายได้ให้แก่สุลต่านถึงปีละประมาณ

1 บัญชีเรื่องประเทศราชนำบรรณาการมาถวาย หมุ่จกหนายเทศกรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๕
 มัดที่ ๑ เลขที่ ๑๖/๑๐ พ.ศ. ๒๒๓๓

2 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๒๖๖

3 Henry Burney, "Report The Burney Papers, vol 2 Part 4, p.144

4 Ibid. pp. 147 - 148

5 Ibid. p. 164

๘๒,๐๐๐ ดอลลาร์สเปน¹ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติของหัวเมืองมลายู ซึ่งถ้าไทยได้มาเป็นเมืองประเทศราช ก็จะอำนวยความสะดวกในทางเศรษฐกิจแก่ไทยไม่น้อย

ค. ลักษณะการปกครองหัวเมืองประเทศราชของไทย โดยเฉพาะหัวเมืองมลายู ผู้ทำข้อสอบ
(A)

๑. ข้อปฏิบัติของเมืองประเทศราชต่อไทย

ลักษณะการปกครองหัวเมืองประเทศราชของไทยนั้น มีหลักฐานปรากฏแน่นอนในสมัยอยุธยาว่าทางไทยได้ให้เจ้าผู้ครองหัวเมืองประเทศราชมีอิสระในการปกครองภายในรัฐของตนทุกอย่าง² แต่มีเงื่อนไขให้ต้องปฏิบัติต่อไทยดังต่อไปนี้

ก. ต้องส่งดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง กับเครื่องราชบรรณาการอื่น ๆ มาถวายตอ
กษัตริย์ไทยตามกำหนด³ ส่วนกำหนดระยะเวลาว่าปีจึงจะส่งบางครั้งหนึ่งนั้นไม่กำหนดไว้ใน
กฎหมายแต่มีข้อความปรากฏว่า พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่าพระยาละแวก
ได้แต่งดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง และเครื่องราชบรรณาการมาถวายทุกปี⁴ แต่ในรายงานของ
กัทสัน เฮอร์บี กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับปัตตานีในสมัยอยุธยาว่า ราชินี
แห่งปัตตานี ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองอย่างละดั่ง เป็นบรรณาการให้ไทยสามปีครั้ง⁵ และ

¹ John Crawford, Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin Ching, p.29

² ก็กบฏอภัยพิชัย "กฎหมายเฝ้าบรรณาการ" กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๗๐

³ ค.

⁴ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
เล่ม ๑ ตอน ๒ หน้า ๒๕๓

⁵ Henry Burney, "Report." The Burney Papers, vol 2 part 4 p. 129

หัวเมืองมลายูอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกับปัตตานี ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่าในสมัยอยุธยา นั้น เมือง
 ประเทศราชที่อยู่ไกลจากเมืองหลวงมากนัก ก็ให้ส่งเงินไม้มงคุดทอง และเครื่องราช -
 บรรณาการเป็นประจำทุกปี แต่หัวเมืองประเทศราชที่อยู่ไกลจากเมืองหลวงมาก ไม่สะดวก
 ในการเดินทางมาส่งเครื่องราชบรรณาการทุกปี เช่น หัวเมืองมลายู ก็ให้ส่งเครื่องราช -
 บรรณาการโดยกำหนดสามปีครั้ง

ข. เวลาที่ไทยมีราชการศึกสงคราม ก็อาจจะเรียกความช่วยเหลือจากเมือง
ประเทศราชได้ ดังเช่น พระเจ้าเจียงใหม่ที่มาขอขี้ตอสมเ็จพระเจ้าพรหมมหาราช ก็ได้อำ
 คำปฏิญาณว่าจะโดยเสด็จงานพระราชสงครามจนถึงที่สุด¹ และเมื่อพม่ายกทัพมาตีเมืองถลาง
 ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ ทางไทยก็ได้ส่งให้ พระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ยกกอง
 ทัพขึ้นมาช่วยรบพม่า²

เงื่อนไขสองประการ ที่กล่าวไว้ ถ้าเมืองประเทศราชใดไม่ปฏิบัติ คือไม่ส่ง
เครื่องราชบรรณาการตามกำหนด หรือไม่ยกกองทัพมาช่วยตามที่ขอไป ก็ถือว่าเมืองประ
เทรราชนั้น เป็นชนกแข็ง เมืองจะตีเป็นอิสระ ซึ่งทางไทยจะกองส่งกองทัพไปปราบปราม
 ดังเช่นเมืองปัตตานี ซึ่งทั้งแข็งเมืองในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ทำกรุงศรีอยุธยา ก็ได้
 ยกกองทัพไปปราบปราม³ ลักษณะการปกครองเมืองประเทศราชในสมัยอยุธยา ก็ใช้มาจน
 ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จะเห็นว่า เมื่อกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงปราบ
 ปรามหัวเมืองมลายูได้แล้ว ก็ได้ทรงแต่งตั้งชาวมลายูคนหนึ่ง เป็นพระยาปัตตานี ส่งตบไม่

¹ กรมศิลป์ากร พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ
กับฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ หน้า ๕๑๑ - ๕๑๒

² Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 170

³ Hall D.G.E. A History of South-East Asia, p. 301

เงินต้นไม้ทอง เป็นประเทศราชตอกรุงเทพฯ¹ และหัวเมืองมลายูอื่น ๆ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองเดิมปกครองนาน เบื้องต่อไปในฐานะเมืองประเทศราชถวายต้นไม้ทอง เช่นเดียวกัน² และหัวเมืองปัตตานีนั้น เมื่อถูกแบ่งแยกออกเป็น ๘ หัวเมืองในสมัยรัชกาลที่ ๑ เจ้าเมืองทั้ง ๘ กตของส่งเครื่องราชบรรณาการมายังกรุงเทพฯทุก ๓ ปี³ ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองที่ส่งมาแต่ละครั้งนั้นมีมูลค่ารวมกันประมาณ ๔๐๐ หรือ ๑๐๐๐ กอสดาร⁴

ส่วนรายละเอียดของต้นไม้เงิน ต้นไม้ทองนี้มีปรากฏอยู่ในหนังสือ กอศ - ขาวราชการ พ.ศ. ๒๔๑๘ - ๒๔๓๐ กล่าวถึงต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง ที่ส่งมาจากเมืองศรี-กัญ เมืองไทรบุรี เมืองปะลิส และเมืองสตูล เขามาทูลเกล้าฯ ถวายในสมัยพระบาท - สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนายจร สุกพานิช ได้คัดลงไว้ในหนังสือ ก้าวแรก ของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย ค้างต่อไป

ต้นไม้ทองเงิน จาก	ศรีกัญ	ไทรบุรี	ปะลิส	สตูล
สูง	๓ คอกคืบ ๕ นิ้ว	๕ กอก	๒ คอกคืบ ๕ นิ้ว	๒ คอก ๘ นิ้ว
ฐาน	๑๐ นิ้ว	-	-	-
ชั้น	๘	๗	๘	๘
กึ่ง	๒๖	๒๘	-	-

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๔๕๕

² ก.

³ Henry Burney, "Report," The Burney Papers, vol 2 part 4, p.143

⁴ Ibid. p. 166

คนไม่ทอง	เงิน จาก	ตรังกานู	ไทรบุรี	ปะลิส	สตูล
คอกยอก	-	-	๑	๑	๑
คอกปลายกิ่ง	๒๗	๒๘	๒๓	๑๖	
ใบ	๕๒๔	๕๔๔	๒๐๘	๒๓๘	
ใบโพธิ์หอย	๘๘๗	-	-	-	1

คนไม่ทอง คนไม่เงินที่กล่าวข้างบนนี้ ข้าราชการหัวเมืองประเทศราชมลายู นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๕ ซึ่งทำให้เราได้ทราบรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับคนไม่เงิน คนไม่ทอง ซึ่งเข้าใจว่าขนาดของคนไม่ข้างบนนี้ จะต้องเป็นคนไม่เงินคนหนึ่ง และคนไม่ทองคนหนึ่ง โดยมีขนาดของสวตาง ๆ เท่ากัน เพราะได้พบจดหมายเหตุ ในรัชกาลที่ ๕ เกี่ยวกับบัญชี เกร่องราชบรรณาการที่เมืองประเทศราชมลายู นำเข้ามา ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๓ แยกกล่าวถึงคนไม่เงิน และคนไม่ทอง อย่างละคน โดยมีขนาดเท่ากัน^๒ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.) และนอกจากคนไม่เงิน คนไม่ทองแล้ว หัวเมืองประเทศราชมลายู ยังต้องส่งสิ่งของต่าง ๆ มายังกรุงเทพฯ เป็น ทำนองส่วยอีกหลายอย่าง^๓ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.)

1 ขจร สุขพานิช "ลอค - ขาวราชการ พ.ศ. ๒๔๑๘ - ๒๔๑๕" กาวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย พิมพ์ในงานศพหลวงบุญเดิมมาพพานิชย์ ๑ ธันวาคม ๒๕๐๘ หน้า ๕๐

2 บัญชีเรื่องประเทศราชนำเครื่องราชบรรณาการมาถวาย หมายเหตุกรมรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ มคที่ ๑ เลขที่ ๖/๑๐

3

๒. การควบคุมดูแลหัวเมืองประเทศราชมลายู

การควบคุมดูแลหัวเมืองประเทศราชมลายูนั้น ทางกรุงเทพฯ ได้มอบอำนาจให้หัวเมืองเอกทางภาคใต้เป็นผู้ควบคุมดูแล หัวเมืองเอกทางภาคใต้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ เมืองนครศรีธรรมราช กับเมืองสงขลา แต่ในตอนต้นรัชกาลที่ ๑ เมืองนครศรีธรรมราช คงจะได้ควบคุมหัวเมืองประเทศราชมลายูทั้งหมด เพราะปรากฏว่า เมืองสงขลาในขณะนั้นก็ยังขึ้นอยู่กับเมืองนครศรีธรรมราช ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๓๘ พระยาปัตตานีก่อการขบถ ยกทัพเข้าตีเมืองสงขลา เจ้าพระยาบวรบุรีศรีธรรมราช (พันธ์) กับพระยาสงขลา (บุญสุข) ช่วยกันตีทัพพระยาปัตตานีแตกถอยไป แล้วพระยาสงขลา (บุญสุข) ก็ตามลงไปตีได้เมืองปัตตานีเป็นความดีความชอบ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงทรงโปรดให้เลื่อนยศพระยาสงขลา (บุญสุข) ขึ้นเป็นเจ้าพระยาสงขลา และโปรดให้เมืองสงขลาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และให้ควบคุมดูแลหัวเมืองมลายูทางทะเล คาบอ่าวไทยด้วย^๑ อันมีปัตตานี รั้งกาบูน และกลันตัน ซึ่งขึ้นอยู่กับรั้งกาบูน ส่วนหัวเมืองปัตตานี ก็ทรงโปรดให้แบ่งแยกออกเป็น ๓ หัวเมืองในครั้งนั้น^๒ ทั้ง ๓ หัวเมืองก็อยู่ใต้อำนาจควบคุมดูแลของเมืองสงขลา ส่วนเมืองนครศรีธรรมราชนั้น ก็คงได้ควบคุมดูแลเฉพาะหัวเมืองมลายู ทางฝั่งมหาสมุทรอินเดีย คือ เมืองไทรบุรี เมืองเคียว ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระยาถวัลย์ (หลงมทะเล) เกิดวิวาทกับพระยาตรัง-กาบูน (อมัก) จึงทรงโปรดให้ยกเวียงกลันตันเป็นเมืองประเทศราชขึ้นต่อกรุงเทพฯ และ

๑ สวรรคตเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี จ.ศ. ๑๑๘๖ หมายเหตุเทศกรงรัตนโกสินทร์ ร. ๑ เล่มที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๒๖

๒ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๔๕๔ - ๔๕๕

๓ ค. หน้า ๔๕๕

ให้อยู่ในความควบคุมดูแลของเมืองนครศรีธรรมราชอีกเมืองหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๓¹
 หน้าที่ของหัวเมืองเอกทางภาคใต้ ที่ควบคุมดูแลหัวเมืองประเทศราชมลายู
 ประการแรก คือ คองคูแลให้เมืองประเทศราชที่อยู่ภายใต้ความควบคุมดูแลของตนส่งคนไม่เงิน
คนไม่ทอง และเครื่องราชบรรณาการมายังกรุงเทพฯ ตามกำหนด เมื่อถึงกำหนดแล้ว เมือง
ประเทศราชที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเมืองไหน ก็จะต้องจัดให้ข้าราชการคุมเครื่องราช
บรรณาการไปยังเมืองที่ควบคุมตนก่อน แล้วเมืองที่ควบคุมนั้นก็จัดให้ข้าราชการนำข้าราชการ
และเครื่องราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายที่กรุงเทพฯต่อไป เช่นเมืองไทรบุรีกับเมือง
กลันตัน ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยาไทรบุรีและพระยา
กลันตัน ก็ต้องจัดให้ข้าราชการคนไม่เงิน คนไม่ทอง และเครื่องราชบรรณาการ ไปยังเมือง
นครศรีธรรมราชก่อน แล้วเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ก็จะจัดข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช
นำข้าราชการเมืองไทรบุรี และข้าราชการเมืองกลันตัน พร้อมทั้งเครื่องราชบรรณาการ เข้ามา
ทูลเกล้าฯ ถวายที่กรุงเทพฯ ซึ่งจะเห็นได้จากท้องตราถึงพระยานครศรีธรรมราช เรื่องตอบรับ
คอกไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณาการเมืองไทรบุรี ก่อไปนี้

...พระยานครกรมการบอกเข้าไปว่า เจ้าพระยาไทรบุรีจัดแจง
 คอกไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณาการให้รายาอนุมสาลี รายา
 คารยา รายาอินตรา เลลา เจมมียมตมตา คุมเข้ามาทูลเกล้า
 ทูลกระหม่อมถวาย พระยานคร แต่งตั้งให้หลวงหน้าวัง ขุนศรี
 เสาวราช นำรายา^๑ ๒ ให้คอกไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณา
 การเข้าไป ณ กรุงเทพฯ จนมาทูลเกล้าฯ ถวายรายา^๑ ๒ เข้า
 กราบบังคมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทูลเกล้าฯ ทูลกระหม่อม
 ถวายคอกไม้ทองเงินแล้ว....²

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่๑-๒ หน้า ๔๓๗-๔๓๘

² ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมโศกราช จ.ศ. ๑๑๓๘ นุฎจกษหมายเขตกรุงรัตนโกสินทร์ ร ๒
 เลขที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๓๘ (พ.ศ. ๒๓๘๕) ฉบับพิมพ์คัด

ส่วนที่เกี่ยวกับเมืองสงขลา ก็เช่นเดียวกัน ถึงความปรากฏอยู่ในหนังสือ
เจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึงพระยาอภัยภู และพระยาหนองจิก โดยอ้างถึงพระบรม-
ราชโองการตอนหนึ่งว่า

..... เมืองตรังกาญู เมืองหนองจิก นั้น เคยไ้พำนักอาศัยเมือง
สงขลามาดำก่อน ฉับไ้ ถึงเจ้าพระยาสงขลาถึงแก่อสัญกรรมแล้ว
พระวิเศษสุนทร.... ออกมาวาราชการบ้านเมืองอยู่ ถ้าถึงวคปี
เมืองตรังกาญู เมืองหนองจิกส่ง กอกไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณา
การเข้าไปทูลเกล้าฯ ถวาย ก็ให้ส่งไปยังเมืองสงขลา ให้พระยา -
สงขลาจัดแจงแต่งกรมการ..... เอาคอกไม้ทองเงิน เครื่องราช -
บรรณาการเข้าไปทูลเกล้าฯ ถวายอย่างแตกกนนั้นเดี๋ย

เมืองประเทศราช ะต้องส่งคอกไม้เงิน คอกไม้ทอง และเครื่องราชบรรณาการ
มาตามกำหนด ถ้าถึงกำหนดแล้ว ยังไม่เข้ามาแจ้ง เมืองที่ทำนหน้าที่ควบคุมดูแล ก็จะต้องส่ง
ข้าราชการลงไปเตือนให้จัดส่งมาตามกำหนด ถ้าเตือนไปแล้วยังไม่ส่งมาตามกำหนด ก็
แสดงว่าเมืองประเทศราชนั้น ะกระด้างกระเดื่อง เอาใจออกห่าง เมืองที่ควบคุมดูแลอยู่
ก็ตองจัดการปราบปรามให้เรียบร้อย ดังเช่นเมื่อเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) เอาใจออก
ห่างไปคบคิดกับพม่าและแสดงอาการ ะกระด้าง ะเดื่องต่อไทย ไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการ

¹ หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึงพระยาอภัยภู พระยาหนองจิก จ.ป. ๑๑๗๓
หมายเหตุเหตุการณ์รัตนโกสินทร์ ร. ๖ เล่มที่ ๒/๑๑ จ.ป. ๑๑๗๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)
ฉบับพิมพ์คัด

ตามกำหนด พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงโปรดให้เจ้าพระยามนตรีศรี -
ธรรมราช (น้อย) * ยกทัพลงไปตีเอาเมืองไทรบุรีมาเป็นของไทยเสียให้เกิดชาติ¹
เจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราช(น้อย) จึงได้ยกกองทัพลงไปตีเอาเมืองไทรบุรีได้ เมื่อ พ.ศ.

๒๓๕๔

หน้าทอกประการหนึ่ง วงหัวเมืองที่ควบคุมดูแลหัวเมืองประเทศราชมลายู คือ
จัดการเรื่องแต่งตั้งเจ้าผู้ครองคนิ บ เมื่อคนเก่าถึงแก่กรรม โดยเป็นผู้เลือกเจ้าผู้ครอง
คนใหม่ พร้อมทั้งผู้ช่วย (ร่ายยามกา) ที่เชื่อถือจากเจ้าผู้ครองคนเก่า และเห็นว่าเป็นที่
ไว้วางใจได้ เมื่อเลือกได้แล้ว ก็นำขึ้นถวายต่อองค์สมเด็จพระบาท ณ กรุงสุโขทัย เพื่อรับการ
แต่งตั้งต่อไป ดังเช่น เมื่อพระยาไทรบุรี (ทนง อัมภุสละ) ถึงแก่กรรม เมื่อตอนปลายรัชกาล
ที่ ๑ เจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราช (พัฒน์) ก็ได้นำทนงอุปะแงวัน กับทนงอุปัญ เข้ามาเฝ้า

* เจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราช (น้อย) ผู้นี้ ตามหลักฐานปรากฏว่าเป็นโอรสของพระเจ้า
กรุงธนบุรี อันเกิดแก่เจ้าจอมปราง ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชทานให้เป็นภรรยา เจ้า
พระยามนตรีศรีธรรมราช (พัฒน์) แต่ก่อนที่จะพระราชทาน ปรากฏว่าเจ้าจอมปราง เริ่มถึง
กรรมมาก่อนแล้ว เจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราช(น้อย) จึงไปตลอดที่เมืองนครศรีธรรมราช
ตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มาในสมัยรัชกาลที่ ๑ เจ้าพระยามนตรี (พัฒน์) ได้ถวายเรา
เป็นมหาดเล็ก จนได้เป็นพระบริรักษ์ภูเบศร์ ผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราช มาใน
สมัยรัชกาลที่ ๒ เจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราช (พัฒน์) ถึงแก่กรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๔
ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาบริรักษ์ภูเบศร์ เป็นเจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราช ว่าราชการ
เมืองนครศรีธรรมราชต่อมา และว่าไว้ว่า เป็นเจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราช ในราวปลาย
รัชกาลที่ ๒ (ฉัตรวิณี สุธงษิสงครา โอกาสกับพระเจ้าตาก หน้า ๑ - ๓๓)

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑
หน้า ๒๔๘ - ๒๕๐

หูละอองฮักีพระบาท ๓ กรุงเทพฯ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ตนกูปะแงรันเป็นพระยารัตนสงครามรามภักดี พระยาไทรบุรี และตนกูปัสันเป็นพระยาอภัยนุราชตำแหน่งผู้ช่วยราชการ¹ และพระราชทานเครื่องยศสำหรับตำแหน่งให้ไปควย เครื่องยศสำหรับตำแหน่งนี้ เมื่อเจ้าผู้ครองหรือผู้ช่วยถึงแก่กรรมแล้วก็ต้องคืนเครื่องยศนั้นกลับมา เพื่อจะได้พระราชทานแก่คนที่ จะเข้ามาดำรงตำแหน่งแทนต่อไป เช่น เมื่อพระยาอภัยนุราช ผู้ช่วยราชการเมืองไทรบุรีถึงแก่กรรม ก็ได้โปรดให้เจ้าพนักงาน เรียกเครื่องยศคืนจากบุตรภรรยาของพระยาอภัยนุราช นำเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อจะได้พระราชทานแก่ผู้ที่จะเป็นผู้ช่วยราชการแทนต่อไป²

นอกจากที่กล่าวมาทั้งหมดแล้วนี้ ทางฝ่ายไทยก็ยังต้องคอยควบคุมดูแลให้เกิดความสงบขึ้นในหัวเมืองประเทศราชโดยทั่วไป โดยเฉพาะหัวเมืองมลายูนั้นความไม่สงบจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ เนื่องจากญาติพี่น้องผู้ครองบ้านเมืองไม่ค่อยมีความสามัคคีกัน มักจะเกิดการทะเลาะวิวาทกันอยู่บ่อย ๆ และเมื่อเกิดการทะเลาะวิวาทกันแล้ว ก็มักจะฟ้องร้องมายังกรุงเทพฯ ไทยในฐานะที่เป็นใหญ่เหนือประเทศราช ก็จะต้องเขาทำการไกลเกลี่ยให้ญาติพี่น้องเลิกทะเลาะวิวาทกัน ถ้าไม่อาจตกลงกันได้ ไทยก็จะแก้ปัญหาโดยการแยกคูภริณีให้อยู่ห่างกันเสีย ให้อุปการครองเมืองเสียคนละเมือง แล้วความขัดแย้งก็จะเงียบหายไปเอง ดังเช่น กรณีเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) วิวาทกับพระยาอภัยนุราช (ปัสัน) เรื่องที่บ้านส่วย ก็มี การฟ้องร้องมายังกรุงเทพฯ และได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุงออกไปไกลเกลี่ยพระยาพัทลุงออกไปไกลเกลี่ยแล้วก็ยังไม่ได้ตกลงกันได้ ในที่สุดต้องโปรดให้ย้ายพระยาอภัย -

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๖๔๕ - ๖๔๖

² ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมโศกราช จ.ศ. ๑๑๙๘ หมายเหตุมาย เหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒ เล่มที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๙๘ (พ.ศ. ๒๓๕๘) ฉบับพิมพ์คัด

³ ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมโศกราช จ.ศ. ๑๑๙๕ หมายเหตุมาย เหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๒ เล่มที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๙๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)

อภัยนุราช (ปัทม) มาเป็นผู้วาราชการเมืองสตูล เรื่องที่วิวาทกันก็สงบไป¹ เรื่องในหัวเมืองมลายูอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน เมื่อเกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้นในวงศ์สุลต่าน ไทยก็ใช้วิธีการเดียวกันนี้ ในการแก้ปัญหา

เป็นอันว่าหัวเมืองมลายูที่เป็นอิสระจากไทย เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ และตั้งเป็นอิสระมาตลอดสมัยธนบุรีนั้น ได้กลับมาขึ้นต่อไทยอีกในต้นต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๔ ไทยได้จัดการปกครองหัวเมืองมลายูโดยยอมให้เจ้าผู้ครองเชื้อสายเจ้าเมืองเดิมปกครองต่อมา โดยได้รับการแต่งตั้งจากกรุงเทพฯ และเจ้าผู้ครองแต่ละหัวเมืองก็มีสิทธิ์ปกครองตนเองอยู่เช่นเดิม แต่ไทยเราก็ได้วิธีการควบคุมหัวเมืองมลายูได้ใกล้ชิด และรัดกุมกว่าสมัยอยุธยา แต่อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ไทยก็ได้ประสบปัญหาในการปกครองหัวเมืองมลายูหลายประการ ดังจะได้อธิบายในบทต่อไป

---

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่

ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองปัตตานีและพระบรมราชาบายในการแก้ปัญหา

ก. ขบถปัตตานีในสมัยรัชกาลที่ ๑

สาเหตุที่พระยาปัตตานีได้ก่อการขบถขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ นั้น คงเป็นเพราะพระยาปัตตานี (คนตีกรมพระราชวังบวรมหาดุรสิงหนาท ทรงแต่งตั้งไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๔) ไม่ได้มีความจงรักภักดีต่อไทยอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะพระยาปัตตานีคนนี้เป็นเชื้อสายของพระยาปัตตานีเก่าที่คงตัวเป็นอิสระ¹ จึงได้คิดจะเป็นอิสระจากไทยต่อไป โดยในปี พ.ศ. ๒๓๓๒ ได้มีหนังสือไปชักชวนองเชียงสือ กษัตริย์กวนไทย์กัฏฐาเวือมาช่วยตีกรุงเพช² ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระยาปัตตานีจะก่อกองขบถขึ้นทางหัวเมืองภาคใต้ จึงได้ชักชวนให้องเชียงสือยกทัพมารวมกับไทยอีกด้านหนึ่ง เพื่อให้ไทยมีศึกสองด้าน จะได้ไม่มีกำลังพอที่จะยกกองทัพไปปราบขบถทางภาคใต้ได้ แต่องเชียงสือยังระลึกถึงพระมหากษัตริย์ของรัชกาลที่ ๑ อยู่จึงไม่ใคร่ร่วมมือกับพระยาปัตตานี³ แผนการของพระยาปัตตานีในครั้งนั้นจึงเป็นอันล้มเหลวไป

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๑๘๖

* องเชียงสือกษัตริย์กวนไทย์ ซึ่งถูกกวาดต้อนขึ้นจาก กงหนี่จาก กวนบาฬิง พระบรมโพธิ์เป็นการพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงชุบเลี้ยงเป็นแม่เลี้ยง และ ทรงให้กองทัพไปช่วยปราบขบถสองครั้ง แต่ไม่สำเร็จ ต่อมาองเชียงสือเห็นว่าไทยคงจะคิดสักพม่าอยู่ และได้ รับแจ้งมาว่า ฝรั่งเศสจะช่วยเหลือในการปราบขบถ จึงได้หนีไปจากกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ ปราบขบถได้แล้วก็ได้เป็นกษัตริย์กวนไทย์มา ยังระลึกถึงพระคุณอยู่เสมอ

² ก. หน้า ๑๘๕

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๓๔ พระยาปัตตานี ก็ได้นำไปคบคิดกับโต๊ะสาเหยก ซึ่งเป็น
แขกที่รอบรู้ในเวทมนต์ต่าง ๆ มาจากประเทศอินเดีย มาอยู่ในเมืองปัตตานี ประชาชนเลื่อมใส
เป็นอันมาก พระยาปัตตานีซึ่งคิดเอาใจออกห่างจากไทยอยู่แล้ว ก็ร่วมมือกับโต๊ะสาเหยก
ก่อการขบถโดยยกทัพขึ้นมาตีเมืองสงขลา¹

พระยาปัตตานีก่อการขบถครั้งนี้ คงจะมีกำลังไม่น้อยเพราะทางเมืองสงขลา
ไม่สามารถจะต้านทานได้ ต้องมีหนังสือเข้ามากราบทูลขอกองทัพหลวงลงไปช่วยฉับหนึ่ง และ
มีหนังสือขึ้นมาขอทัพเมืองนครศรีธรรมราชให้ลงไปช่วยอีกฉับหนึ่ง² พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงทราบข่าวการขบถแล้ว ก็โปรดให้พระยาตากสินมหาราชเสนา ยก
กองทัพลงไปช่วยเมืองสงขลา³ แต่เมื่อกองทัพกรุงเทพฯ ยกลงไปถึงเมืองสงขลา เจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช (พิณ) กับพร. วาสงขลา ได้ขับไล่ทัพเมืองปัตตานีออกไปจากเมืองสงขลาแล้ว
และพระยาสงขลา ก็ยกทัพตามล. ไปตีได้เมืองปัตตานี และจับพระยาปัตตานีผู้ก่อการขบถได้⁴
พระยาตากสินมหาราชเสนาจึงให้นำ พระยาปัตตานีมาจองจำไว้ และมีรับสั่งให้เอาตัวมาจำคุกไว้
ที่กรุงเทพฯ⁵

จึงเป็นอันว่า ขบถเมืองปัตตานี พ.ศ. ๒๓๓๔ ก็ถูกปราบปรามลงได้โดยกองทัพ

1 ศึกษาภรณ์เทวาภิเศก "พงศาวดารเมืองสงขลา" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓ หน้า ๕๐

2 ค.

3 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒
หน้า ๑๗๖

4 ค. หน้า ๔๕๗

5 ค. หน้า ๑๗๖

เมืองนครศรีธรรมราช กับกองทัพเมืองสงขลาร่วมกันปราบปราม และกองทัพเมืองสงขลา
ก็ได้อำนาจเมืองปัตตานีมาขึ้นกับไทยต่อไปตามเดิม พระยาปัตตานี ผู้ก่อกองชกก็ถูกจับมาจำคุก
ไว้ที่กรุงเทพฯ เหตุการณ์เกี่ยวกับเมืองปัตตานีก็สงบลงไคราวหนึ่ง

ข. พระบรมราชาไชยาในรัชกาลที่ ๑ เพื่อป้องกันความยุ่งที่จะเกิดจากหัวเมืองปัตตานี

เนื่องจากชกปัตตานีที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๓๔ ไคร่ความยุ่งยากขึ้นไม่น้อย
และทางกรุงเทพฯ ต้องส่งกองทัพไป แม้จะไม่ไคร่ลงมือปราบปรามจริงๆ ก็ทำให้ต้องเสีย
เวลาและสิ้นเปลืองในการจัดกองทัพไปช่วย ฉะนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
จึงได้มีพระบรมราชาไชยาในการที่จะป้องกันไม่ให้หัวเมืองปัตตานีก่อกองชกขึ้นได้อีก
พระบรมราชาไชยาของพระองค์มีดังต่อไปนี้

๑. การแบ่งแยกหัวเมืองปัตตานีออกเป็น ๘ หัวเมือง

การแบ่งแยกหัวเมืองปัตตานีออกเป็น ๘ หัวเมืองนี้ ความมีปรากฏในพงศาวดาร
เมืองสงขลา และพงศาวดารเมืองปัตตานีนั้นไม่ตรงกัน * แต่สมเด็จพระยาคำรง-

* พงศาวดารเมืองปัตตานี กล่าวว่าแบ่งหัวเมืองปัตตานี ในสมัยพระยาปัตตานี (พ่าย)
โดยพระยาอภัยสงครามกับพระยาสงขลา (เถียนจ่อง) แต่ในพงศาวดารการเมืองสงขลา
กล่าวว่าแบ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๔ โดยเจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค) ที่ออกไปปราบเจ้าเมือง
ยะหริ่งแต่ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวว่า เจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค)
ไปปราบชกยะหริ่ง เมื่อพ.ศ. ๒๓๕๑ แต่เมื่อไคร่กล่าวถึงการแบ่งหัวเมืองปัตตานี สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงยืนยันว่า เจ้าพระยาพลเทพ ไปปราบชกยะหริ่งใน
พ.ศ. ๒๓๕๑ แน่นนอน เพราะในพ.ศ. ๒๓๓๔ เจ้าพระยาพลเทพ ยังเป็นพระยาวิชัยวิชิต
ผู้รักษากรุงเก่าอยู่

ราชานุกาพทรงสันนิษฐานไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดให้แบ่งหัวเมืองปัตตานีออกเป็น ๙ หัวเมือง ตั้งแต่ครั้งปราบปรามเมืองปัตตานี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๔ เสร็จลงแล้ว¹ พร้อมกับให้เมืองสงขลาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และให้ความคุ้มครองหัวเมืองทั้ง ๙ นั้นด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเมืองปัตตานีแล้ว ก็น่าจะเป็นไปตามคำสันนิษฐานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เพราะขมดเมืองปัตตานีเพิ่งถูกปราบลงได้ใหม่ ๆ การแก้ปัญหาก็คงจะต้องดำเนินการในเวลาใกล้เคียงกัน

ส่วนเหตุผลในการแบ่งแยกนั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวว่า เพื่อไม่ให้หัวเมืองปัตตานีมีกำลังกองวรขมดได้อีก² ซึ่งคล้ายกับเหตุผลที่ปรากฏในพงศาวดารเมืองสงขลาที่ว่า เพราะเมืองปัตตานีเมืองเดียวมีกำลังมากเมืองสงขลามีกำลังน้อย³ เมื่อพระยาปัตตานีหรือชาวมลายูในเขตหัวเมืองปัตตานีก่อความไม่สงบขึ้น เมืองสงขลาก็ไม่สามารถจะปราบปรามได้ การขอให้ทัพจากกรุงเทพฯ ลงไปช่วยนั้น ก็เป็นการสิ้นเปลืองกำลังคนกำลังทรัพย์ และเวลาเป็นอันมาก ฉะนั้นเพื่อเป็นการตัดกำลังเมืองปัตตานีให้น้อยลง จึงได้โปรดให้แบ่งแยกอาณาเขตหัวเมืองปัตตานีออกเป็น ๙ หัวเมืองเสีย ให้ข้าราชการไทยบางชาวมลายูที่มีความจงรักภักดีบ้าง แบ่งกันปกครองวาราชการหัวเมืองทั้ง ๙ นั้น และผู้วาราชการหัวเมืองทั้ง ๙ ต่างก็ขึ้นตรงต่อเมืองสงขลา หัวเมืองปัตตานีเดิมซึ่งมีผู้วาราชการเพียงคนเดียว ก็จะมีผู้วาราชการเป็น ๙ คนเป็นอิสระต่อกัน จะได้ยากในการรวมกำลังกันก่อการขบถขึ้นอีก

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๔๕๘

² ค.

³ ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ "พงศาวดารเมืองสงขลา" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓ หน้า ๕๕

เกี่ยวกับพระบรมราชาไชยในการแก้ปัญหาและป้องกันความยุ่งยาก อันจะเกิดจากหัวเมืองปัตตานี ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น จะเห็นว่า การโปรดให้แยกหัวเมืองปัตตานีออกเป็น ๘ หัวเมืองนั้น เป็นพระบรมราชาไชยที่ได้ผลดีมาก เพราะระยะต่อมาภายหลัง หัวเมืองทั้ง ๘ นี้ จะค่อยอ่อนแอลงเรื่อย ๆ ด้วยมีเจ้าเมืองหลายคน ทั้งที่เป็นคนไทยและเป็นชาวมลายูจะก่อความไม่สงบขึ้นก็ไม่พร้อมเพรียงเหมือนแต่ก่อน แมว่าในบางครั้ง เช่นในสมัยรัชกาลที่ ๓ จะก่อการขบถขึ้นอีก แต่ต้นเหตุก็ไม่ได้เกิดจากชาวมลายูในหัวเมืองทั้ง ๘ และการปราบปรามก็ทำได้ง่ายกว่าแต่ก่อน จะเห็นว่าหลังจากก่อความไม่สงบขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ แล้วความยุ่งยากในหัวเมืองทั้ง ๘ ก็ไม่เกิดขึ้นอีกเลย จนตลอดสมัยรัชกาลที่ ๓ และที่ ๔ และหัวเมืองทั้ง ๘ อันมี ปัตตานี หนองจิก สายบุรี ยะหริ่ง ยะลา รามันท์ และระแงะก็ค่อย ๆ กลายเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย อาณาเขตของราชอาณาจักรไทยปัจจุบัน ส่วนที่เป็นอาณาเขตของ ๘ หัวเมืองนี้คือ จังหวัดปัตตานี ซึ่งประกอบด้วย หัวเมืองปัตตานี หนองจิก สายบุรี ยะหริ่ง จังหวัดยะลา ซึ่งประกอบด้วย หัวเมืองยะลา รามันท์ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งประกอบด้วย หัวเมืองระแงะ และอำเภอบางนรา ซึ่งเคยขึ้นกับหัวเมืองสายบุรีมาก่อน¹

¹ ชวัช รัตนนิชิตาธิ ประวัติศาสตร์จังหวัดภาคใต้ คำนำหน้า (ข) - (ค)

๒. การแต่งตั้งข้าราชการไทยให้ปกครองเมืองปัตตานี

เมื่อปราบปรามชนปัตตานี พ.ศ. ๒๓๓๔ ลงได้แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ก็ได้ทรงแต่งตั้งให้ปลัดจจะนะ (ชวัลชัย) เป็นพระยาปัตตานี *1 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระองค์ทรงเห็นว่าการให้แขกปกครองเมืองปัตตานีนั้น อาจจะก่อการกบฏขึ้นอีกได้ เพราะว่าจะถูกแบ่งออกเป็น ๙ หัวเมืองแล้ว หัวเมืองปัตตานีก็ยังคงมีความสำคัญมากอยู่ในฐานะที่เป็นเมืองเก่าแก่มานานและเคยเป็นศูนย์กลางของ ๙ หัวเมืองมาก่อน ถ้าหากเจ้าเมืองปัตตานีไม่จงรักภักดีต่อไทยจริงแล้วก็อาจชักชวนให้ เจ้าเมืองอื่น ๆ ก่อการกบฏอีกก็ได้ พระองค์จึงได้ทรงแต่งตั้งให้ข้าราชการไทยปกครองหัวเมืองปัตตานี ซึ่งเป็นพระบรมราโชบายในการป้องกันความยุ่งยากอันจะเกิดจากหัวเมืองทั้ง ๙ ประการหนึ่งของพระองค์

1 ศึกษาที่พิพากษา "คำนำประชุมพงศาวดารภาค ๓" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓ หน้า(๘)

* เรื่องการแต่งตั้งปลัดจจะนะเป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีนั้น ในพงศาวดารเมืองปัตตานี กล่าวว่าการกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงแต่งตั้งไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๘ แต่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ใน คำนำประชุมพงศาวดารภาค ๓ ไว้ว่า แต่งตั้งเมื่อปราบชนปัตตานี พ.ศ. ๒๓๓๔ เสร็จแล้วจึงเมื่อพิจารณาเทียบความในพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ก็ไม่มีหลักฐานหลายประการสนับสนุน คำอธิบายของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ จึงเป็นอันยุติได้ว่า การแต่งตั้งปลัดจจะนะ (ชวัลชัย) เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีนั้น ได้ทรงแต่งตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๔ แนบเนียน

๓. การยกเมืองสงขลาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และให้ควบคุมหัวเมืองปัตตานี

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า เพื่อเกิดขบถปัตตานี พ.ศ. ๒๓๓๔ นั้น พระยาสงขลา (บุญฮุย) ได้ยกทัพลงไปที่ใต้เมืองปัตตานี ด้ ความชอบอันนี้ จึงทรงโปรดให้เลื่อนพระยาสงขลา (บุญฮุย) ขึ้นเป็นเจ้าพระยาอินทกীর ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา และทรงโปรดให้เมืองสงขลา เป็นเมืองเอกขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ¹ และทรงมีพระราชดำริว่า เมืองนครศรีธรรมราชเมือง เดียวควบคุมดูแลหัวเมืองมลายูทั้งหมด ดูแลเหตุการณ์ไม่ทั่วถึง จึงทรงโปรดให้เมืองสงขลา ควบคุมดูแลหัวเมืองมลายูทางคาบอ่าวไทยด้วย² เมืองสงขลาซึ่งขึ้นอยู่กับเมืองนครศรีธรรมราช มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๙ ก็กลับไปขึ้นต่อกรุงเทพฯ โดยตรงเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๔ และได้ควบคุม หัวเมืองมลายูทางคาบอ่าวไทย อับมี หัวเมืองทั้ง ๙ กลันตันและตรังกานูด้วย ส่วนเมือง นครศรีธรรมราชนั้น คงได้ควบคุมดูแลเฉพาะหัวเมืองไทรบุรีทางฝั่งมหาสมุทรอินเดียต่อมา เพียงหัวเมืองเดียว

การที่ทรงโปรดให้เมืองสงขลาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และให้ควบคุมหัวเมืองทั้ง ๙ กลันตันและตรังกานูด้วยนั้น นับเป็นพระบรมราโชบายอีกประการหนึ่งในการป้องกันความยุ่งยาก ที่จะเกิดจากหัวเมืองทั้ง ๙ เพราะเมืองสงขลาซึ่งอยู่ใกล้กับหัวเมืองทั้ง ๙ จะได้แบ่งเบาภาระ ของเมืองนครศรีธรรมราชลง เพื่อจะได้ควบคุมดูแลหัวเมืองทั้ง ๙ ได้ใกล้ชิดขึ้น มีเหตุกาณ์ อะไร เกิดขึ้นจะได้ป้องกันได้ทันที่ ซึ่งนับเป็นพระบรมราโชบายที่สำคัญอีกประการหนึ่งของ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

1 ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ "พงศาวดารเมืองสงขลา" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓ หน้า ๕๓

2 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๔๕๔

เมื่อความเรื่องหัวเมืองมลายูเป็นขอบทรายนเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ก็ทรง
พระกรุณาโปรดให้ยกกองทัพลงไปช่วยปราบปรามเป็น ๔ กองทัพ แต่เบื่อกองทัพกรุงยกลง
ไปถึงเมืองสงขลา ก็เห็นว่ากำลังที่ยกไปนั้น จะไม่พอปราบปรามได้ จึงได้มีหนังสือบอกเข
มายังกรุงเทพฯ ก็ทรงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งว่าที่สมุหเสนาใหม่เป็นแม่ทัพเรือ ยก
ออกไปสมทบอีกทัพหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่า แยกทั้ง ๘ หัวเมืองนี้ เมื่อรวมตัวก่อกบฏขึ้น
แล้ว ก็ยากที่จะปราบปรามให้สงบลงได้ ทางกรุงเทพฯ ต้องยกทัพใหญ่ลงไปปราบทุกครั้งไป
เจ้าพระยาพระคลังยกทัพลงไปถึงเมืองสงขลาเมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๕ ก็พอดี
เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(นอย, ตีโก๊ะเมือง ไทรบุรี จากตัญญูเคน เมื่อจัดการเรื่องเมือง
ไทรบุรีเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยานครศรีธรรมราช(นอย) ก็ยกทัพไปถึงเมืองสงขลา เพื่อ
สมทบกับเจ้าพระยาพระคลังปราบปรามขบถใน ๘ หัวเมืองต่อไป² แต่พวกขบถได้สืบรู้ว่า
ทัพเมืองนครศรีธรรมราช และทัพกรุงเทพฯ ยกลงไปจำนวนมากมาย และจะยกทัพเรือ
ลงไปปิดปากนำควย ก็พากันหนีออกทะเลและเข้าป่าไปสิ้น ไม่คิดต่อสู้³ กองทัพไทยที่ยกลง
ไปจึงจับได้แต่ญวาราชากรเมืองที่เข้ากับพวกขบถเกือบทุกคน⁴

เป็นอันว่าขบถแยก ๘ หัวเมืองในครั้งนั้นก็สงบลง โดยที่ทางฝ่ายไทยไม่ต้อง
ปราบปรามรุนแรง เพราะพวกขบถได้หลบหนีไปเสียก่อน แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าทัพไทยจะไม่
ต้องลงมือปราบปราม แต่ขบถที่เกิดขึ้นก็ได้ทำให้ทางกรุงเทพฯ ต้องยกทัพลงไป ถ้านากกองทัพจาก
กรุงเทพฯ หรือกองทัพเมืองนครศรีธรรมราชไม่ยกลงไปแล้ว การขบถก็จะรุนแรงขึ้นได้

1 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๓-๔
หน้า ๑๑๖-๑๑๗

2 ค. หน้า ๑๑๗

3 ค. หน้า ๑๒๐

4 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวิมลชินธุวิเศษ "อธิบายเรื่องพงศาวดารอันเป็นมุกเหตุแห่งจดหมายเหตุ
หลวงอุดมสมบัติ" จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนฉัตร (อิสสรญาณเถร)

เพราะกำลังคนใน ๗ หัวเมือง เมื่อรวมกันแล้วก็มีมากกว่ากำลังเมืองสงขลา ซึ่งยากที่ทัพเมืองสงขลาจะปราบลงได้ การที่ทัพจากกรุงเทพฯ คงยกลงไปถึงแม่จะไม่ได้สู้รบกับพวกขมด แต่ก็ต้องเสีย ค่าใช้จ่ายในการจัดกองทัพเป็นจำนวนไม่น้อย ฉะนั้นทางฝ่ายไทยก็ต้องคอยควบคุมระวังเหตุการณ์ไม่ให้เกิดความยุ่งยากในหัวเมืองมลายูขึ้นได้ โดยเฉพาะทางคานหัวเมืองไทรบุรี ซึ่งบริวารบุตรหลานของเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงร์) ได้คอยหาโอกาสมาถกถวานอยู่เสมอ

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับหัวเมืองปัตตานี ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ จะเห็นว่าปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองปัตตานีนั้นมีมากในระยะแรกๆ เมื่อยังไม่ได้แบ่งแยกออกเป็น ๗ หัวเมืองแต่เมื่อถูกแบ่งแยกออกเป็น ๗ หัวเมือง มีผู้ว่าราชการอยู่หลายคนแล้ว ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองปัตตานีก็จะค่อยๆ หดหายไป เพราะรวมกำลังกันไม่ได้พร้อมเพรียงเหมือนแต่ก่อน แม้จะเกิดความไม่สงบขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ และปราบลงได้โดยง่าย แต่อย่างไรก็ตาม ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในหัวเมืองปัตตานีหรือหัวเมืองทั้ง ๗ เมื่อเกิดขึ้นแล้วทัพกรุงเทพฯ ก็ต้องยกลงไปประณิบเหตุการณ์ทุกครั้งไป ทั้งนี้เป็นเพราะ หัวเมืองปัตตานีหรือหัวเมืองทั้ง ๗ นี้มีกำลังมากกว่ากำลังเมืองสงขลา ซึ่งควบคุมดูแลหัวเมืองเหล่านั้นอยู่ จึงยากที่จะปราบปรามขมดในหัวเมืองเหล่านั้นได้ แต่ตอนปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ มาแล้ว เหตุการณ์ในหัวเมืองทั้ง ๗ นี้จะค่อยๆ สงบลงโดยลำดับ จนตลอดสมัยรัชกาลที่ ๔

ปัญหาภายในเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีและพระบรมราชาไชยาในการแก้ปัญหา ๗๓๖C

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ความยุ่งยากในหัวเมืองไทรบุรี (Kedah) นี้ ยังไม่เกิดขึ้น คงมีแต่การเปลี่ยนแปลงภายในเกี่ยวกับเจ้าผู้ครอง คือพระยาไทรบุรี (อับดุลละ โมกุลรัมชะ) ได้ถึงแก่กรรมลง แล้วเองชายชื่อตงกูอับดุลละ (หรือตงกูเลียอูคิน) จึงเป็นผู้ช่วยราชการอยู่ ได้เป็นพระยาไทรบุรีต่อมา¹ แต่เป็นไคไม่นานก็ถึงแก่กรรมอีก เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์) ผู้ควบคุมดูแลหัวเมืองไทรบุรี ก็ได้นำตงกูปะแงรัน กับตงกูปัตนุ บุตรของพระยาไทรบุรี (อับดุลละ โมกุลรัมชะ) เขามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่กรุงเทพฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ตงกูปะแงรัน เป็นพระยารัตนสงครามรามภักดี ศรี - สุลต่านมะหมัด รัตนราชบดินทร์ เจริญพรังษา พระยาไทรบุรี และทรงแต่งตั้งให้ตงกูปัตนุ เป็นพระยาอภัยนุราช ตำแหน่งผู้ช่วยราชการ² ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๒ พระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) มีความดีความชอบ โดยได้จัดส่งกองทัพไปช่วยรบพม่าที่เมืองถลาง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ และไปตีเมืองเประ (Perak) มาเป็นเมืองประเทศราช ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ขึ้นเป็นเจ้าพระยา³

1 กิจษภักดีไพจิตรีย์ "พงศาวดารเมืองไทรบุรี" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๕ หน้า ๒๖๗

2 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๓ หน้า ๖๔๕ - ๖๔๖

3 ค. หน้า ๖๔๖

ซึ่งอาจจะยกธงไปตีเมืองไทรบุรีได้ ถ้าหากเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) เขาก็พบาอย่าง
เปิดเผย*

ครั้งเสร็จศึกเมืองกลางในครั้งนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทรงได้ติดตามความเคลื่อนไหวของเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน)อยู่เรื่อยมา ดังเช่นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕ ก็ได้มีรับสั่งไปถึงเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(นอย)ว่า เมื่อเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(นอย) จะเข้ามาเฝ้าในเกือบ ๕ เดือน ๑๐ นั้น ให้เกลี้ยกล่อมชักชวนเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) เข้ามาเฝ้าด้วยให้ได้ แต่เรื่องเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) เข้ามาเฝ้านี้ ไม่พบในจดหมายเหตุของไทย แต่พบในหนังสือ A History of Malaya ว่าในปี พ.ศ. ๒๓๕๖ (ค.ศ. ๑๘๑๓) เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) ได้ให้บุตรชายคนหนึ่ง มายังราชสำนักที่กรุงเทพฯ และทางไทยบอกว่ ตองการจะผนวกเประ (Perak)² และกงจะ

* มีความปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ว่าในศึกกลางครั้งนั้น เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) ได้ส่งทหารจำนวน ๒,๐๐๐ คน ไปช่วยไทยรบพม่า และในหนังสือ A History of Malaya ว่าปี ค.ศ. ๑๘๑๐ (พ.ศ. ๒๓๕๓) เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) ไปเยี่ยมเรือรบ จากผู้วาราชการแห่งป็นัง เพื่อมาช่วยไทยรบพม่าตามคำสั่งของไทย ทั้งสองนี้ขัดกับจดหมายเหตุที่กล่าวถึงข้างบน แต่ก็ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) ไปคบคิดกับพม่าจริง แต่ไม่กล้าขัดคำสั่งของไทย เพราะยังไม่มีการตั้งที่จับตามหานักชไทย จึงได้จัดกองทัพมาช่วยตามคำสั่ง แม้จะยังขัดสนอยู่ก็ยิ่งอุตสาหไปขอยืมจากผู้วาราชการแห่งป็นัง ทั้งนี้ก็เป็นเพราะเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) ยังไม่วางใจว่าพม่าจะมาช่วยตนตามที่ขอไปชื้อไว้ หรืออาจทำเพื่อกลบเกลื่อนความนึกของตน ไม่ให้ไทยสงสัยที่ไปคบคิดกับพม่าก็ได้

1 หนังสือหมิ่นกักศิษลเสฟถึงพระยานคร จ.ศ. ๑๑๓๔ หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒ เล่มที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๓๔ (พ.ศ. L-๕๘) ฉบับพิมพ์คัด

2 Richard O. Winstedt, . History of Malaya, p. 170

สั่งฝากไปให้เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแวงัน) ให้ไปตีเประ ทั้งนี้อาจเป็นการทดสอบดูว่าเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแวงัน) จะยังเชื่อฟังอยู่หรือไม่ เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแวงัน) คงไม่กล้าขัดคำสั่งจึงได้ไปตีเประมาขึ้นต่อกรุงเทพฯ* และหลังจากไปตีเประได้แล้ว เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแวงัน) จึงได้มียศเพียงพระยา ก็ได้รับพระราชทานเลื่อนยศขึ้นเป็นเจ้าพระยา ซึ่งนอกจากจะเป็นการตอบแทนในการทำความดีความชอบแล้ว อาจเป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีพระราชดำริจะเอาใจเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแวงัน) เพื่อให้เลิกไปศึกไต่กับพม่าด้วยก็ได้

---

* ตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์กล่าวว่าเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแวงัน)ไปตีได้เประเมื่อพ.ศ. ๒๓๕๕ แต่ในหนังสือ A History of Malaya กล่าวว่าบุตรเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแวงัน) เข้ามาเฝ้าที่กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๖ ความตอนนีในจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ เล่มที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๓๕๕ ที่กล่าวมาแล้วก็พบว่าให้หาตัวเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแวงัน) มาเฝ้าใน พ.ศ. ๒๓๕๕ และในหนังสือ A History of Malaya กล่าวว่า เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแวงัน)ส่งบุตรเข้ามาเฝ้าใน พ.ศ. ๒๓๕๖ ฉะนั้นการไปตีเประซึ่งต้องกระทำหลังจากบุตรเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแวงัน) กลับไปจากกรุงเทพฯ แล้ว ก็คงจะเป็นใน พ.ศ. ๒๓๕๖

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๖๔๖

๗. เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) วิวาทกับพระยาอภัยนุราช (ปัตนุ)

พระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ได้เลื่อนยศเป็นเจ้าพระยาไม่นานก็เกิดเหตุทะเลาะวิวาทกับพระยาอภัยนุราช (ปัตนุ) เรื่องที่บ้านสวย*¹ เนื่องจากพระยาอภัยนุราช (ปัตนุ) ได้ขอตำบลปะระโปะ กลามูคา กะเวียน แทนตำบลสตูล และอะงู เพราะว่าตำบลสตูล และอะงูขึ้นกันการขัดสน² แต่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ยอมให้เพียงตำบล ปะระโปะ และกะเวียน ไม่ยอมให้ตำบลกลามูคา ซึ่งอยู่ที่ปากแม่น้ำไทรบุรี พระยาอภัยนุราชไม่ยอมจะเอาไทรบุรีทั้ง ๓ ตำบล³

เรื่องการทะเลาะวิวาทนี้ได้เกิดอยู่เสมอในหมู่ญาติพี่น้องที่ปกครองหัวเมืองมลายู และเมื่อทะเลาะวิวาทกันแล้ว ก็มักจะฟ้องร้องเข้ามายังกรุงเทพฯ ในครั้งนี้ก็เช่นเดียวกัน เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงทราบความแล้ว ก็โปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุงออกไปไกลเกลี้ย⁴ พระยาพัทลุงออกไปว่ากล่าวไกลเกลี้ยแล้ว ก็ยังไม่ตกลงกันได้ ด้วยเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ไม่ยอมให้ตำบลกลามูคา แก่พระยาอภัยนุราช (ปัตนุ)

* บ้านสวย คือที่ดินสำหรับเจ้าเมืองให้ชาวผลประโยชน์ และแบ่งผลประโยชน์ที่ได้ส่วนหนึ่งส่งให้แก่วางเมืองหลวงในท่านองสวย

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๖๔๖

² หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึงเจ้าพระยาไทร จ.ศ. ๑๑๙๓ หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒ เล่มที่ ๒/๒ จ.ศ. ๑๑๙๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔) ฉบับพิมพ์คัด

³ ท่องตราถึงพระยากรีขรรณโกกราช จ.ศ. ๑๑๙๕ หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒ เล่มที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๙๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)

⁴ ค.

เพื่อตัดปัญหาความยุ่งยากที่จะยืดเยื้อต่อไป จึงทรงโปรดให้ย้ายพระยาอภัยนุราช (ปัดนุ) มาเป็นผู้ว่าราชการเมืองสตูล การทะเลาะวิวาทจึงสงบไปได้¹

ตามความที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ในเวลานั้น ข้าราชการทางเมืองไทรบุรีคงจะแตกแยกออกเป็นสองพวก คือพวกเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) และพวกพระยาอภัยนุราช (ปัดนุ) ครั้นพระยาอภัยนุราช (ปัดนุ) มาอยู่ที่เมืองสตูล ซึ่งติดต่อกับเขตหัวเมืองนครศรีธรรมราช ก็คงมาใกล้ชิดกับทางเจ้าพระยานครศรีธรรมราชมากกว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) เจ้าพระยานครศรีธรรมราชในเวลานั้นคือ พระยาบริรักษ์ภูษนทร์ (นอย) ซึ่งได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๔² เมื่อพระยาอภัยนุราช (ปัดนุ) มาใกล้ชิดกับเมืองนครศรีธรรมราชมากเข้า ก็ห่างเหินกับเมืองไทรบุรีไปทุกที พระยาอภัยนุราช (ปัดนุ) มาว่าราชการเมืองสตูลได้ประมาณ ๒ ปี ก็ถึงแก่อนิจกรรม* ผู้ว่าราชการเมืองสตูลคนต่อมา ก็คงจะเป็นเชื้อสายของพระยาอภัยนุราช (ปัดนุ) และมาใกล้ชิดกับเมืองนครศรีธรรมราชมากขึ้น³ และขณะเดียวกันก็ห่างเหินกับเมืองไทรบุรีมากขึ้น จนทำให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ไม่พอใจ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (นอย) และอาจเป็นควายเหตุที่ทางกรุงเทพฯ ไม่ได้จัดการเรื่องนี้แต่อย่างใด จึงทำให้เจ้าพระยาไทรบุรี

1 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๖๔๔

2 หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาไทรบุรี จ.ศ. ๑๑๙๓ หมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒ เลखที่ ๒/๓ จ.ร. ๑๑๙๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔) ฉบับพิมพ์ดีด

* พระยาอภัยนุราช (ปัดนุ) ถึงแก่อนิจกรรมใน พ.ศ. ๒๓๕๔ เพราะในจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๒ เลखที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๙๕ ว่า พระยาพิฑลออกไปไกลเกลี้ยเรื่องวิวาทกับ เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๖ แต่ไม่อาจตกลงกันได้ จึงทรงโปรดให้ พระยาอภัยนุราช (ปัดนุ) ไปว่าราชการเมืองสตูล ซึ่งก็คงไปราวปลายปี พ.ศ. ๒๓๕๖ และ ว่าราชการอยู่ได้ประมาณ ๒ ปี ก็ถึงราว พ.ศ. ๒๓๕๘ ก็ถึงอนิจกรรม

3 กรมศิลปากร น.ค.

(ปะแงร์น) น้อยใจ ที่เมืองสตูล เป็นหัวเมืองหนึ่งในอาณาเขตหัวเมืองไทรบุรี ไปพึ่ง บังคับบัญชาเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) จึงได้คิดเอาใจออกห่าง จากไทย และหันไปฝักใฝ่กับพม่าอีกครั้งหนึ่ง

ค. เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ฝักใฝ่กับพม่าหลังจากวิวาทกับพระยาอภัยนุราช (ปักษุ)

เนื่องจากเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) น้อยใจ ที่ทางกรุงเทพฯ ไม่ได้จัดการ เรื่องเมืองสตูลไปไกลลี้ลับกับเมืองนครศรีธรรมราช ดังกล่าวมาแล้วในตอนก่อน จึงได้หันไป ฝักใฝ่กับพม่าอีกครั้งหนึ่ง และพลัดการณของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ก็คงไปเป็นที่ไว้ วางพระราชหฤทัยมาตลอด พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงได้มีรับสั่งให้มี หนังสือไปถึงเจ้าพระยานนครศรีธรรมราช (น้อย) เมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๐ ว่า ราชการเมืองไทรบุรี นั้น จะไว้ใจไม่ได้ให้แต่งคนองไร่สืบราชการอย่าให้ขาดได้¹ และหลังจากนั้นมา ๓ ปี คือ ใน พ.ศ. ๑๗๖๔ ก็ได้ปรากฏอย่างชัดแจ้งว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ได้ไปฝักใฝ่กับพม่า จริง ดังหลักฐานต่อไปนี้ คือ

๑. เมื่อปีมะเส็ง ตรีศก หรือ พ.ศ. ๑๗๖๔ ตนกุ่มอมซึ่งเป็นน้องชายคนหนึ่งของ เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ได้เข้ามาฟ้องต่อเจ้าพระยานนครศรีธรรมราช (น้อย) ว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ไปเอาใจใฝ่แต่กับพม่า² ซึ่งวางแผนเตรียมการจะยกทัพ มาตีไทย

๒. ในปีมะเส็ง ตรีศก พ.ศ. ๑๗๖๔ อีกเช่นกัน จิมลิมหอย พ่อค้าชาวเมืองถลาง ไปค้าขายที่เกาะปีนัง กลับมาพบเรือพม่าลำหนึ่ง มีความสงสัย จึงเข้าตรวจเรือ คนได้หนังสือ ของพระเจ้าอังวะ กษัตริย์พม่า มีถึงเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) จิมลิมหอยจึงจับพม่าที่มา

¹ หนังสือหมื่นศักดิ์พิศเสด็จเมืองนครศรีธรรมราช จ.ศ. ๑๑๔๐ หมายเหตุ กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒ เล่มที่ ๑ พ.ศ. ๑๑๔๐ (พ.ศ. ๑๗๖๑)

² กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๖๔๕

ในเรื่อกับราชสาส์น มาให้พระยากลาง พระยากลางส่งเข้ามายังกรุงเทพฯ แลหนังสือพม่า ได้ความว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ไปตีไปกับพม่า และพระเจ้าอังวะชักชวนให้ยกทัพ ขึ้นมาตีหัวเมืองทางใต้ของไทย¹

จากที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ได้หันไปคบคิดกับพม่า อีกครั้งหนึ่ง และใกล้ชิดกันขึ้นมากกว่าแต่ก่อน การที่พระเจ้าอังวะได้มีราชสาส์นมาชักชวน เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ให้ยกทัพขึ้นมาตีหัวเมืองทางใต้ของไทยนั้น แสดงให้เห็นว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) คงได้ติดต่อกับพม่ามาเป็นเวลานานพอสมควร และใกล้ชิดกัน จนวางใจกันได้ พระเจ้าอังวะจึงมอบหมายให้ทำการใหญ่เช่นนั้น เมื่อเป็นดังนี้ ทางฝ่ายไทย ก็จำเป็นต้องจัดการแก้ปัญหาเมืองไทรบุรีต่อไป

ง. พระบรมราชโบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในการแก้ปัญหาเมืองไทรบุรี

พระบรมราชโบายในการแก้ปัญหาเมืองไทรบุรีของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็คือการที่เอาเมืองไทรบุรีมาอยู่ในปกครองของไทยให้เกิดขาด ดังนั้นเมื่อมีหลักฐานว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) เอาใจไปตีไปกับพม่าซ้ำอีก พระองค์จึงทรงโปรดให้หมื่นทองตรา ลงไปเรียกตัวเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ให้เข้ามาเฝ้า เพื่อจะสอบสวนเอาความจริง แต่เมื่อเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ได้ทราบความในทองตราแล้ว ก็เลยตั้งแข็งเมือง ไม่ส่ง คนไม่เงินคนไม่ทอง เขาบาทูลเกล ฤวายตาง กำหนด² พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงตระหนักแก่พระทัยว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ได้เอาใจออกห่างแน่แล้ว ก็ทรง โปรดให้หมื่นทองตราไปยังเมืองนครศรีธรรมราชว่า "...เจ้าพระยาไทรเอาใจไปเฝ้าแต่แก่ ซ้ำอีกแล้ว จะละไว้ให้เมืองไทรเป็นไส้ศึกขึ้นอีกทาง ๑ ไม่ได้ ให้พระยานครฯ ยกกองทัพ หัวเมืองปักษ์ใต้ไปตีเอาเมืองไทรไว้ในอำนาจเสียให้สิ้นซัด"³ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระองค์

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๑๔๘

² ค.

³ ค. หน้า ๖๔๕ - ๖๕๐

ทรงเห็นว่า การให้เมืองไทรบุรีเป็นเมืองประเทศราช และให้เชื้อสายพระยาไทรบุรีเก่าปกครองนั้น จะนำความยุ่งยากมาให้ไม่สิ้นสุด เพราะไม่มีความจงรักภักดีอย่างแท้จริง คอยหาโอกาสที่จะเป็นอิสระอยู่เรื่อยไป โดยไปผิดใจไปกับประเทศอื่นเพื่อขอกำลังมาช่วยเหลือในการต่อสู้กับไทย หรือไปคบคิดกับประเทศอื่น เช่น พม่าซึ่งเป็นศัตรูกับไทยมานานับร้อย ๆ ปี ให้มารบกวณไทย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความยุ่งยากอีกต่อไปภายหน้า พระองค์จึงตัดสินพระทัยโปรดให้ตีเอาเมืองไทรบุรีมาไว้ในอำนาจเสียให้เด็ดขาด

เรื่องเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยกทัพไปตีเมืองไทรบุรีนี้ ความปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า ทรงโปรดให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยกทัพไปตั้งตอเรืออยู่ที่เมืองตรังแล้วให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) เอาเงินส่วยรังนกจัดซื้อข้าวขึ้นฉางไว้ให้มากจะไคจ่ายให้กองทัพเพื่อเตรียมรบศึกพม่า¹ เพื่อเป็นการลอบใจเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ต่อมาเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) บอกมายังเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ว่า ได้ซื้อข้าวไว้มากแล้ว ครั้นถึงเดือน ๑๒ แรม ๔ ค่ำ (๑๓ พฤศจิกายน ๒๓๖๔) เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ให้เรือลงไปจะบรรทุกข้าว แต่กลับไม่ได้อะไร เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) จึงยกทัพลงไปทางบก กับให้ทัพเรือลงไปเข้าทางปากน้ำเมืองไทรบุรี ตีเอาเมืองไทรบุรีพร้อมกัน ครั้นถึงเดือน ๓ แรม ๔ ค่ำ (๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๓๖๕) เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ก็หนีไปอยู่เกาะปีนัง² ซึ่งบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เขาไปจากพระยาไทรบุรี (อับดุลละ โมกุลัมชะ) บิดาของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ แต่ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๔ บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไคส่ง กัปตัน เฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) มาเจรจากับไทย และได้ทำสัญญาตกลงกันเรื่องเกาะปีนัง และเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) โดยบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่เกาะปีนัง จะย้ายเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ออกไปจากเกาะปีนัง เพื่อไม่ให้สองสมุหขุนมารบกวณเมืองไทรบุรีอีก³ ดังจะไคกล่าวรายละเอียดในตอนต่อไป

1 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ หน้า ๑๔๒

2 ค. หน้า ๑๔๓

3 Henry Burney, "Burney Treat ; The Burney Papers, vol 2 part 3, p.381

เป็นอันว่าหัวเมืองไทรบุรีก็ได้ขึ้นอยู่กับไทยโดยตรง และทรงโปรดให้เจ้าพระยา
นครศรีธรรมราช (น้อย) มีอำนาจสิทธิขาดในการจัดการเรื่องเมืองไทรบุรี¹ เจ้าพระยานคร
ศรีธรรมราช (น้อย) ก็ได้ตั้งให้พระภักดีบริรักษ์ (แสง) และพระเสนานุชิต (นุช) เป็นผู้
อำนวยการราชการเมืองไทรบุรี² และต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระยาภักดีบริรักษ์
(แสง) เป็นพระยาภักดีบริรักษ์พระยาไทรบุรี และพระเสนานุชิต (นุช) เป็นผู้ช่วยราชการ³
(จากความชอบครั้งนี้ เจ้าพระยาแสนศรีธรรมราช (น้อย) ซึ่งเดิมมียศเพียงพระยา ก็ได้รับ
พระราชทานเลื่อนยศเป็นเจ้าพระยา⁴) เมืองไทรบุรีจึงมีข้าราชการไทยปกครองเป็นครั้งแรก
ตามพระบรมราชโองบายของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ที่จะแก้ปัญหาความยุ่งยากที่
เกิดจากเมืองไทรบุรี แต่พระบรมราชโองบายอันนี้ ก็แก้ปัญหาเมืองไทรบุรีได้เฉพาะชั่วระยะหนึ่ง
เท่านั้น

จ. ขอบเมืองไทรบุรี

พระบรมราชโองบายในการแก้ปัญหาหัวเมืองไทรบุรี ของพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย ที่ทรงให้ข้าราชการไทย ไปปกครองหัวเมืองไทรบุรีโดยตรงนั้น
ได้ก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่เจ้าพระยา
ไทรบุรี (ปะแวง) ซึ่งไปอาศัยอยู่ที่เกาะปีนังนั้น ได้คิดที่จะถือเอาเมืองไทรบุรีคืนจากไทยให้ได้

1 หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาถึงเมืองไทรบุรี จ.ก. ๑๑๘๔ หมายเหตุเทศ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒ เล่มที่ ๑๐ จ.ก. ๑๑๘๔ (พ.ศ. ๒๓๖๕) ฉบับพิมพ์ดีด

2 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ หน้า ๑๔๓

3 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒
หน้า ๖๕๑

4 หลวงอนุสรสิทธิกรรม "พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช" เรื่องเมืองนครศรีธรรมราช
พิมพ์ในงานศพ นางคลัม จันทราเสย ๑๘ ธันวาคม ๒๕๑๐ หน้า ๙๕

จึงได้สนับสนุนให้ญาติพี่น้องของตนรวบรวมกำลังก่อการขบถยกเข้าตีเมืองไทรบุรีได้ถึง ๒ ครั้ง ซึ่งได้ก่อให้เกิดปัญหา และอุปสรรคต่อการที่ไทยส่งข้าราชการไทยไปปกครองหัวเมืองไทรบุรี โดยตรงและเป็นต้นเหตุให้ชาวมาลายูในหัวเมืองอื่น ๆ ก่อความไม่สงบขึ้นอีกด้วย

ขบถเมืองไทรบุรีครั้งแรก (พ.ศ. ๒๓๗๔)

สาเหตุของการขบถนั้น ก็สันนิษฐานได้ว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ซึ่งอาศัยอยู่ที่เกาะปีนังได้สนับสนุนให้คนกูแวบ หลานชาย ก่อการขบถขึ้น เพราะเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ก็ได้คิดที่จะกลับมาปกครองหัวเมืองไทรบุรีอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้จากความตอนหนึ่งในจดหมายที่เขาเขียนถึงกัปตัน โลว์ (Captain James Low) ว่า "...ข้าพเจ้าได้รับความทุกข์ยาก...มันเป็นการที่ข้าพเจ้าจะตายด้วยน้ำมือของสยาม ผู้ซึ่งหวังชิงสิทธิของข้าพเจ้าดีกว่าที่ข้าพเจ้าจะมีชีวิตอยู่ด้วยความปลอดภัยที่ปีนัง" ¹ ฉะนั้นพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) จึงได้แสดงอาการคือตั้ง เมื่อญวาราตกรณแห่งปีนัง สั่งให้เขาย้ายออกจากเกาะปีนัง ไปอาศัยอยู่ที่มะละกา ² ตามข้อตกลงในมาตรา ๑๓ แห่งสัญญาเบอร์นี (Burney Treaty) ที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษทำกับรัฐบาลไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๔ ซึ่งมีความเกี่ยวกับเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ว่า

...อังกฤษสัญญาต่อไทยว่า ไม่ต้องการเอาเมืองไทร อังกฤษไม่รบกวนเมืองไทร และไม่ให้พญาไพรคนเก่า กับบ่าวไพร่ของพญาไพรคนเก่าไปรบกวนทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ณ เมืองไทร และเมืองอื่นๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทร และอังกฤษสัญญาว่าจะจัดแจงให้พญาไพรคนเก่า

¹ "Letter Written by Rajah of Kedah to Captain James Low on January 4, 1830" The Burney Papers vol 3 part 1 p. 166

² R. Fullerton "Minute to the President," The Burney Papers, vol 3 part 1 p. 67

ไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้ญาติไพร่คนเก่าอยู่ที่เมืองเกาะหมาก
ที่เมืองไทร ที่เมืองเพชร เมือง สลึงหอง เมืองพม่า...¹

เมื่อบุรุษราชการเกาะปีนังได้เร่งเร้าให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงรัน) ออกจากเกาะปีนัง
ไปอยู่ที่มะละกา เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงรัน) ก็ได้หนีออกจากเกาะปีนังมาอยู่ที่โปรวินซ์
เวลส์เลย์ (Province Wellesley) ซึ่งเป็นของอังกฤษ เมื่อต้นเดือนตุลาคม พ.ศ.
๒๓๗๒² เมื่อเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงรัน) มาอยู่ในอาณาเขตหัวเมืองไทรบุรีแล้ว ก็
สวักในการที่จะสนับสนุนให้ตนกูเคนกอกการขบถขึ้นในเมืองไทรบุรี ประกอบกับชาวมลายู
ส่วนมากยังจงรักภักดีต่อเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงรัน) ผู้เป็นสุลต่านของเขาอยู่ การรวบรวม
กำลังจึงทำได้ไม่ยากนัก

เมื่อตนกูเคนรวบรวมกำลังได้มากพอแล้ว ก็ยกจู่โจมเข้าตีเมืองไทรบุรี
พระยาภักขิเบศร์ (แสง) และข้าราชการไทยที่เมืองไทรบุรี ไม่มีกำลังพอจะต่อสู้ ก็พากัน
ถอยขึ้นมาตั้งอยู่ที่เมืองพัทลุง ตนกูเคนก็ยึดเมืองไทรบุรีได้เมื่อวันศุกร์ เดือน ๓ แรม ค่ำ ๑
(วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๓๗๔)³ เมื่อตนกูเคนตีได้เมืองไทรบุรีจากไทยแล้ว ก็เป็นเหตุให้แขก
ในหัวเมืองทั้ง ๙ (หัวเมืองปัตตานีเดิม) เกาะในลันตัน ตรังกานู กอกการขบถขึ้นควย
เมื่อความเรื่องเมืองไทรบุรี และเรื่องแขก ๙ หัวเมืองเป็นขบถ ทราบเข้ามา
ถึงกรุงเทพฯ ก็ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ยกทัพลงไปช่วยปราบปรามเป็น ๔ กองทัพ แต่เมื่อ
กองทัพกรุงยกลงไปถึงเมืองสงขลา ก็เห็นว่ากำลังที่ยกไปนั้นจะไม่พอปราบขบถลงได้

1 สำเนาหนังสือสัญญาเบอร์นี หมุ่จกหมายเทศกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๑๕
จ.ศ. ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๘)

2 "Letter written by R. Ibbetson to Captain James Low on October 7,
1829" The Burney Papers, vol 3 part 1, p. 146

3 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ พระราชทานนาม "อธิบายเรื่องพงศาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมาย
หลวงอุดมสมบัติ" จดหมายหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสสรญาณเถร)
๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๒๘

จึงได้รายงานเข้ามายังกรุงเทพฯ จึงทรงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง ยกทัพเรือลงไปสมทบ
อีกทัพหนึ่ง¹ แต่พอเจ้าพระยาพระคลังยกทัพลงไปถึงเมืองสงขลา เจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช
(น้อย) ก็ได้ยกทัพไปตีเมืองไทรบุรีคืนมาได้แล้ว ตนกูเดนและบุคคลสำคัญ ๆ มั่วตัวตายทั้งหมด²
ทัพหลวงจากกรุงเทพฯ จึงไม่ต้องยกลงไปช่วยปราบขบถในเมืองไทรบุรี แต่อย่างไรก็ตามขบถ
เมืองไทรบุรีครั้งนี้คงไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดฯ
ให้ยกกองทัพใหญ่ลงไปปราบปรามเป็นหลายทัพ แม้จะไม่ได้ลงมือปราบปรามอย่างจริงจัง ก็ทำให้
ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดกองทัพไม่น้อย

เป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช (น้อย) สามารถปราบขบถเมือง
ไทรบุรีครั้งนี้ได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เป็นเพราะว่า นายโรเบิร์ต อิมเบ็ตสัน (Robert Ibbetson)
ผู้ว่าราชการเกาะปีนังของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ได้ปฏิบัติตามมาตรา ๑๓ ของสัญญา
เบอร์นี (Burney Treaty) ที่ว่าบริษัทจะป้องกันไม่ให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) มา
รบกวนไทยที่ไทรบุรี โดยการส่งเรือรบจากปีนังมาปิดล้อมฝั่งและปากน้ำไทรบุรี เพื่อป้องกัน
ไม่ให้พวกขบถได้รับความช่วยเหลือจากชาวบลายูที่เกาะปีนังได้³ และพร้อมกันนั้นก็ได้ประกาศ
ห้ามคนในบังคับอังกฤษช่วยเหลือพวกขบถ⁴ เมื่อพวกขบถไม่ได้รับกำลัง และเสบียงอาหารมา
เพิ่มเติม ก็อ่อนกำลังลงและถูกปราบได้ในเวลาไม่นานนัก เมื่อเจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช
(น้อย) ตีเมืองไทรบุรีคืนได้จากพวกขบถแล้ว ก็จัดให้พระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) ออกไปว่า
ราชการเมืองไทรบุรีตามเดิม⁵ ส่วนการป้องกันเพื่อไปให้เกิดการขบถขึ้นอีกนั้น ก็ไม่ปรากฏว่า
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินการอย่างไรในครั้งนี้

1 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๓-๔ หน้า
หน้า ๑๑๖ - ๑๑๗

2 ก. หน้า ๑๑๗

3 "Letter written by R. Ibbetson to Sir F. Owen on July 12, 1832,"
The Burney Papers, vol 3 part 1, pp. 291 - 292

4 R. Ibbetson "Proclamation," The Burney Papers, vol 3 part 1, p.293

5 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๓-๔ หน้า ๑๑๗

ขอบเมืองไทรบุรีครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๘๑)

หัวหน้าในการขบถครั้งนี้คือคนกุ่มหะหมัดศัดดี หลานเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) อีกนั่นเอง และก็ได้รับความสนับสนุนจากเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน)อีกเช่นกัน เพราะเมื่อเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) ได้สนับสนุนให้คนกุ่มเคน ก่อการขบถขึ้นในพ.ศ. ๒๓๗๘ แล้วเจ้าพระยานครคีรีธรรมราชา(น้อย) ก็ได้มีหนังสือไปถึงนายโรเบอร์ต อิมเบ็ตสัน ผู้ว่าราชการ เกาะปีนัง ทอว่าอังกฤษว่าปล่อยให้ เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) มารบกวไทรบุรี ึ่งเป็นการไม่รักษาสัญญาเบอร์นี ดังนั้นนายโรเบอร์ต อิมเบ็ตสัน จึงได้เตรียมใจกำลังบังคับ เจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน)ให้ออกไปจาก โปรวินซ์ เวลส์เลย์ (Province Wellesley) ไปอยู่ที่มะละกาไคแล้ว ต่อมาเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) ก็ได้หนีออกจากมะละกามาอยู่ที่บรูแอส (Bruss) ในดินแดนเระะ เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๓๗๘² และก็ได้นำเนินการสนับสนุนให้คนกุ่มหะหมัดศัดดียกกำลังเข้าโจมตีเมืองไทรบุรีอีกครั้งหนึ่ง³ หลังจากฟิล์มหลวมมาแล้ว ครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘

1 "Letter written by Rajah of Ligor to R. Ibbetson", The Burney Papers, vol 3 part 1, pp. 248 - 249

2 "Letter written by K. Murchison to Secretary to Government on April 25 1836," The Burney Papers, vol 3 part 2, pp. 379 - 380

3 "Letter written by K. Murchison to Secretary to Government on June 25, 1836," The Burney Papers, vol 3 part 2, p. 388

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๑ ทางกรุงเทพฯ ได้จัดงานถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระศรีสุลาไลย สมเด็จพระชนนีพันปีหลวง ฝั่งสวรรคต เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐ บัณฑิตข้าราชการหัวเมืองทางภาคใต้ที่สำคัญ ๆ เช่น เจ้าพระยาบวรราชนครราชสีมา และพระยาสงขลา เป็นต้น ได้เข้ามาในงานถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระศรีสุลาไลย เพื่อข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทางภาคใต้ไม่อยู่คนกุมหมัด สหัด คนกุมหมัด กะบก พระวันมาลี ซึ่งเป็นโจรสลัดจากเกาะยาว ก็ฉวยโอกาสยกทัพเรือขึ้นมาได้ถึงเมืองศรีวิชัย จึงมีดินแดนของไทย ให้วันมาลีอยู่รักษาเมืองศรีวิชัยแล้วยกลงไปตีเมืองไทรบุรี พระยาอภัยไชยศรี (แสง) กับพระเสนานุชิต (นุช) ป้องกันไว้ไม่ได้ ก็ถอยขึ้นมาตั้งอยู่ที่เมืองท่าคูคี¹ เมื่อตีได้เมืองตรังและเมืองไทรบุรีแล้ว คนกุมหมัด สหัด ก็ได้ยกทัพไปทางตะวันออก जातीในเขตหัวเมืองสงขลา²

ขมดเมืองไทรบุรีครั้งนี้รุนแรงกว่าครั้งแรก พวกขมดขึ้นมาได้ถึงเมืองตรัง และยกเข้าไปตีหัวเมืองในอาณาเขตหัวเมืองสงขลา เช่น เมืองจะนะ เมืองเทพา³ ซึ่งเป็นหัวเมืองในพระราชอาณาเขต ซึ่งทำความหนักใจให้แก่ฝ่ายไทยมาก ข้างฝ่าย ส หัวเมืองนั้น มีเมืองหนองจิกที่เข้าช่วยกับเวกขมด เมื่อใดกำลังเริ่มขึ้นแล้ว พวกขมดก็จะยกไปตีเมืองปัตตานี และเมืองยะหริ่ง⁴ เพื่อจะให้การขมดแผ่ขยายวงกว้างออกไป และไทยต้องลำบากในการปราบปราม

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๓-๔ หน้า ๑๘๗

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพระยาบวรราชนครราชสีมา รัชกาลที่ ๓ "เรื่องพงศาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจกหมัดหลวงอุดมสมบัติ" จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสสรญาณเถร) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๓๕

³ จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสสรญาณเถร) พ.ศ. ๒๓๘๑ จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสสรญาณเถร) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๕๖

⁴ ก.

เมื่อความเรื่องขมดเม็งไทรบุรีทราบเข้ามาถึงกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดให้เจ้าพระยามหานครศรีธรรมราช (น้อย) และพระยาสงขลา รีบกลับออกไปจัดการป้องกันบ้านเมืองโดยเร็ว เพราะทรงหวังใ้พวกเขาจะเข้าไป ยุงชวามลายูใน ๘ หัวเมืองให้ลุกขึ้นก่อกองขบดขึ้นอีก และพระองค์ก็โปรดให้ปรึกษาข้าราชการ ชั้นผู้ใหญ่ เพื่อจัดกองทัพยกออกไปปราบปรามขบดต่อไป¹ ฝ่ายเจ้าพระยามหานครศรีธรรมราช (น้อย) เมื่อกลับลงไปถึงเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว ก็ได้จัดกองทัพให้พระยาอภัยธิเบศร์ พระยาเสนาสุจิต และพระวิจิตรสรไกร ยกลงไปตีเมืองไทรบุรีคืน² และในการปราบปราม ครั้งนี้ นายบอนัม (S.G. Bohnam) ผู้ว่าราชการเกาะปีนังในขณะนั้นก็ได้ปฏิบัติตามข้อตกลง ในมาตรา ๑๓ ของสัญญาเบอร์นี โดยส่งเรือรบออกมาปิดกั้นฝั่งทะเลไทรบุรี เพื่อป้องกันการขนอาวุธและการเสริมกำลังให้แก่พวกขบดเหมือนกับครั้งแรก³ จึงทำให้พวกขบดอ่อนกำลังลงอย่างรวดเร็ว ฉะนั้นเมื่อพระยาอภัยธิเบศร์ยกทัพลงไปถึงเมืองไทรบุรี ตนกุมหะหมัก สหัท ก็ได้ออกไปจากเม็งไทรบุรีเสียก่อนไม่คิดสู้⁴ พระยาอภัยธิเบศร์จึงได้เมืองไทรบุรีกลับมาโดยง่าย และกองทัพจากกรุงเทพฯ ก็ยกลงไปในครั้งนั้น ก็ลงไปตั้งอยู่ที่เมืองสงขลาไม่ต้องยกลงไปปราบขบดถึงเมืองไทรบุรี

1 จดหมายหลวงอุดมสมบัติถึงหลวงทิพย์อักษร พ.ศ. ๒๓๘๑ จดหมายหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนชัยมุนี (อิสสรญาณเถร) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๕๔

2 หนังสือเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราชถึงเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี จ.ศ. ๑๒๐๐ หมายเหตุเหตุการณ์รัตนโกสินทร์ ร.๓ เล่มที่ ๒๑ จ.ศ. ๑๒๐๐ (พ.ศ. ๒๓๘๑)

3 "Letter written by S.G. Bohnam to H. T. Prinsep on July 30, 1838," The Burney Papers, vol 3 part 2, p. 445

4 หนังสือเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราชถึงเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี จ.ศ. ๑๒๐๐ ล.ค.

เป็นที่น่าสังเกตว่า คนกูเคนักดิ์ หรือคนกูมทะหมักสัทักดิ์ ยกชาติเมืองไทรบุรี แล้วจะเห็นว่าดีไต่แต่ไต่อย่าง เพราะชาวมลายูในเขตหัวเมืองไทรบุรีให้ความร่วมมืออย่างดี ทุกครั้งไป พระยาไทรบุรีที่ไทยตั้งไว้บนต่องหนักลับถึง ๒ ครั้ง ซึ่งพิสูจน์ให้เห็นเป็นอย่างดีว่า ชาวมลายูในเขตหัวเมืองไทรบุรียังมีความจงรักภักดีต่อเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) อยู่มาก ทั้งนี้เพราะในความรู้สึกของชาวเมืองไทรบุรีนั้น เห็นว่าเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) เป็น สุลต่านแห่งไทรบุรีที่สืบตำแหน่งต่อมาจากสุลต่านคนก่อน ๆ จึงเห็นว่าเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) ยังมีสิทธิที่จะปกครอง เมืองไทรบุรีต่อไปโดยถูกต้อง การที่ไทยยกทัพลงไปตีเมืองไทรบุรีนั้น เทียบกับเป็นการทำลายสิทธิโดยชอบธรรมของเจ้าพระยาไทรบุรี(ปะแงรัน) ซึ่งทำให้ชาวเมือง ไทรบุรีไม่พอใจและคงคิดที่จะขับไล่ข้าราชการไทยที่ไปปกครอง เมืองไทรบุรีอยู่เสมอ แต่ไม่มี ญูนำ เพราะปรากฏว่าเมื่อมีญูนำขึ้นแล้ว ชาวเมืองไทรบุรีก็ให้ความร่วมมืออย่างดีทุกครั้งไป จะเห็นได้จากขบดที่เกิดขึ้น ๒ ครั้งนั้น

สาเหตุอีกประการหนึ่งนั้น อาจเป็นเพราะว่าชาวเมืองไทรบุรีไม่พอใจที่ข้าราชการ ไทยไปปกครอง เพราะไทยกับเขานั้นมีความแตกต่างกันหลายอย่าง ทั้งเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งจะทำให้ชาวเมืองไทรบุรีมีความรู้สึก ว่า คนแปลกหน้า ไปปกครอง เมื่อมีทัศนคติไม่ดีตั้งแต่แรกแล้ว ปัญหาอื่น ๆ ก็จะมา และข้าราชการไทยที่ไป ปกครองเมืองไทรบุรีนั้น คงไม่ได้ทำตัวให้เป็นที่รักใคร่นับถือ และเข้าใจจิตใจชาวเมือง ไทรบุรีเท่าที่ควร ชาวมลายูในหัวเมืองไทรบุรีจึงยังไม่คลายความจงรักภักดีต่อเจ้านายเก่า ยังให้ความร่วมมือในการขับไล่ข้าราชการไทยออกจากเมืองไทรบุรี เพื่อจะเอาเมืองไทรบุรี คืนให้เจ้านายเก่าของตน หลักฐานในเรื่องนี้ปรากฏ อยู่ในคำให้การของแขกขบดเมืองไทรบุรี ชื่อซาหลัง ซึ่งพระยาสงขลาจับส่งมายังกรุงเทพฯ แยกษาหลังได้ให้การตอนหนึ่งว่า

.....และซึ่งคนกูมักอัด (มทะหมักสัทัก) คนกูบักอาเกบ ซักชวน กันมาตีเมืองไทร จะโกรธแค้นพระยาไทรประการใดซาไม่รู้ แต่ พวกแขกเมืองไทรนั้น กรธแค้นด้วยพระยาไทร กะเถลเตโชสอย การงานไม่ได้หยุดหย่อน ไม่ได้ทำมาหากิน แล้วพระยาไทร ให้ เรียกเอาชาวเป็นคานา แต่ไพร่บ้านพลเมือง เรือนหนึ่งเรียกเอา ชาว ๑๐ มาเล คิดเป็นไทย ๑๒ ถึง ที่ไม่มีให้ ก็กิดเอาเงินเรือน

ละ ๔-๕ เหรียญบ้าง เสมอทุกปี ใ้ความเค็กรอน ตนกุมักอัด
(มเหหมักสด) ยกมาตีเมืองไทรครั้งนั้น จึงพากันเข้ากับตนกุมักอัด
สิ้น....¹

จากหลักฐานที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่าข้าราชการไทย คือพระยาอภัยธิเบทร์
(แสง) บุตรเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) นั้น ใ้ไปปกครองเมืองไทรบุรี โดยหวัง
ผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์สุขของชาวเมืองไทรบุรี การเรียกเอาชาวจากราษฎร
ถึงบ้านละ ๓๒ ถึง หรือเรียกเอาเงิน ๔ - ๕ เหรียญนั้น จะเห็นว่าไม่น้อยเลย สำหรับ
ราษฎรที่ยากจน และสำหรับการใ้แก่ข้าราชการที่เป็นคนต่าง เชื้อชาติไปปกครอง นอกจากนี้
พระยาอภัยธิเบทร์ ยังนำเอาประเพณีไทยไปใ้โดยไม่คำนึงถึงประเพณีแขก คือการเกณฑ์
คนมาทำงานนั้น แขกอาจจะถือว่าเป็นการเบียดเบียน ยิ่งเกณฑ์มาใ้งานจนไม่มีเวลาทำมา
หากินด้วยแล้วก็จะยิ่งไม่พอใจมากขึ้นไปอีก และชาวเมืองไทรบุรีก็ไม่พอใจใ้คนไทยไปปกครอง
เป็นทุนอยู่แล้ว ก็ใ้ถือเอาการกระทำของพระยาอภัยธิเบทร์ เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความ
ไม่พอใจมากยิ่งขึ้น แม้วาหลักฐานที่ยกมานี้จะเป็นคำใ้การของแขกเพียงคนเดียว ซึ่งจะต้อง
เข้ากับแขกด้วยกับ แต่เมื่อพิจารณาตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็น่าจะมีความจริงอยู่บ้าง
เพราะถาพระยาอภัยธิเบทร์ สามารถปกครองชาวเมืองไทรบุรีใ้ใ้เย็บเป็นสุขใ้ได้ สามารถ
เข้าใ้จิตใจชาวเมืองไทรบุรีได้ ชาวเมืองไทรบุรีก็จะต้องเคารพนับถือรักใ้ใครมากกว่านี้
พวกขบถก็อาจจะไม่ทำการใ้สำเร็จง่าย ๆ แต่เหตุการณ์กลับเป็นตรงกันข้าม เมื่อเกิดการ
ขบถขึ้นครั้งใ้ พวกขบถก็ใ้ใ้ได้รับความร่วมมือจากชาวเมืองไทรบุรี จนสามารถทำการใ้
สำเร็จใ้โดยง่ายทุกครั้งไป

ปัญหาหัวเมืองไทรบุรีเป็นปัญหาใ้เรื่อรังมาเกือบตลอดสมัยรัชกาลที่ ๓ ฉะนั้นเมื่อ
พระองค์ทรงเห็นว่า ข้าราชการไทยใ้ไปอาจปกครองหัวเมืองไทรบุรีใ้เป็นปกติสุขใ้ได้ พระองค์
ก็ทรงมีพระราชดำริใ้ใ้เปลี่ยนพระบรมราชโอบาย ในการแก้ปัญหาเรื่องหัวเมืองไทรบุรีใ้ต่อไป

¹ คำใ้การแขกบาทหลัง จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุหมายเหตุกรุงเทพมหานคร ร.๓
เลขที่ ๓๐ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๖)

จ. อุปสรรคสำคัญในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในหัวเมืองไทรบุรีและปัตตานี

จะเห็นว่าการขบถที่เกิดขึ้นในเมืองไทรบุรี ๒ ครั้ง นั้น ครั้งแรกได้เป็นชนวนให้เกิดการขบถขึ้นใน ๓ หัวเมือง (หัวเมืองปัตตานีเดิม) และครั้งที่สองนั้น สวทชบถก็ยกเข้าไปตั้งในแดนหัวเมืองสงขลา และมีที่ท้าวว่าจะเป็นชนวนให้เกิดความไม่สงบขึ้นใน ๓ หัวเมืองด้วย การที่การขบถได้แผ่ขยายวงออกไปกว้างขวางโดยที่ฝ่ายไทยเราไม่สามารถปราบปรามลงได้ตั้งแต่ระยะต้น ๆ นั้น เพราะเมื่ออุปสรรคสำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือ ความไม่สามัคคีปรองดองกันระหว่าง เจ้าเมืองสงขลา กับ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นผู้ควบคุมดูแลหัวเมืองประเทศราชมาโดย ความไม่สามัคคีปรองดองกันนี้ เป็นเหตุให้เจ้าเมืองทั้งสอง ไม่ร่วมมือกันในการปราบปรามขบถในระยะแรก ๆ ปล่อยให้เหตุการณ์ลุกลามใหญ่โตจนทางกรุงเทพฯ ต้องส่งกองทัพลงไประงับเหตุการณ์ทุกครั้งไป

เรื่องความแตกร้าวระหว่างเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชกับเจ้าเมืองสงขลานั้น มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ในคราวที่พระยาปัตตานีเป็นขบถ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๔ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในครั้งนั้นคือ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์) ส่วนเจ้าเมืองสงขลา คือ พระยาสงขลา (บุญชู) ในการขบถครั้งนั้น เมื่อทัพเมืองนครศรีธรรมราช และทัพเมืองสงขลาซบมือกองทัพพระยาปัตตานีแตกถอยไปจากสงขลาแล้ว พระยาสงขลา (บุญชู) ได้ยกทัพลงไปตีเอาเมืองปัตตานีไคก่อนที่ทัพกรุงเทพฯ จะยกลงไปถึง เมื่อกองทัพกรุงเทพฯ ยกลงไปถึงเมืองสงขลา บังเอิญพวกกูวไนในกองทัพเกิดวิวาทหุ่กับพวกกองทัพเมืองนครศรีธรรมราช พระสุนทรานุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาไปห้ามปรามไม่ทัน พวกกองทัพเมืองนครศรีธรรมราชไปบอก เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์) ว่า พวกกูวไนในกองทัพเรื่อรังแก่หุ่กับพวกกองทัพเมืองนครศรีธรรมราช บาดเจ็บหลายคน พระสุนทรานุรักษ์บอญุ่ควายไม่ห้ามปราม เจ้าพระยาบครศรีธรรมราช (พัฒน์) ก็ขัดเคืองกับพระยาสงขลา (บุญชู) และพระสุนทรานุรักษ์ แค้นนั้นมา¹ และในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ นั้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (พัฒน์) กับพระยาสงขลา

¹ ศึกษาภักดิ์เพาณิชย์ "พงศาวดารเมืองสงขลา" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓ หน้า ๕๑

(บุญชู) เข้ามาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ที่กรุงเทพฯ เจ้าพระยาบวร -
ศรีธรรมราช(พัฒน์) ไกรภมวังกรมทูตลาวโฆ พระยาสงขลา(บุญชู) ว่าทำขมเหงกับเมือง
ไทรบุรี และยุให้พวกญวเีนกองทัพรุงเพฯ วิวาททุบตีกับพวกกองทัพเมืองนครศรีธรรมราช
แต่พระยาสงขลา (บุญชู) ได้ปฏิเสธชอกลาวหาของเจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช(พัฒน์)¹

หลังจากมีเรื่องร้องรอกันที่กรุงเทพฯ ครั้งนั้นแล้ว พระยาสงขลา (บุญชู)
มีความชอบที่ไม่ตีเมืองปัตตานีได้ และโปรดให้เมืองสงขลาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ และให้ควบคุม
หัวเมืองมลายูทางด้านตะวันออกด้วย ซึ่งก่อให้เกิดให้เจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช (พัฒน์)
ไม่พอใจพระยาสงขลา (บุญชู) ยิ่งขึ้น ความไม่พอใจอันนี้ได้มีมาเรื่อย ๆ จนถึงลูกหลาน
ของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและเจ้าเมืองสงขลา ไม่อาจสามัคคีกันได้จนกลายเป็นอุปสรรค
สำคัญ ในการแก้ปัญหาคความยุ่งยากในหัวเมืองมลายูที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ๆ ดังเช่น ในคราว
เกิดขบถเมืองไทรบุรีครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ทรง
สันนิษฐานว่า เป็นเพราะเจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช (บอย) กับพระยาสงขลา(เชิง) ไม่ถูก
กัน² เจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช(บอย) จึงเห็นว่าถาจะขอกำตั้งจากเมืองสงขลาโดยตรง
พระยาสงขลา(เชิง) จะไม่ให้ความร่วมมือ จึงให้ชาหลวงจากกรุงเทพฯ คือพระสุรินทร ลง-
ไปขอ แต่ทางฝ่ายพระยาสงขลา(เชิง) เห็นว่าเหตุการณ์เกิดขึ้นเพราะเจ้าพระยาบวร
ศรีธรรมราช(บอย)จัดการบ้านเมืองไม่ดีเอง และจะให้เมืองสงขลาต้องรับผิดชอบในการที่จะ
เกณฑ์เกณฑ์ให้ไปรบแขกด้วยกับอีก จึงไม่จัดกองทัพให้ แต่ให้พระสุรินทรลงไปเกณฑ์กำตั้งใน
๘ หัวเมืองเอาเอง³ ซึ่งเป็นเหตุให้ชาวมลายูใน ๘ หัวเมือง กระดางกระเดื่อง และก่อการ
ขบถขึ้นในที่สุด จนทางกรุงเทพฯ ต้องยกทัพให้ตรงไปปราบปราม ขบถเมืองไทรบุรีครั้งนั้น

1 คึกษาภณพิพานิชย์" พงคาวดารเมืองสงขลา" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓ หน้า ๕๒

2 สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ "อธิบายเรื่องพงคาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมาย
หลวงอุดมสมบัติ" จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสสรญาณเถร)
๒๖ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๒๔

3 ค.

ถ้าพระยาสงขลา(เงง) กับเจ้าพระยานคร รัชมรรชา(นอย) สามัคคีกัน รวมมือกันปราบ
 ปราบขมดแต่โดยดี ก็จะไม่ปราบได้โดยง่าย การขบถไป ๙ หัวเมืองก็จะไม่เกิดขึ้น กองทัพ
 กรุงเทพฯ ก็จะไม่ต้องยกกองไปเลย และเมื่อเกิดขมดเมืองไทรบุรี ครั้งที่ ๒ ก็เช่นเดียวกัน
 ก็เป็นเพราะเจ้าพระยานครรัชมรรชา(นอย) กับพระยาสงขลา(เงง) ไม่ใครวมือ
 กันปราบปรามให้พร้อมเพรียง การขบถจึงคุกคามออกไปไกลขวางขวาง ซึ่งจะเห็นได้จาก
 พระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ กรมหลวงรักษ์รณเรศ ตอนหนึ่ง
 ว่า "การครั้งนี้อายุแขกไทรมีนมีคนมากมากนอย มันมีมาหาพันหกพันเท่านั้น คนที่นคราก็มีอยู่ห้า
 พันเศษ สงขลาห้าพันเศษ คนถึงหมื่นเศษพอทำอยู่ควยยังไม่ใดต้องรอนถึงหัวกรุงฯ....
 คนเรามีพอทำแล้วปรึกษารื้อกับให้ช่วยกันให้พร้อม....คงทำไค่ นี้ต่างคนต่างถือไม่
 ปรึกษารื้อช่วยกัน ทำให้พร้อมการจึงเป็นไปไค่ ข้างสงขลา ก็คิดว่าเอาตามข้างสงขลา"¹
 และในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกริ้วพระยาสงขลาที่ไม่จัดการป้องกัน
 บ้านเมือง ให้พื้นที่่วงที่ปล่อยให้ เหตุการณ์ลุกลามใหญ่โตขึ้น ซึ่งเห็นได้จากพระราชดำริตอน
 หนึ่งว่า "...พระยาสงขลา ก็พากันออแอเสี่ยหมด หนีไปหายแขกมันหลอกทำเข้ามาไค่จนไป
 เขตแดน อายุแขกมันก็เป็นแต่ลูกเล็ก ๆ ยังไม่มันทำไค่ นาเกลียดนาซังนักหนาทีเดียว....
 ถ้าไม่เป็นคนชอบอธธมาสัยอยู่แตกออ แล้วจะสั่งชาวพระกรุณาให้ออกไปตักหัวมันเสี่ย...."²
 จึงจะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกริ้วพระยาสงขลา มาก ทั้งนี้เพราะ
 พระองค์ทรงเห็นว่าพระยาสงขลา ไม่คิดป้องกันบ้านเมืองให้เข้มแข็งเท่าที่ควร ซึ่งทั้งนี้อาจ
 เป็นเพราะพระยาสงขลาคิดว่า ขบถที่เกิดขึ้นนั้นต้นเหตุมาจากเมืองไทรบุรีซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบ
 ของเจ้าพระยานครรัชมรรชา(นอย) การปราบปรามขบถจึงควร เป็นหน้าที่ของ

¹ จดหมายหลวงอุดมสมบัติถึงหลวงทิพยอักษร พ.ศ. ๒๓๘๑ จดหมายหลวงอุดมสมบัติ
 พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสสระญาณเถร) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๖๗

² ค. หน้า ๕๔

เจ้าพระยาณรงค์ศรีธรรมราช (เชย) จึงไม่ไ้กระตือรือร้นในการต่อสู้กับพวกขบถเท่าที่ควร จะเห็นว่าความไม่สามัคคีกันระหว่างเจ้าเมืองสงขลา กับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช นั้น เป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่ง ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรี และหัวเมืองปัตตานี เมื่อเกิดการขบถขึ้นในสองหัวเมืองนี้แล้ว ทางกรุงเทพฯก็ต้องยกกองทัพลงไปปราบปรามทุกครั้งไป เพราะเจ้าเมืองสงขลา กับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชไม่ร่วมมือกันปราบปรามให้จริงจัง และความไม่สามัคคีกันระหว่างเจ้าเมืองสงขลา กับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช นี้ นอกจากเป็นอุปสรรคในการแก้ปัญหาหัวเมืองไทรบุรี และหัวเมืองปัตตานีแล้ว ยังเป็นอุปสรรคในการแก้ปัญหา เกี่ยวกับหัวเมืองก้นตันและตรังกานูอีกด้วย ซึ่งจะได้อธิบายต่อไปในบทที่ ๒

๒. พระบรมราชาไชยของรัชกาลที่ ๑ ในการแก้ปัญหาหัวเมืองไทรบุรี

เมื่อความยุ่งยากเกิดขึ้นแก่หัวเมืองไทรบุรีบ่อย ๆ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริจะเปลี่ยนพระบรมราชาไชยเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีที่มีมาแต่รัชกาลที่ ๒ เสียใหม่ เพื่อแก้ปัญหาและความยุ่งยากที่เกิดขึ้น พระบรมราชาไชยในการแก้ปัญหาและความยุ่งยาก เกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีของพระองค์พอสรุปได้ดังนี้

๑. การแบ่งอาณาเขตหัวเมืองไทรบุรีออกเป็น ๔ หัวเมือง
พระบรมราชาไชยที่สำคัญที่สุดในการแก้ปัญหาหัวเมืองไทรบุรี คือการโปรดให้แบ่งอาณาเขตหัวเมืองไทรบุรีออกเป็น ๔ หัวเมือง พระบรมราชาไชยอันนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้แบบอย่างพระบรมราชาไชยในการแก้ปัญหาหัวเมืองปัตตานีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งจะเห็นได้จากพระราชดำริตอนหนึ่งในท้องตราถึงเจ้าพระยาบวรราชวา

..... เมืองไทรนั้นจะให้ เป็นตำบลเล็กเมืองน้อย จะชักแขกที่สนิทกับพระยาไทรมาไว้เสียที่เมืองพัทลุงทุกหมู่แก้มี่จะให้ไว้ แต่มุ่เกมละน้อยตามุ่เกมใดชักชวนแขกซึ่งหลบหนีมาโดยมุ่เกมละสี่ร้อยห้าร้อยพันหนึ่งก็จ ให้พระเสน่หามบตรี พระยาไทร บอกเข้ามาขอตั้งแต่งขึ้นเป็นสองเมืองสามเมือง เหว่น้อยอย่างแขกเจ็ดหัวเมือง แต่ก่อนก็มีแต่เมือง

* มุ่เกม หมายถึงหมู่บ้าน หรือ ำบล

ตานี้เมืองเดียว ครั้นที่เมืองตานีได้แล้ว จึงแยกออกเป็นเจ็ด
หัวเมือง ควดยเห็นเหตุที่จะให้หย่อนกำลังลง....¹

ซึ่งจะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำพระบรมราโชบายในการแก้
ปัญหาหัวเมืองปัตตานีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งใช้ได้ผลมาแล้ว มาใช้กับ
หัวเมืองไทรบุรี เพื่อที่จะทำให้หัวเมืองไทรบุรีอ่อนกำลังลง เช่นเดียวกับหัวเมืองปัตตานี
เพราะอาณาเขตเดิมที่กว้างขวาง และมีพลเมืองจำนวนมาก แต่มีเจ้าผู้ครองเพียงคนเดียว
นั้น จะถูกแบ่งออกเป็นหลายหัวเมืองและมีเจ้าผู้ครองหลายคน จะทำให้รวมกำลังก่อการ
ขบถขึ้นได้ยากกว่าแต่ก่อน

ในขั้นแรกนั้น ได้โปรดให้แบ่งหัวเมืองไทรบุรีออกเป็น ๓ หัวเมืองก่อน คือ
หัวเมืองสตูลหัวเมืองหนึ่งให้ขึ้นกับเมืองสงขลา และหัวเมืองปะลิสอีกหัวเมืองหนึ่ง ให้ขึ้นกับ
เมืองนครศรีธรรมราช รวมกับหัวเมืองไทรบุรีเดิม เป็น ๓ หัวเมือง² และต่อมาถึง
พ.ศ. ๒๓๘๔ เมื่อทรงอนุญาตให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) กลับมาปกครองหัวเมืองไทรบุรี
ตามเดิมแล้ว³ ก็โปรดให้แยกหัวเมือง กังปาลูออกจากหัวเมืองไทรบุรีอีกหัวเมืองหนึ่งให้
อยู่ในความควบคุมดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช⁴ อาณาเขตเมืองไทรบุรีเดิมก็ถูกแบ่งแยก

1 ท้องตราถึงเจ้าพระยายมราช จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓
เลขที่ ๒๑๐ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

2 สวรรตตราถึงเมืองไทรบุรี จ.ศ. ๑๒๐๔ หมายเหตุหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓
เลขที่ ๒๔ จ.ศ. ๑๒๐๔ (พ.ศ. ๒๓๘๕)

3 หนังสือจากกรุงเทพฯถึงเจ้าเมืองบังกลา จ.ศ. ๑๒๐๓ หมายเหตุหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์
ร. ๓ เลขที่ ๑๐๖ พ.ศ. ๒๓๘๔

4 สวรรตตราถึงเมืองไทรบุรี จ.ศ. ๑๒๐๔ ค.ศ.

ออกเป็น ๔ หัวเมือง ตามพระบรมราโชบาย คือ ไทรบุรี สตูล ปะลิส และ กบังปาสู

๒. การแต่งตั้งผู้ครองหัวเมืองไทรบุรี

การแต่งตั้งผู้ครองหัวเมืองไทรบุรีนั้น มีพระบรมราโชบายที่จะให้ชาวมลายูมาเป็นแทนข้าราชการไทย พระราชดำริในเรื่องนี้มีมาแฉ่วก่อนที่พระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) จะยกทัพลงไปตีเมืองไทรบุรีคืนจากตณู มหะหมัดศัด เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๑ พระราชดำริในเรื่องนี้ จะเห็นได้จากความตอนหนึ่งในจดหมายหลวงอุดมสมบัติฉบับที่ ๑ ซึ่งเป็นรายงานถึงพระยาศรีพิพัฒน์ซึ่งเป็นแม่ทัพยกลงไปตั้งอยู่ที่เมืองสงขลาว่า " ...ว่ากระไร ทำเมืองไทยได้แล้ว จะทำอย่างไรต่อไป จะทิ้งแผ่นดินวางเปล่าอยู่หรือ หรือจะให้เขาเรา ไหน ๆ ก็คงจะมีคนไปอยู่ แต่ที่จะให้อยู่เหมือนเดิมอย่างนั้น อย่างนี้ไม่ได้แล้วถ้าจะให้อยู่ก็ตองเอาคนอื่นเข้าไปอยู่จึงจะได้..... เจ้าคุณทาบน* กราบทูลว่า... จะตองเอาแขกไปอยู่รักษา รับสังวาลูกแล้ว ....."¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริจะให้ชาวมลายูมาปกครองหัวเมืองไทรบุรีแทนข้าราชการไทย ตั้งแต่กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช ยังไม่ได้ไปตีเมืองไทรบุรีคืนมา ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงพระบรมราโชบาย ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ที่ทรงแก้ปัญหาเมืองไทรบุรี โดยให้ข้าราชการไทยไปปกครอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าการให้ข้าราชการไทยไปปกครองหัวเมืองไทรบุรีนั้น จะนำความยุ่งยากมาให้เรื่อยไป จึงได้ทรงเปลี่ยนแปลงพระบรมราโชบายเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีเสียใหม่ และหลังจากพระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) ไปตีเมืองไทรบุรีคืนมาได้แล้ว เจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราช (นอย) ก็ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๑๔ ค่ำ จ.ศ. ๑๒๐๑ (วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๓๔๒)² พระบรมราโชบายอันนี้จึงได้รับปฏิบัติอย่างจริงจัง

* เจ้าคุณทาบน คือ เจ้าพระยาพระคลัง(ดิศ) เวลานั้นว่าราชการทั้ง กลาโหม และกรมท่า

¹ จดหมายหลวงอุดมสมบัติถึงพระยาศรีพิพัฒน์ จ.ศ. ๑๒๐๐ หมายเหตุกรุงเทพมหานครโกสินทร์ ร.๓ เล่มที่ ๖๗ จ.ศ. ๑๒๐๐ (พ.ศ. ๒๓๔๑)

² ใบบอกพระเสนาหามนตรี ถึงหลวงทิพย์อักษร จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุกรุงเทพมหานครโกสินทร์ ร.๓ เล่มที่ ๑๒๒ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๑)

เมื่อเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเสนาหามนตรี บุตรเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) คนหนึ่งว่าราชการเมืองนครศรีธรรมราชต่อมา¹ และในท้องตราที่²ให้ไปยังเจ้าพระยามราช บอกเรื่องแต่งตั้งพระเสนาหามนตรีเป็นผู้อำนวยการเมืองนครศรีธรรมราชนี้ ก็ได้มีกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับเรื่องหัวเมืองไทรบุรี ปรากฏอยู่ตอนหนึ่งว่า

... แลราชการฝ่ายเมืองไทรนั้นสำคัญนัก ซึ่งจะจัดแจงรักษามันเมืองสืบต่อไปนั้น ให้เจ้าพระยามราช พระยาศรีพิพัฒน์ตรองให้มาก ด้วยตณภูมิอัค ค่ายตณภูมิอัคคูลา อายเจมัตอาหลี่จะว่าพระยานครถึงแก่กรรมแล้ว ก็จะมีใจกำเริบ คงจะคิดให้มาชักชวนเกลี้ยกล่อมแขกซึ่งอยู่ในบ้านในเมืองให้ลุกลามาขึ้นอีก ..... ไทยรักษาเมืองไทรอยู่กับแขก อุปมาเหมือนหนึ่งน้ำกับน้ำมัน ระคนไม่เข้ากันได้ อายแขกจะคิดประการใด แรกคิดก่อความขึ้นไทยก็ไม่รู้ คอเหตุการณ์เกิดใหญ่แล้วจึงได้รู้ตัว .... เจ้าพระยานครถึงแก่อสัญกรรมแล้ว จะจัดแจงให้รักษาเมืองไทรสืบต่อไปนั้น ความไม่ผิดกับกระแสพระราชดำริเดิม ให้เจ้าพระยามราช พระยาศรีพิพัฒน์คิดอ่านหาแขกตั้งให้เจ้าเมืองรักษาเมืองไทรให้ได้ .....²

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นความสำคัญของเมืองไทรบุรีเพียงใด และทรงได้คาดการณ์ล่วงหน้าว่า เมื่อไม่มีเจ้าพระยานครศรีธรรมราช(น้อย) แล้ว ความยุ่งยากจะต้องเกิดขึ้นอีก การให้คนไทยไปปกครองหัวเมืองไทรบุรีนั้น ไม่อาจจะจัดการให้เรียบร้อยได้ ดังที่พระองค์ทรงอุปมาไว้ว่า "ไทยรักษาเมืองไทรบุรีอยู่กับแขก อุปมาเหมือนน้ำกับน้ำมันไม่อาจจะคนเข้ากันได้" เพราะไทยก็ถือประเพณีไทย แขกก็ถือประเพณีแขก และแขกจะคิดการอย่างไร คนไทยก็ไม่อาจรู้ได้ ไปรู้เอาที่คอเมื่อเหตุการณ์ลุกลามใหญ่โตทุกครั้งไปจนถึงกับต้อง

¹ ท้องตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึงเจ้าพระยามราช จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุจดหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ๖.๓ เลขที่ ๕๕๐ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒)

เสียเมืองไทรบุรีถึง ๒ ครั้ง และการที่พระยาภักยธิเบศร์ (แสง) ปกครองเมืองไทรบุรีมาได้
 แรกอนั้น ก็เพราะมีเจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช (นอย) เป็นที่พึ่งอยู่ แต่เมื่อเจ้าพระยามนตรี
 ศรีธรมราช (นอย) ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว จะให้พระยาภักยธิเบศร์ (แสง) ไปปกครองหัวเมือง
 ไทรบุรีนั้น คงจะไม่เป็นที่ยำเกรงแก่ชาวมาลายูตั้งแต่ก่อน เพราะพระเสนาหมมนตรี ผู้ว่าราชการ
 เมืองนครศรีธรรมราชคนใหม่นั้น ยังอ่อนต่อราชการอยู่ ยังไว้ใจไม่ได้เหมือนเจ้าพระยามนตรี -
 ศรีธรมราช (นอย)¹ ชาวเมืองไทรบุรีก็จะก่อความไม่สงบขึ้นไม่สิ้นสุด จึงได้ทรงมีพระราชดำริ
 ให้ชาวมาลายูปกครองหัวเมืองไทรบุรีแทนข้าราชการไทยต่อไป

เกี่ยวกับพระบรมราชาไชบายในเรื่องนี้ ในที่สุดก็ทรงมีพระราชดำริที่จะทรงแต่งตั้งให้
 ตนกูอานุม ซึ่งเคยคุมเครื่องราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้าถวายครั้งหนึ่ง และเจ้าพระยามนตรี -
 ศรีธรมราช (นอย) ได้กราบทูลว่าตนกูอานุมนี้เป็นคนดี เป็นผู้ใหญ่ไว้ใจในราชการได้² เป็น
 ผู้ว่าราชการหัวเมืองไทรบุรีร่วมกับตนกูอัสัน ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นคนมีหลักฐานมั่นคง และมีสติปัญญา
 มีผู้นับถือมาก และเจ้าพระยามนตรีศรีธรมราช (นอย) ก็เคยใช้สอยใกล้ชิดมากก่อนและไม่ได้ร่วมกับ
 พวกชนกที่ยกมาตีเมืองไทรบุรีถึง ๒ ครั้ง³ และทรงเห็นว่าตนกูอานุมนี้เป็นคนเชื้อสายเจ้าพระยา
 ไทรบุรี (ปะแงรัน) มีคนนับถืออยู่มากเช่นเดียวกัน⁴ และเป็นพี่น้องใกล้ชิดกับตนกูอัสันรักใคร่
 สามัคคีกัน⁵ พอที่จะร่วมมือกันปกครองหัวเมืองไทรบุรีให้สงบสุขได้ จากที่กล่าวมาจึงขอสรุปได้ว่า

1 ท้องตรากระทรวงกลาโหม ถึง เจ้าพระยามนตรี จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๒๐๘ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

2 ท้องตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึง เจ้าพระยามนตรี จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๒๑๐ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

3 ค.

4 ในบอกเจ้าพระยามนตรี จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๒๗๘
 จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

5 ค.

ชาวมลายูที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงแต่งตั้งให้ปกครองหัวเมืองไทรบุรีนั้น พระองค์ทรงเลือกเอาคนที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ ไม่เคยร่วมมือกับขบถเมืองไทรบุรีมาก่อน ต้องเป็นคนมีหลักฐาน มีสติปัญญา และมีผู้เคารพนับถือ และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ต้องเป็นคนที่เป็นเชื้อสายเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ทั้งนี้เพราะถ้าหากเลือกคนที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเชื้อสายกับเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) มาปกครองแล้ว พวกญาติพี่น้องของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) อาจไม่พอใจ และคิดหาการขบถเอาไปอีกได้ และการที่ไคทรงเลือกคนกวนอุมก็เพราะทรงเห็นว่าคนกวนอุมนั้นเป็นเชื้อสายของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ซึ่งจะเห็นได้จากความตอนหนึ่งในใบบอกของเจ้าพระยากรมราช ว่า "...แขกตัวนายที่เมืองไทรหามีผู้ใดจะมีสกุลเป็นเชื้อสายเหมือนคนกวนอุมไม่..."

ในที่สุดก็ได้มีพระกระแสรับสั่งให้เจ้าพระยากรมราช แต่งตั้งคนกวนอุมเป็นผู้วาระาชการหัวเมืองไทรบุรี และแต่งตั้งให้คนกวนอุมเป็นผู้ช่วยวาระาชการ ส่วนหัวเมืองสตูลนั้น ไคแต่งตั้งให้คนกวนอุมเป็นผู้วาระาชการ หัวเมืองปะลิสก็ไคแต่งตั้งให้ราชาหลงกระรักเป็นผู้วาระาชการ ราชาหลงกระรักไคขอเสด็จฯไปช่วยราชการ ต่อมาประมาณ ๔ - ๕ เดือน ราชาหลงกระรักถึงแก่กรรม เสด็จฯนั้นก็ไควาระาชการหัวเมืองปะลิส² ครั้นต่อมาถึงต้นปี พ.ศ. ๒๓๘๓ พระยาสงขลาจึงควบคุมดูแลหัวเมืองสตูล ก็ไคนำคนกวนอุม ผู้วาระราชการหัวเมืองสตูล พระยานครศรีธรรมราช ผู้ควบคุมดูแลหัวเมืองไทรบุรี ก็ไคนำคนกวนอุม ผู้วาระราชการหัวเมืองไทรบุรี และเสด็จฯไปช่วยราชการหัวเมืองปะลิสเข้ามาเฝ้าทูลละอองฯ ที่กรุงเทพฯพร้อมกัน³ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้คนทั้งสามเป็นผู้วาระราชการหัวเมืองสตูล หัวเมืองไทรบุรี และหัวเมืองปะลิสตามคำคัม⁴ ก็จับคอกไปปกครองบ้านเมืองต่อไป

1 ใบบอกเจ้าพระยากรมราช จ.ก. ๑๒๐๑ หมายเหตุหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๒๗๔ จ.ก. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

2 สารตราถึงเมืองไทรบุรี จ.ก. ๑๒๐๔ หมายเหตุหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๒๘ จ.ก. ๑๒๐๔ (พ.ศ. ๒๓๘๕)

3 ค.

4 ค.

๓. การให้ลดกำลังเมืองไทรบุรีให้น้อยลงกว่าแต่ก่อน

พระราชดำรินี้จะเห็นได้จาก ความที่ปรากฏในจดหมายหลวงอุดมสมบัติ ที่เขียนถึงพระยาศรีพิณพเมืองสงขลาตอนหนึ่งว่า

...ว่าซึ่งตั้งแขกให้อยู่เมืองไทรไคแล้วจะถอนเอาพระยาไทรมาอยู่ที่เมืองพังงานั้น ก็ดูจัดแจงให้พระยาไทรมาบ้าง จะได้เป็นกำลังมากขึ้นข้างเมืองพังงา... ไทมีกำลังเมืองไทรอยู่แต่น้อย และกำปั่น เรือรบเรือไค ปืนใหญ่ ปืนน้อย เครื่องศาสตราวุธของพระยาไทร มีอยู่เท่าใด ก็ถอนจัดแจงให้พระยาไทรมาเสียให้สิ้น...¹

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระบรมราโชบาย ที่จะตัดทอนกำลังอาวุธของเมืองไทรบุรีให้น้อยลง จะได้ไม่มีกำลังคิดขบถ หรือก่อความยุ่งยากอีกต่อไปในเมื่อแขกเข้ามาปกครองหัวเมืองไทรบุรี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ได้ทรงไว้วางพระทัยต่อแขกที่จะมาปกครองหัวเมืองไทรบุรี และนับว่าเป็นการป้องกันไว้ล่วงหน้า เพื่อไม่ให้เกิดความยุ่งยากขึ้นอีก เพราะหากเกิดความยุ่งยากขึ้นแล้ว ก็ยากที่จะปรารปราม ซึ่งต้องสิ้นเปลืองทั้งกำลังคน และกำลังทรัพย์รวมทั้งเวลา จึงนับว่าเป็นพระบรมราโชบายที่สุขุมมาก ดังนั้นเมื่อได้จัดการแต่งตั้งผู้ว่าราชการเมืองเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระยาตรีพิณก็ได้แบ่งเอาเป็นประเภทต่าง ๆ จากเมืองไทรบุรี ลงมาไว้ที่เมืองตรัง และเมืองสงขลาเสียจำนวนหนึ่ง² เพื่อให้เป็นไปตามพระบรมราโชบายที่จะตัดทอนกำลังเมืองไทรบุรีลง

¹ จดหมายหลวงอุดมสมบัติ ถึง หลวงทิพอักษร พ.ศ. ๒๓๘๒ จดหมายหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสฺสรญาณเจด) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๒๖๖

² ใบบอกเจ้าพระยาอมราช จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ เลขที่ ๒๗๘ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

๔. การให้บำรุงกำลังหัวเมืองทางภาคใต้ให้เข้มแข็งมั่นคง

พระบรมราโชบายในเรื่องนี้ก็เพื่อจะให้หัวเมืองทางภาคใต้ได้เป็นกำลังในการป้องกันรักษา ความสงบในหัวเมืองมลายูทั้งหมด ดังกระแสพระราชดำรัสที่ปรากฏในจดหมายหลวงอุดมสมบัติฉบับเดียวกันกับที่กล่าวถึงมาแล้วตอนหนึ่งว่า

... แต่เมืองไทรบุรีให้ว่าหาหรือมา ให้คิดจัดแจงให้ตลอดถึงเมืองกลาง เมืองพังงาทีเดียว บุตรเจ้าพระยานคร ก็มีอยู่หลายคน จะทรงชุบเลี้ยงให้เป็นลำดับกัน ถ้าจะเอาเขตตั้งไว้ที่เมืองไหนแล้ว ก็ถอนพระยาไพร่พระเสนาบุรุษ มาใส่ที่เมืองพังงา จะยกเมืองพังงา เป็นเมืองใหญ่ ให้เมืองกลาง ตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า มาขึ้นให้สิ้น ... ..¹

และอีกตอนหนึ่งในฉบับเดียวกันนี้ว่า "... ทรงตรัสว่าดีแล้ว... ให้สอนเอาปืนใหญ่หน่อย เครื่องศาสตราวุธที่เมืองไทรบุรีเสียให้มาก... เอามาเฉลี่ยใส่เมืองตรัง เมืองสตูล ไว้ให้เป็นมั่นคง..."²

จึงจะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราโชบาย ที่จะจัดตั้งให้หัวเมืองทางภาคใต้ของไทย อันมีเมืองพังงา เมืองตรัง เมืองสตูล ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ใกล้ติดกับหัวเมืองไทรบุรี เข้มแข็งขึ้น และเป็นหลักไว้เป็นกำลังในการช่วยเหลือกันจัดการกับหัวเมืองไทรบุรี และหัวเมืองมลายูอื่น ๆ ที่อาจจะก่อความไม่สงบขึ้นได้ โดยรวดเร็วไม่ล่าช้าดังแต่ก่อน และการบำรุงกำลังหัวเมืองชายพระราชอาณาเขตให้เข้มแข็งมั่นคงนี้ จะเป็นการเตือนใจไม่ให้เจ้าเมืองหัวเมืองมลายูก่อการขบถขึ้นอีกได้ จะได้เป็นที่ย้ำเกรง จึงได้มีพระราชดำรัสให้พระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) มาอยู่ที่เมืองพังงา และให้ควบคุมเมืองกลาง เมืองตะกั่วทุ่งไว้ด้วย เพื่อให้เมืองพังงาได้มีกำลังมากขึ้นไว้ป้องกันและแก้ไข ความยุ่งยากทางหัวเมืองมลายู โดยเฉพาะในหัวเมืองไทรบุรี ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทันเวลาที่ ฉะนั้นเมื่อจัดการเรื่องหัวเมืองไทรบุรีเรียบร้อยแล้ว ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) ซึ่งว่าราชการหัวเมืองไทรบุรีอยู่เดิมขึ้น

1 จดหมายหลวงอุดมสมบัติ ถึง หลวงทิพอักษร พ.ศ. ๒๓๘๒ จดหมายหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัชมนี (อิสสรญาณเถร) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๒๖๐

2 ค. หน้า ๒๖๒

เป็นพระบริรักษ์ภูธร ผู้สำเร็จราชการเมืองพังงา โดยมีพระเสนานุชิต (นุช) เป็นผู้ช่วย และ
 ต่อมาเมื่อพระยศภักดิ์ ผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วป่าถึงแก่กรรม ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
 ใ้พระเสนานุชิต (นุช) เป็นพระยาเสนานุชิต ผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วป่า² เพื่อให้เป็นไป
 ตามพระบรมราโชบายที่จะพยุบร้างหัวเมืองภาคใต้โดยเฉพาะหัวเมืองทางฝั่งทะเลตะวันตกให้
 เข้มแข็ง เพื่อช่วยกันควบคุมดูแลหัวเมืองมลายูต่อไป

ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นเป็นพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ในการแก้ปัญหาหัวเมืองไทรบุรี นอกจากพระบรมราโชบายดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงตระหนักพระทัยถึงอุปสรรคสำคัญในการแก้ปัญหาหัวเมืองมลายู คือ
 ความไม่สามัคคีกัน ระหว่างเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช และเจ้าเมืองสงขลา ที่ได้กล่าวมาแล้ว
 ในตอนก่อน เพื่อป้องกันไม่ให้เรื่องนี้เป็นอุปสรรคในการแก้ปัญหาหัวเมืองมลายูอีกต่อไป พระองค์
 จึงได้มีรับสั่งให้พระยาศรีพิพัฒน์แจ้งแก่พระยาสงขลาว่า อย่าให้พระยาสงขลาคิดอาฆาตพยายาหาคอ
 บุตรของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ต่อไปเลย เพราะบ้านเมืองยังไม่ปกติ³ ให้สาม
 สามัคคีกันเพื่อช่วยกันจัดการบ้านเมืองให้เรียบร้อยต่อไป

จะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงดำเนินพระบรมราโชบาย
 ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีอย่างสุขุมยิ่ง พระบรมราโชบายประการใดที่พระมหากษัตริย์
 องค์ก่อน ๆ เคยใช้โดยผลมาแล้ว พระองค์ก็ทรงนำมาใช้ต่อไป เช่นพระบรมราโชบายในการแก้ปัญหา
 เมืองปัตตานีในรัชกาลที่ ๑ ใช้โดยผลดี พระองค์ก็ทรงนำมาใช้กับหัวเมืองไทรบุรีด้วย คือการให้
 แยกแยกอาณาเขตหัวเมืองไทรบุรีออกเป็น ๔ หัวเมือง และพระบรมราโชบายประการใด ที่
 พระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ นำมาใช้แล้ว กลับก่อให้เกิดปัญหามากขึ้น พระองค์ก็ทรงเปลี่ยนแปลงให้
 เหมาะสมต่อไป เช่น พระบรมราโชบายที่ให้ข้าราชการไทยไปปกครองหัวเมืองไทรบุรีของ

1 ศึกษาภักดิ์พิฑาณิชย์ "พงศาวดารเมืองไทรบุรี" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๒๗๐

2 ค.

3 ทองตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึง เจ้าพระยาอมราช จ.ก. ๑๒๐๑ หมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๒๕๐ จ.ณ. ๑๕.๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ไค้ก่อให้เกิ๓ปัญหาขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ พระองค์ก็ไค้ทรงเปลี่ยนพระบรมราโชบายเสียใหม่ โดยให้ชาวมลายูมาปกครองหัวเมืองไทรบุรีแทน ข้าราชการไทย นอกจากนั้นพระองค์ยังไค้ทรงวางแผนป้องกันความยุ่งยากที่อาจจะเกิดขึ้นต่อไป ใว้อย่างรอบคอบดังไค้กล่าวมาแล้ว

ซ. เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) ไค้กลับมาปกครองเมืองไทรบุรี

คนกฏอนุมเป็นผู้วราราชการหัวเมืองไทรบุรีอยู่ไค้ไม่นาน ต่อมาถึงพ.ศ. ๒๓๘๔ เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) ซึ่งไค้พยายามสนับสนุนให้ตนกฏเคน และตนกฏหมะหมัดสัดดี ยกกำลัง มาตีเมืองไทรบุรีถึง ๒ ครั้ง เพื่อจะเอาเมืองไทรบุรีคืน เมื่อเห็นว่าไม่เป็นผล¹ ก็สำนึกใน ความผิด ก็คิดจะกลับมาสารภาพผิดและขอพระรราชทานอภัยโทษ ขอลกลับมาปกครองหัวเมืองไทรบุรี ตามเดิม จึงไค้แต่งให้ตนกฏคาอี ผู้เป็นบุตร และตนกฏมัจจาเกบผู้เป็นหลานถือหนังสือเข้ามาหาพระยา นครศรีธรรมราชฉบับหนึ่ง และพระยาสงขลาฉบับหนึ่ง² เมื่อพระยานครศรีธรรมราช และพระยา สงขลา นำความขึ้นกราบบังคมทูลแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไค้ทรงปริกษา เสนาบดี ทรงเห็นว่าเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) ควรจะแต่งให้บุตรหลานเข้ามาเฝ้าที่กรุงเทพฯ จึงโปรดให้มหนังสือตอบตนกฏคาอี ตนกฏมัจจาเกบ ถื้ถกลับมาให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน)³ เมื่อเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) ทราบความในหนังสือแล้ว ก็ไค้แต่งให้ตนกฏคาอี กับตนกฏมัจจาเกบ เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่กรุงเทพฯ ขอถวายต้นไม้เงินต้นไม้ทองตามประเพณี⁴ เมื่อทรง เห็นว่าเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) สำนึกในความผิด และตั้งใจจะกลับมาปกครองหัวเมืองไทรบุรี

1 Richard O Winstedt A History of Malaya, p. 182

2 ศึกษาภรณ์เพฑาภิเศย "พงศาวดารเมืองไทรบุรี" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๒๗๐

3 ต. หน้า ๒๗๐ - ๒๗๑

4 หนังสือจากกรุงเทพฯ ถึง เจ้าเมืองบังกลา จ.ศ. ๑๒๐๓ หมายเหตุ กรุงรัตนโกสินทร์ ร ๓ เลขที่ ๑๐๖ พ.ศ. ๒๓๘๔

เป็นประเทศราชต่อไปแน่แล้ว ก็ทรงได้ปรึกษาเสนาบดีพร้อมกันแล้วก็ทรงอนุญาตให้เจ้าพระยา
ไทรบุรี (ปะแงวัน) กลับมาปกครองหัวเมืองไทรบุรีต่อไปตามเดิม¹ ส่วนตนภูอานุมัน
ก็ทรงโปรดให้ไปปกครองหัวเมืองมังปายู ซึ่งโปรดให้แยกออกจากหัวเมืองไทรบุรี ตั้งเป็น
อีกหัวเมืองหนึ่ง อยู่ในความควบคุมดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช²

เป็นอันว่าเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงวัน) และบุตรหลาน ก็ได้กลับมาปกครอง
หัวเมืองไทรบุรีส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองให้แก่ก่อน พ.ศ. ๒๓๔๔ หัวเมืองไทรบุรีซึ่งอยู่ใต้
การปกครองของไทยโดยตรงมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒. ก็มีฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราชตามเดิม
ใน พ.ศ. ๒๓๔๔ เรื่องเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีจึงสงบเรียบร้อยตั้งแต่นั้นมา ซึ่งนับว่าพระบรม-
ราชาธิบายในการแก้ปัญหาเมืองไทรบุรีของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้คลี่คลวงไป
ด้วยดี

เป็นที่น่าสังเกตว่าหลังจาก เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว
การแก้ปัญหาหัวเมืองไทรบุรีก็สำเร็จคลี่คลวงไปโดยง่าย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกับ
ทรงอนุญาตให้ เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงวัน) กลับมาปกครองหัวเมืองไทรบุรีในฐานะประเทศราช
ต่อไป ซึ่งน่าจะพิจารณาว่า เหตุใด เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงวัน) จึงไม่ไหบุตรหลานเข้ามาเฝ้า
ทูลละอองธุลีพระบาท ขอพระราชทานอภิเษกเสียตั้งแต่ต้นรัชกาลที่ ๓ แทนที่จะไหบุตรหลานก่อ
การขบถขึ้นในเมืองไทรบุรี การที่เจ้าพระยาไทรบุรีไปทำเช่นนั้น มีหลักฐานที่พอเชื่อถือได้ว่า
เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงวัน) มีความไม่พอใจ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) โดยที่
เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงวัน) คิดว่าเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ประสงค์จะเอาหัวเมือง
ไทรบุรีรวมเข้าเป็นอาณาเขตของหัวเมืองนครศรีธรรมราช และแกลงเบียดเบียนหาความผิดดว : ๗

¹ หนังสือจากกรุงเทพฯ ถึง เจ้าเมืองมังกลา จ.พ. ๑๒๑๓ หมัจจหมายเทศ
กรุงรัตนโกสินทร์ ๖ เลขที่ ๑๒๖ พ.ศ. ๒๓๔๔

² สารตราถึงเมืองไทรบุรี จ.พ. ๑๒๐๔ หมัจจหมายเทศกรุงรัตนโกสินทร์ ๓ เลขที่ ๒๔
พ.ศ. ๒๓๔๔

ให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) อยู่เสมอ¹ ฉะนั้น การที่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ไม่เข้ามาขอพระราชทานอภัยโทษ และขอกลับมาปกครองบ้านเมืองตามเดิม ในเวลาที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยังมีชีวิตอยู่นั้น คงเป็นเพราะกลัวว่า เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ชักขวางไม่ไหวทำสำเร็จได้ เพราะเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เป็นใหญ่เหนือหัวเมืองไทรบุรีอยู่ และได้รับผลประโยชน์จากหัวเมืองไทรบุรีเป็นเงินถึงปีละ ๓๐,๐๐๐ คอลงกร² เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) จึงคิดจะเอาเมืองไทรบุรีคืนโดยการไต่กำลัง แต่เมื่อไต่พยายามถึงสองครั้งแล้วไม่สำเร็จ และประจวบกับเวลานั้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ก็ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว จึงได้คิดเข้ามาขอพระราชทานอภัยโทษ ขอกลับมาปกครองบ้านเมืองตามเดิม และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงเข้าพระทัยในเรื่องนี้ จึงได้ทรงอนุญาตให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) มาปกครองหัวเมืองไทรบุรี ในฐานะเป็นประเทศราชต่อไปตามเดิม

๗. หัวเมืองไทรบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๔

เรื่องเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เมื่อเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ได้กลับมาปกครองบ้านเมืองตามเดิม เมื่อพ.ศ. ๒๓๘๔ แล้ว เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ซึ่งมีอายุมากแล้ว ปกครองหัวเมืองไทรบุรีมาได้ก็เพียง ๒ ปี ก็ถึงแก่กรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ตนกุกาอี บุตรเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ซึ่งได้เป็นพระอินทวิไชย เป็นพระยาไทรบุรี ปกครองหัวเมืองไทรบุรีต่อมา³ พระอินทวิไชย (ตนกุกาอี) ปกครองหัวเมืองไทรบุรี มาจนถึง พ.ศ. ๒๓๘๘ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๒ เล่ม ๒ หน้า ๑๒๐ - ๑๒๑

² Henry Burney "Note" The Burney Papers, vol 1 part 1, p.176

³ กิจษภักดิ์เพาพิชัย "พงศาวดารเมืองไทรบุรี" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๒๗๑ - ๒๗๒

ก็ถึงแก่กรรมอีก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้
 ตนกภูอามัต บุตรคนโตของพระอินทรวิไชย (ตนกภูคาอี่) เป็นพระยาไทรบุรีต่อมา¹

ความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๔ อีกประการหนึ่ง คือ
 การรวมหัวเมืองกบังปาสู ซึ่งแยกออกจากหัวเมืองไทรบุรีในสมัยรัชกาลที่ ๓ เข้ากับหัวเมือง
 ไทรบุรีตามเดิม โดยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ พระยาภังปาสู (ตนกภูอานุม) ถึงแก่กรรม พระยาไทรบุรี
 (ตนกภูอามัต) ได้เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่กรุงเทพฯ แล้วกราบบังคมทูลพระกรุณาขอให้
 หัวเมืองกบังปาสู รวมกับหัวเมืองไทรบุรีตามเดิม จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ตามที่ขอ² เพราะฉะนั้น
 ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๒ เป็นต้นมา หัวเมืองกบังปาสู ก็รวมกับหัวเมืองไทรบุรีตามเดิม

พระบรมราโชบายที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการปกครอง
 หัวเมืองมลายู ก็คือ พระบรมราโชบายที่จะทำให้หัวเมืองมลายูได้ใกล้ชิดกับไทยยิ่งขึ้น เพื่อดำเนิน
 ตามพระบรมราโชบายอันนี้ พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริที่จะสร้างทางไปมาติดต่อระหว่างหัวเมือง
 ไทรบุรีกับเมืองสงขลาให้สะดวกขึ้น พระราชดำรินี้มีขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๐๕ ด้วยทรงเห็นว่าระยะทาง
 จากเมืองสงขลาไปยังเมืองไทรบุรี ควรจะว่าเป็นทางหลวงให้ราษฎรไปมาค้าขายติดต่อกันได้สะดวก
 และมีราชการสิ่งใดเกิดขึ้นจะได้เห็นทางไปมาทันราชการ³ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขอแรง
 ไพรแขกหัวเมืองไทรบุรี ปะลิส และสตูล ให้พระยาไทรบุรีสร้างทางมาจากเมืองไทรบุรีมาถึง
 พรหมแดนหัวเมืองสงขลา โดยพระราชทานเงินอากรรังนกเมืองสตูลให้พระยาไทรบุรีเป็นค่าใช้จ่าย
 ในกรณี ๓ ปี เป็นเงิน ๑๕,๐๐๐ เหรียญ⁴ ทางฝ่ายเมืองสงขลา ก็ให้ขอแรงไพร่เมืองแขก ที่ขึ้น
 กับเมืองสงขลา สร้างทางจากเบียงสงขลาไปจนถึงพรหมแดนหัวเมืองไทรบุรีบรรจบกับ ทางที่เมือง
 ไทรบุรีสร้างมา และพระราชทานส่วยที่เมืองสงขลาให้ใช้ในการนี้เป็นเวลา ๓ ปี⁵

1 ศึกษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ "พงศาวดารเมืองไทรบุรี" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๒๗๒

2 ค. หน้า ๒๗๓

3 ค.

4 ค. หน้า ๒๗๔

5 ค.

พระบรมราชาไชยอันนี้ นับเป็นพระบรมราชาไชยที่สุขุม และทรงเห็นการณ์ไกล ในอันที่จะทำให้ไพร่บ้านพลเมืองในเขตหัวเมืองสงขลา กับในเขตหัวเมืองไทรบุรี และหัวเมืองอื่น ๆ ทางฝั่งตะวันตก ได้ไปมาหาสู่ติดต่อกันสะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้พลเมืองที่มีเชื้อชาติไทยกับเชื้อชาติมลายู ได้ใกล้ชิดและเข้าใจกันดียิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นทางให้สมานสามัคคีกันได้ จะช่วยให้สะดวกในการปกครอง ส่วนประโยชน์ของทางฝ่ายไทย ก็คือจะได้ติดต่อกองราชการต่าง ๆ ในหัวเมืองมลายู ได้สะดวกขึ้น และจะได้ทราบความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในเขตหัวเมืองมลายูได้รวดเร็วขึ้น ถ้ามีเหตุการณ์ที่ไม่น่าไว้วางใจเกิดขึ้น ก็จะได้เตรียมป้องกันได้ทันเวลาที่

การดำเนินตามพระบรมราชาไชยที่จะทำให้ได้ใกล้ชิดกับหัวเมืองมลายูอีกประการหนึ่งของพระองค์คือ การเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่เมืองสงขลา ใน พ.ศ. ๒๔๐๒ เพื่อให้เจ้าเมืองประเทศราชมลายูเข้าเฝ้าถวายเครื่องราชบรรณาการ^๑ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าเมืองประเทศราชมลายูได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างใกล้ชิด และทูลเกล้าถวายเครื่องราชบรรณาการด้วยตนเอง

พระบรมราชาไชยที่จะทำให้เกิดความใกล้ชิดกันขึ้นระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายูนับเป็นพระบรมราชาไชยที่ลึกซึ้งมาก เป็นพระบรมราชาไชยในการป้องกันความยุ่งยากที่อาจจะเกิดขึ้นที่ตนเหตุ เป็นพระบรมราชาไชยที่ใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย แม้ในสมัยปัจจุบันซึ่งเหตุการณ์ในจังหวัดภาคใต้ไม่เป็นที่ไว้วางใจนัก พระบรมราชาไชยอันนี้ก็อาจจะนำมาใช้ได้ดี เพื่อจะทำให้คนไทยเชื้อชาติมลายูเหล่านั้น จะได้ไม่รู้สึกว่าเขาถูกทอดทิ้ง หรือไม่ได้รับความเสมอภาค เทียบเท่ากับคนไทยเชื้อชาติไทย การทำให้คนไทยทั้งชาติมีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน ไม่เหลือมูลค่าสูงกันมากเกินไบนั้น เป็นวิธีสร้างความสามัคคีในชาติได้ดีที่สุด แม้จะต้องลงทุนด้วยเงินจำนวนมากเพียงใดก็ตาม ย่อมเป็นการลงทุนที่ให้ผลคุ้มค่าเสมอ เพราะความสามัคคีของคนทุกฝ่ายทุกชั้นทุกเชื้อชาติในสังคมของชาติเท่านั้น ที่จะสามารถรักษาประเทศชาติให้คงอยู่ต่อไปได้

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑

ที่กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้ เป็นปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรี ซึ่งเกิดขึ้นจากภายในหัวเมืองไทรบุรีเอง จะเห็นว่าปัญหาภายใน ในการปกครองหัวเมืองไทรบุรีนั้น เกิดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๒ และยุ่งยากมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนิพระบรมราโชบายอย่างสุขุมยิ่งในการแก้ปัญหา เพราะเหตุการณ์ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในหัวเมืองไทรบุรี มักจะเป็นต้นเหตุให้เกิดความยุ่งยากในหัวเมืองมลายูอื่น ๆ ด้วย ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงดำเนิพระบรมราโชบายในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีได้สำเร็จลุล่วงไปควยดี และเหตุการณ์ก็สงบเรียบร้อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงดำเนิพระบรมราโชบายที่จะทำให้หัวเมืองไทรบุรีได้ใกล้ชิดกับไทยมากขึ้นดังกล่าวมาแล้ว

ปัญหาจากภายนอกเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีและพระบรมราชโสมบายในการแก้ปัญหา

ปัญหาจากภายนอกเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีนั้น เกิดจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ* ซึ่งได้รับพระบรมราชานุญาตจากสมเด็จพระนางเจ้าอลิซาเบธที่ ๑ แห่งอังกฤษ ให้ทำการค้าขายทางตะวันออก¹ บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้เจริญเป็นปึกแผ่นมั่นคงขึ้นใน พ.ศ. ๒๒๒๓ (ค.ศ. ๑๖๘๐) ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าชาลส์ที่ ๒ ของอังกฤษ ในระยะแรกได้ตั้งศูนย์ดำเนินงานอยู่ที่เมืองมัธราช (Madras) ทางฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรมินเดียน² (แต่ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ก็ได้ย้ายศูนย์ดำเนินงานไปตั้งที่เมืองกัลกัตตา ในแคว้นเบงกอล ทางภาคตะวันออกของอินเดีย) เมื่อบริษัทได้ตั้งตัวเป็นปึกแผ่นมั่นคงขึ้นแล้ว ก็ได้สนใจต่อดินแดนในคาบสมุทรมลายู เพื่อผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ของบริษัท

๑

---

* บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ (English East India Company) มีลักษณะเป็นบริษัทเอกชน ซึ่งรัฐบาลอังกฤษได้อนุญาตให้ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๑๘๓ (ค.ศ. ๑๖๐๐) แล้วรัฐบาลก็ได้สนับสนุนมาเรื่อย ๆ เพื่อให้ทำการค้าแข่งขันกับชาติยุโรปต่าง ๆ ทางเอเชีย

¹ John V. Dodge, Encyclopedia Britannica, vol 7 p. 877

² Ibid, p. 878

๑๖

ก. ความสนใจของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษต่อหัวเมืองไทรบุรี และเกาะปีนัง

ดินแดนบนคาบสมุทรมลายูที่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษสนใจก็คือหัวเมืองไทรบุรี (Kedah) ซึ่งตั้งอยู่ทางคานตะวันตกของคาบสมุทรมลายู ติดต่อกับมหาสมุทรอินเดีย บริเวณอ่าวเบงกอล คอนจันมาทางเหนือติดต่อกับพรมแดนทางภาคใต้ของไทย บริเวณชายฝั่งทะเล มีเกาะใหญ่ ๆ อยู่หลายเกาะ ซึ่งเหมาะสำหรับเป็นท่าจอดเรือ เพราะกำบังลมได้ดี เช่นเกาะปีนัง เป็นต้น ผู้ที่เสนอความคิดนี้แก่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ คือ กัปตัน ฟรานซิส ไลท์ (Francis Light) ผู้เข่าทำงานอยู่กับบริษัท เมื่อประมาณเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๓๐๘ (ค.ศ. ๑๗๖๕) จากนั้นนายฟรานซิส ไลท์ ก็ได้มาติดต่อกับราชาอยู่ในหัวเมืองไทรบุรี จนสนิทสนมกับสุลต่าน และได้รับชื่อเป็นเกียรติยศจากสุลต่านว่า แดหวา ราชา (Dewa Raja) ซึ่งเป็นเกียรติอันสูงสุดที่คนต่างชาติจะได้รับจากสุลต่าน² และต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๑๔ กัปตันฟรานซิส ไลท์ได้ทำการเจรจากับสุลต่าน จนสุลต่านได้ยินยอมที่จะยกดินแดนบริเวณปากน้ำไทรบุรี ให้แก่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ถ้ามหากบริษัทสำเร็จจะให้ความช่วยเหลือแก่สุลต่านในการต่อต้านสะลังงอที่อาจจะมารุกราน³ และกัปตัน ฟรานซิส ไลท์ ได้เร่งเร้าให้บริษัทรีบตกลงยอมรับข้อเสนอของสุลต่านเสีย มิฉะนั้น เนเชอร์แลนด์ ก็จะได้รับข้อเสนอของสุลต่านเสียก่อน เพราะอ่าวที่ปากน้ำไทรบุรีนั้นเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางเรืออย่างดีในยามสงคราม⁴ ถ้าวานนี้ตกอยู่ในความครอบครองของเนเชอร์แลนด์ ก็จะเป็นอันตรายแก่บริษัทได้

¹ John Crawford, Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China, pp. 27 - 28

² H.P. Clodd, Malaya's First British Pioneer, p.7

* สะลังงอ ขณะนั้นมีอำนาจมากจนเป็นที่หวาดเกรงของรัฐมลายูที่อยู่ใกล้เคียงว่าจะถูกสะลังงอรุกราน

³ Ibid

⁴ Ibid

หลังจาก กัปตัน ฟรานซิส ไลท์ เสนอความเห็นเรื่องอ่าวปากน้ำไทรบุรี แก่บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไม่นาน เขาก็ได้เสนอต่อ นายวอร์เรน เฮสติงส์ (Warren Hastings) อีกว่า ปีนัง เป็นสถานที่ที่จะอำนวยความสะดวกในเรื่องการค้าทางภาคตะวันออก¹ และสุลต่านแห่งไทรบุรี ก็ยินดีที่จะยกเกาะปีนังให้แก่บริษัทด้วย ถ้าบริษัทสัญญาจะช่วยสุลต่านในการต่อต้านการรุกรานจากรัฐยะลิ่งอ²

การที่สุลต่านแห่งไทรบุรี มีอิสระที่จะยกดินแดนให้แก่อชาติอื่นได้นั้น ก็เพราะว่าในช่วงเวลานั้น สุลต่านยังเป็นอิสระจากไทยอยู่ ระยะเวลาอยู่ในสมัยชนบุรีตอนต้น ๆ และตลอดสมัยชนบุรีไทรบุรีก็เป็นอิสระจากไทย เพราะฉะนั้นสุลต่านแห่งไทรบุรีจึงมีอิสระเต็มที่ ที่จะยกดินแดนของตนให้เป็นประโยชน์แก่อชาติอื่น เพื่อแลกกับความช่วยเหลือบางอย่าง และความกลัวของสุลต่านในเวลานั้นคงไม่ได้กลัวเฉพาะการรุกรานจากยะลิ่งอ แต่กลัวการโจมตีของไทยด้วย³ จึงได้พยายามจะผูกมิตรกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ถึงกับจะแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือนั้นกับดินแดนของตน

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ สนใจในข้อเสนอของสุลต่านแห่งไทรบุรี ตามที่ กัปตัน ฟรานซิส ไลท์ บอกแก่บริษัท ฉะนั้นเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๓๑๕ (ค.ศ. ๑๗๗๒) บริษัทจึงได้ส่งนายเอ็ดเวิร์ด มอนคตัน (Edward Monckton) ไปเจรจากับสุลต่านแห่งไทรบุรี นายมอนคตัน ได้เสนอต่อสุลต่านว่า ถ้าสุลต่านจะให้บริษัทสัญญาจะให้ความช่วยเหลือ สุลต่านจะต้องยอมยกค่าธรรมเนียมทั้งหมดที่มาเรือของไทรบุรีใช้จ่ายในทางทหาร ยอมให้ที่ดินสำหรับตั้งป้อมและที่ทำการของตัวแทนของบริษัทและต้องสัญญาว่าจะซื้อของจำนวนแน่นอนในราคาที่แน่นอนจากบริษัท และขายดีบุก ช้าง ฝริกไทย และงาช้าง ทั่ววัตถุดิบสำคัญ ๆ อื่น ๆ ให้แก่บริษัทเป็นการตอบแทน⁴

¹ H.P. Clodd, Malaya's First British Pioneer, p.7

² Ibid, p.8

³ Ibid, p.10

⁴ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p.163

เมื่อสุลต่านได้พิจารณาข้อเสนอต่าง ๆ ของนายมองคัตตัน แล้ว เห็นว่าข้อเสนออื่นไม่ได้รวมถึงความช่วยเหลือในการต่อต้านสะลังอควัย สุลต่านก็ปฏิเสธ และประกาศว่า "กษัตริย์แห่งสยามได้ห้ามไว้อย่างเข้มงวดว่าไม่ให้ชาวยุโรปใด ๆ เข้าไปตั้งอยู่ในอาณาจักรพระองค์"¹ การที่สุลต่านได้อ้างว่ากษัตริย์ไทยได้ห้ามไว้ว่าไม่ให้ชาวยุโรปเข้าไปตั้งอยู่ในอาณาจักรของเขานั้น เป็นเพราะสุลต่านเห็นว่าการยอมตามข้อเสนอของนายมองคัตตันนั้น สุลต่านเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะนายมองคัตตันไม่พูดถึงความช่วยเหลือที่บริษัทจะให้การต่อต้านสะลังอควัย สุลต่านจึงเอากษัตริย์ไทยไปอ้างเพื่อเอาตัวรอดไปคราวหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่เวลานั้น (พ.ศ. ๒๓๖๕) สุลต่านเป็นอิสระแก่ตัว ไม่ได้เป็นประเทศราชของไทย จึงเป็นอันว่าความหวังของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่จะเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ในคาบสมุทรมลายูในระยะแรกต้องล้มเหลวลงเพราะเล็งผลเลิศเกินไป

ข. ความสัมพันธ์ระหว่างสุลต่านไทรบุรีกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเกี่ยวกับเกาะปีนัง

ในที่สุดบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ก็ได้ส่ง กัปตันฟรานซิส ไลท์ ไปเจรจากับสุลต่านไทรบุรี สุลต่านคนนี้ก็ชื่อ ตนกู อับดุลละ โมกุลัมชะ ซึ่งเป็นบุตรชายของสุลต่านคนที่ นายเอ็ดเวอร์ด มองคัตตัน ไปเจรจาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ (ค.ศ. ๑๗๘๒) นั้นเอง² กัปตันฟรานซิส ไลท์ ได้ตระหนักถึงความล้มเหลวของนายเอ็ดเวอร์ด มองคัตตันเป็นอย่างดี เขาได้เดินทางไปยังไทรบุรี เมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๓๖๔ (ค.ศ. ๑๗๘๑) เพื่อเจรจากับสุลต่าน เขาได้ชักชวนให้สุลต่านยินยอมให้บริษัทมาตั้งตัวแทนอยู่ในไทรบุรีได้ และยอมให้บริษัทใช้ลาวของเกาะปีนัง โดยมีเงื่อนไขที่แน่นอน และบริษัทจะจ่ายเงินทดแทนในการบุกขูดกาการค้าสิบก หวาย และไม่ให้แก่สุลต่านปีละ ๓๐,๐๐๐ ดอลลาร์³ สุลต่านตกลงตามที่กัปตันฟรานซิส ไลท์เสนอ แต่สุลต่านได้เสนอต่อ

¹ Richard O. Winstedt, History of Malaya, p.163

² L.A.Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 26

³ Richard O. Winstedt, op cit, p.164

กับคัมพรานซิส ไลท์ ทำให้บริษัทชาวคัมครองไทรบุรี จากศัตรูที่จะมารุกรานทั้งทางบก และทางน้ำ และให้บริษัทถือวาศัตรูของสุลต่านนั้น เป็นศัตรูของบริษัทด้วย ไม่ว่าจะเป็ศัตรูจากภายในหรือภายนอก¹ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข) ศัตรูจากภายนอกนั้น สุลต่านคงหมายถึง สะลังงอ และไทยด้วย เพราะเวลานั้น คือ พ.ศ. ๒๒๘๘ (ค.ศ. ๑๗๔๕) ตรงกับศักราชกาลที่ ๑ ไทยได้ตั้งตัวเป็นปึกแผ่นมีอำนาจเข้มแข็งขึ้น ซึ่งอาจทำให้สุลต่านกลัวว่าไทยจะลงไปตีไทรบุรีมาเป็นเมืองประเทศราชอีก จึงได้เสนอเงื่อนไขขอความช่วยเหลือทางทหารจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ

กับคัมพรานซิส ไลท์ ให้นำข้อเสนอของสุลต่านไปเสนอต่อบริษัทอินเดียตะวันออก บริษัทก็ได้ตกลงตามเงื่อนไขขอความช่วยเหลือทางทหาร² (ดูคำตอบของบริษัทในภาคผนวก ก) เพราะบริษัทไม่ต้องการมีพันธะในการเป็นผู้คุ้มครองไทรบุรี ซึ่งอาจทำให้บริษัทเป็นศัตรูกับประเทศเพื่อนบ้านของไทรบุรี โดยเฉพาะไทยซึ่งขณะนั้นก็กำลังจะกลับไปมีอำนาจเหนือหัวเมืองมลายู ซึ่งเคยเป็นประเทศราชของไทยมาแต่ก่อน การที่บริษัทจะอ้างเป็นศัตรูกับไทยและหัวเมืองมลายูอื่น ๆ ที่เป็นศัตรูของไทรบุรี เช่น สะลังงอ ก็จะเป็นผลกระทบกระเทือนต่อการค้าของบริษัทได้

แต่อย่างไรก็ตาม บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ก็ได้ตกลงใจแน่นอนที่จะเข้าไปอยู่ในเกาะปีนัง รัฐบาลที่อินเดียได้สนับสนุนแผนการของกับคัมพรานซิส ไลท์ และแต่งตั้งให้เขาเป็นผู้ควบคุมดูแลเกาะปีนัง และในไม่ช้าก็ได้รับอนุญัตติจากลอนดอน³ หลังจากนั้นบริษัทก็ให้

¹ "Condition required from the British Government by the King of Kedah" Microfilms of Report and Letter of the English East India Company, India Office Library, 1966

² R. Fullerton "Enclosure" The Burney Papers, vol 1 parts, 3, p. 524

³ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 165

กัปตันฟรานซิส ไลท์ นำคำตอบไปให้สุลต่านที่ไทรบุรี เมื่อประมาณต้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๒๘ (ค.ศ. ๑๗๘๖) เมื่อกัปตันฟรานซิส ไลท์ เดินทางไปถึงไทรบุรี ก็พบว่าสุลต่านกำลังมีความหวาดกลัวในสงครามระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งอาจจะทำความยุ่งยากให้แก่ไทรบุรี บริษัทจึงถือโอกาสเข้าแทรกแซงในโอกาสที่สุลต่านกำลังหวาดกลัวนี้¹ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริษัทเห็นว่าสุลต่านแห่งไทรบุรีกลัวว่า เมื่อไทยหรือพม่าชนะในสงครามครั้งนั้นแล้ว ก็อาจจะเลยลงไปปรุกรานไทรบุรีได้ ฉะนั้นสุลต่านจึงอาจจะยกเกาะปีนังให้แก่บริษัทโดยง่าย เพื่อจะได้บริษัทไว้เป็นมิตร เพื่อป้องกันการรุกรานของไทยหรือพม่า หรือมีฉะนั้นบริษัทอาจเห็นว่า เมื่อไทยหรือพม่าชนะสงครามแล้ว ก็อาจจะตีเอาไทรบุรีด้วย เมื่อได้ไทรบุรีแล้ว ก็จะยึดเกาะปีนังไว้ด้วย ซึ่งจะเป็นอุปสรรคขัดขวางแผนการที่จะเข้าครองเกาะปีนังของบริษัท ฉะนั้นบริษัทจึงได้ถือโอกาสที่ไทยกับพม่ากำลังทำสงครามกันอยู่นั้น เข้าครองเกาะปีนังเสียก่อน

กัปตันฟรานซิส ไลท์ เดินทางไปถึงไทรบุรีแล้ว ก็ได้เสนอคำตอบของบริษัทอันเกี่ยวตะวันตกของอังกฤษต่อสุลต่าน ในวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๒๘ (ค.ศ. ๑๗๘๖) ซึ่งการเจรจาระหว่างกัปตันฟรานซิส ไลท์ กับสุลต่านแห่งไทรบุรีเป็นไปโดยไมราบรื่นนัก และสุลต่านก็ระแวงอยู่เหมือนกันว่าถ้าเขาไม่ตกลงตามบริษัทเสนอ บริษัทก็อาจจะไม่พอใจ และแสดงความเป็นกักรูต่อเขาได้ และเรื่องเงินทดแทนทางการผูกขาดทางการค้าที่สุลต่านเสนอไว้ละ ๓๐,๐๐๐ ดอลลาร์นั้น กัปตันฟรานซิส ไลท์ก็ยืนยันเพียงแต่รับว่าจะไม่ให้สุลต่านลำบากในเรื่องการเงิน² ส่วนคำตอบเกี่ยวกับความช่วยเหลือทางทหารนั้น บริษัทตอบมาว่าไม่สามารถยอมตามความต้องการของสุลต่านได้³ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าสุลต่านยอมไม่พอใจ แต่เพราะสุลต่านตกอยู่ในสภาพที่ถูกกักคั้นรอบคาน และอาจจะมียกยัดขึ้นแก่รัฐของเขาได้ ถ้าหากปฏิเสธ สุลต่านจึงได้ลงนามในสัญญาที่กัปตันฟรานซิส ไลท์ นำไปให้ซึ่งขอความส่วนมากไม่ตรงกับความต้องการของสุลต่านเลย⁴

¹ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 165

² P. Fullerton "Enclosure" The Burney Papers, vol 1. part 3 pp.524-525

³ Ibid, p. 524

⁴ H.P. Clodd, Malaya's First British Pioneer, p. 49

เมื่อโคลงนามในสัญญาเรียบร้อยแล้ว กัปตันฟรานซิส ไลท์ ก็ได้เตรียมเรือ และคนเพื่อจะเดินทางไปยังเกาะปีนัง โดยเริ่มออกเดินทางเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๒๔ (ค.ศ. ๑๗๘๒) นั้นเอง และได้เดินทางไปถึงเกาะปีนังใน ๒ วันต่อมา การเข้าไปอยู่ที่เกาะปีนังของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ จึงได้เริ่มขึ้น เมื่อกลางเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๒๔ (ค.ศ. ๑๗๘๒) และในวันที่ ๑๑ สิงหาคม ปีเดียวกันนั้น ก็ได้มีการทำพิธีการเข้าไปอยู่ในเกาะปีนังของอังกฤษอย่างเป็นทางการ¹ กัปตันฟรานซิส ไลท์ ได้ให้ชื่อเกาะปีนังอย่างเป็นทางการว่า ฟริน ออฟ เวลส์ ไอร์แลนด์ (Prince of Wales Island) เพื่อเป็นเกียรติแก่ทายาทของพระเจ้าจอร์จที่ ๓ แห่งอังกฤษ³

เป็นอันว่าบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษก็ได้เข้าครอบครองเกาะปีนังโดยการเข้าจากไทรบุรีได้เป็นที่เรียบร้อย โดยกัปตันฟรานซิส ไลท์ เป็นผู้นำคนสำคัญในเรื่องนี้ การได้เข้าไปตั้งอยู่ในเกาะปีนัง จะเป็นบันไดขั้นแรกของบริษัทในการที่จะเข้าไปแผ่อิทธิพลในรัฐต่าง ๆ บนคาบสมุทรมลายูต่อไป การที่บริษัทมาแสวงหาอิทธิพลทางตะวันออกนี้ ก็ได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลอังกฤษเป็นอย่างดี เพราะวามันครั้งนั้นอังกฤษได้สูญเสียอาณานิคมในทวีปอเมริกาเหนือไป โดยที่สหรัฐอเมริกาได้ประกาศเป็นเอกราช ซึ่งทำให้อังกฤษต้องสูญเสียผลประโยชน์จากทวีปอเมริกาเหนือไปเป็นจำนวนมาก รัฐบาลอังกฤษจึงมุ่งจะรักษาผลประโยชน์ทางการค้าและอิทธิพลที่น้อยอยู่ทางตะวันออกให้มั่นคงต่อไป⁴ และในทางตะวันออกนี้ อังกฤษก็มีคู่แข่งที่สำคัญ คือ เนเธอร์แลนด์ เพราะฉะนั้นการมีสถานที่ตั้งทัพเรือที่มั่นคงปลอดภัยจึงเป็นสิ่งจำเป็น และบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ก็เห็นด้วยกับคำแนะนำของกัปตันฟรานซิส ไลท์ ที่เสนอให้บริษัทเข้าไปอยู่ในเกาะปีนังเสียโดยเร็วเพราะหากเข้าไป เกาะปีนัง

¹ H.P. Clodd, Malaya's First British Pioneer, p 50

² Ibid, p 51

³ Ibid.

⁴ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 167

ก็อาจจะตกไปเป็นของชาติอื่น เช่น เนเธอร์แลนด์ หรือฝรั่งเศสได้ เพราะ ๒ ชาตินี้ก็ได้พยายามติดต่อกับสุลต่านแห่งไทรบุรีในเรื่องนี้อยู่เหมือนกัน ถ้าอังกฤษไม่ตัดสินใจในเรื่องนี้เสียก่อน ก็อาจจะตกไปเป็นของสองชาตินี้ได้¹

บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเข้าไปอยู่ในเกาะปีนังได้ประมาณ ๔ ปี สุลต่านแห่งไทรบุรีซึ่งไม่พอใจที่บริษัทไม่กล้าสัญญาว่าจะช่วยเหลือทางทหาร ในการป้องกันการรุกรานจากศัตรู ก็ได้คิดจะขับไล่อังกฤษออกจากเกาะปีนัง โดยได้ขอความช่วยเหลือจากเนเธอร์แลนด์และฝรั่งเศส มาช่วยขับไล่อังกฤษ แต่ไม่เป็นผล² สุลต่านจึงได้ตัดสินใจขับไล่อังกฤษตามลำพัง โดยได้เตรียมการโจมตีอังกฤษตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๓๓ (ค.ศ. ๑๗๙๐)³

เรื่องสุลต่านแห่งไทรบุรีตัดสินใจขับไล่อังกฤษออกจากเกาะปีนังนี้ ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวว่าเป็นเพราะสุลต่านได้มาอ่อนน้อมต่อไทย และไทยยอมให้สุลต่านปกครองไทรบุรีเป็นประเทศราชต่อไปตามเดิม สุลต่านจึงเสียตายเป็นที่ขอมให้อังกฤษเข้าไปอยู่ ใดว่ากล่าวจะเอาคืนหลายครั้งก็ไม่สำเร็จ จึงได้เกิดการรบกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษขึ้น⁴ โดยได้จัดกองทัพเรือขนทหารจะไปบุกเกาะปีนัง เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๓๓๔ (ค.ศ. ๑๗๙๑)⁵ กัปตันฟรานซิส ไลท์ ได้ต่อต้านกองทัพของสุลต่านไว้ได้ ในที่สุดสุลต่านก็ได้ตกลงหาสันติภาพกับกัปตันฟรานซิส ไลท์ ยอมให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเข้า

1 "Letter written by Francis Light to Honorable Governor on May 7, 1789" Microfilms of Reports and Letters of the English East India Company.

India Office Library, 1966

2 H.P. Clodd, Malaya's First British Pioneer, pp 71 - 72

3 Ibid, p. 72

4 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๖๔๔

5 H.P. Clodd, op cit p. 78

เกาะปีนังในอัตราค่าเช่าปีละ ๖,๐๐๐ ดอลลาร์¹ ในสัญญา¹ นี้ ก็ไม่มีการตกลงที่จะให้ความช่วยเหลือทางทหารที่สุลต่านไคพยายามเรียกร้องจากบริษัทยาเป็นเวลานาน² ความพยายามของสุลต่านไทรบุรีจึงล้มเหลวอีกครั้งหนึ่ง บริษัทอื่นเคียดะวันออกของอังกฤษก็มีสิทธิในเกาะปีนังอย่างเต็มที่เพราะได้เสียค่าเช่าให้แก่สุลต่านเป็นการแน่นอนแล้ว

ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๓๔๓ (ค.ศ. ๑๘๐๐) สุลต่านแห่งไทรบุรีก็ไคยอมให้บริษัทอื่นเคียดะวันออกของอังกฤษเช่าดินแดนบนแผ่นดินใหญ่ที่ตรงข้ามกับเกาะปีนังอีก โดยบริษัทไคค่าเช่าเพิ่มขึ้นอีกปีละ ๔,๐๐๐ ดอลลาร์ ทั้งนี้เพราะมีแขกสลัดข้ามฝั่งไปรบกวณเกาะปีนังบ่อย ๆ บริษัทไคเข้าใจว่าสุลต่านแห่งไทรบุรีเป็นใจควาย จึงไคขอเช่าดินแดนส่วนนี้ไป³ และเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ บริษัทต้องการจะควบคุมอาวปีนังทั้งสองฟากโดยสมบูรณ์ และต้องการไคดินแดนส่วนนี้เป็นแหล่งผลิตอาหารให้แก่เกาะปีนัง เพราะในดินแดนส่วนนี้มีข้าวอย่างเพียงพอที่จะเลี้ยงคนบนเกาะปีนังโดยไคต้องซื้อจากไทรบุรี⁴ ดินแดนที่บริษัทไคเพิ่มไปนี้ บริษัทเรียกว่าโปรวินซ์ เวลด์เลย์ เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การปลูกพืชต่าง ๆ โดยเฉพาะ ข้าว นอกจากนี้ก็ยังมี สัตว์ พงกวัว ควาย อีควาย ซึ่งจะไคบริโภคในเกาะปีนังไคอย่างเพียงพอ โดยไคไม่ต้องซื้อจากไทรบุรีอีกต่อไป จะทำให้เกาะปีนังเป็นอิสระจากแผ่นดินใหญ่คาบสมุทรมลายูในเรื่องอาหาร แต่อย่างไรก็ตาม บริษัทก็ยังให้สุลต่านแห่งไทรบุรีทำสัญญาว่า ถ้าบริษัทจำเป็นต้องซื้อสินค้าพวกอาหารจากไทรบุรี สุลต่านจะต้องขายให้โดยไคต้องเสียภาษี และบริษัทสัญญาว่าจะไคให้ศัตรูของสุลต่านมาหลบซ่อนอยู่ในดินแดนของบริษัท และบริษัทจะจ่ายเงินให้แก่สุลต่านปีละ ๑๐,๐๐๐ ดอลลาร์ ตลอดไปตราบนเท่าที่บริษัทยังอยู่ที่เกาะปีนัง และโปรวินซ์ เวลด์เลย์

¹ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p.168

² L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 39

³ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑-๒ หน้า ๖๔๔

⁴ L.A. Mills, op cit p.40

เป็นอันว่าในที่สุด สุลต่าน (อับดุลละ โมกุลัมชะ) แห่งไทรบุรี ก็ยอมให้บริษัท อินเดียนตะวันออกของอังกฤษ เขาเกาะปีนัง และดินแดนบนฝั่งทะเลของไทรบุรีที่อยู่ตรงข้าม กับเกาะปีนัง โดยได้ค่าเช่าปีละ ๑๐,๐๐๐ ดอลลาร์ บริษัทอินเดียนตะวันออกของอังกฤษก็ได้ เกาะปีนังเป็นฐานทัพเรืออย่างดี ทางตอนเหนือของช่องแคบมะละกา เพื่อเป็นประโยชน์ในการแข่งขันทางการค้า กับเนเธอร์แลนด์ ทางเอเชียอาคเนย์ และเป็นประโยชน์ในการ ขยายการค้าต่อไปยังนานน่าน้ำจีน อีกทั้งเป็นทางก้าวเข้ามาเผชิญพิภพบนแหลมมลายูต่อไป ซึ่ง จะนำมาสู่ความสัมพันธ์ เกี่ยวของกับไทยเกี่ยวกับรัฐมลายูทางเหนือต่อไปด้วย

ก. บริษัทอินเดียนตะวันออกของอังกฤษส่งนายจอห์น ครอบเฟอร์ด มาเจรจากับไทย

การที่บริษัทอินเดียนตะวันออกของอังกฤษ ได้เช่าดินแดน โปรวินซ์ เวลส์ เลย์ ไปจากสุลต่านไทรบุรีนั้น บริษัทถือว่าได้เจรจากับสุลต่านในฐานะที่ไทรบุรีเป็นรัฐอิสระ¹ แม้ว่าสุลต่านไทรบุรีจะได้อ่อนน้อมยอมเป็นเมืองประเทศราชไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๔ แล้วก็ตาม และการที่ไทยไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ ก็อาจเป็นเพราะว่าไทยไม่อยากจะเรื่องพิพาทกับบริษัท เพราะในระบายนั้นไทยเราเพิ่งตั้งตัวใหม่ ๆ ในตอนต้นรัชกาลที่ ๑ ซึ่งยังทรงมีพระราชภารกิจด้านอื่น ที่ต้องทำอีกมาก จึงไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับบริษัทอินเดียนตะวันออกของอังกฤษด้วยเรื่องไทรบุรี จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๒ เมื่อเจ้าพระยานคร - ศรีธรรมราช (น้อย) ได้ยกทัพลงไปตีไทรบุรีได้เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๓๖๔ (ค.ศ. ๑๘๒๑) และสุลต่าน (เจ้าพระยาไทรบุรี ปะแงร์น) โคหนี่ไปอาศัยอยู่ที่เกาะปีนัง

เมื่อเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ตีได้ไทรบุรีแล้ว ก็ทำให้ไทยต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบริษัทอินเดียนตะวันออกของอังกฤษด้วยเหตุผลสำคัญหลายประการ แต่จะกล่าวเฉพาะที่เกี่ยวกับหัวเมืองมลายู คือ

๑. การที่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) โคหนี่หนีไปอยู่ที่เกาะปีนังนั้น ฝ่ายไทยต้องการจะได้ตัวเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) บาลงโทษ และเจ้าพระยานคร -

¹ L.A.Mills, British Malaya 1824-1867 p. 40

ศรีธรรมราช (น้อย) ก็ได้มีหนังสือไปยังผู้ว่าราชการแห่งเกาะปีนัง ขอตัวเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงวัน) คืนมา แต่ผู้ว่าราชการเกาะปีนังไม่ยอมส่งคืนมา¹ ทั้งนี้เป็นเพราะว่า บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษต้องการที่จะเข้ามาไว้พัน ในเหตุการณ์ครั้งนั้น โดยบริษัทจะเป็นผู้นำเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงวัน) กลับมาครองไทรบุรีต่อไปเอง ซึ่งเป็นนโยบายของบริษัทที่จะให้ไทรบุรีเป็นกันชนระหว่างไทยกับ โปรวินซ์ เวลส์เลย์ และเพื่อเป็นการสร้างชื่อเสียงของบริษัทให้ปรากฏแก่หัวเมืองมลายูอื่น ๆ ว่าบริษัทมีความสามารถในการนำเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงวัน) กลับสู่บัลลังก์ได้ เพื่อเป็นประโยชน์ในการสร้างอิทธิพลของบริษัทในหมู่หัวเมืองมลายูต่อไป

๒. บริษัทเกรงว่า เมื่อไทยเข้าไปปกครองไทรบุรี โดยตรงแล้ว สัญญาที่บริษัททำไว้กับสุลต่านแห่งไทรบุรีต้องเล็ดลอดไป โดยเฉพาะสินค้าพวกอาหารจากไทรบุรีที่ส่งไปยังปีนังโดยไม่ต้องเสียภาษีขาออก จึงบริษัทกลัวว่าไทยจะเก็บภาษีจากสินค้าเหล่านี้ หรือกั้นกั้นแลกเปลี่ยนไม่ให้ส่งสินค้าเหล่านี้ไปยังเกาะปีนัง³ ถ้าเป็นเช่นนั้นบริษัทจะได้รับความกระทบกระเทือนมาก

๓. บริษัทต้องการให้ไทยยอมรับรองสิทธิของบริษัทในการเข้าเกาะปีนัง ซึ่งเห็นได้จากจุดมุ่งหมายประการหนึ่งที่บริษัทจะส่ง นายจอห์น ครอบฟอร์ด (John Crawford)* มาเจรจากับไทยมีว่า "รัฐบาลปีนังเห็นว่าสิ่งสำคัญที่ควรจะได้รับจากสยาม คือการที่สยาม

¹ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p.129

² Richard O. Winstedt, A History of Malaya. p.173

³ L A. Mills, op cit p 130

* จอห์น ครอบฟอร์ด เป็นชาวสกอตแลนด์ เรียนจบวิชาแพทย์ เคยมาอยู่ที่ปีนัง ๓ ปี คือระหว่าง ค.ศ. ๑๘๐๘ ถึง ๑๘๑๑ ค้นเคยกับภาษาและวัฒนธรรมมลายูเป็นอย่างดี ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๑๑ ถึง ค.ศ. ๑๘๑๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นตัวแทนของอังกฤษประจำราชสำนักสุลต่านแห่ง ยอก จาการตา (Jogja karta) แล้วกลับไปอังกฤษ ใน ค.ศ. ๑๘๑๘ กลับมาอินเดียอีกเมื่อ ค.ศ. ๑๘๒๑ แล้ว มาร์ควิส เฮสติงส์ (Marquis Hastings) ผู้ว่าราชการทั่วไปแห่งอินเดีย ได้เลือกเขาเป็นทูตมาเจรจากับไทย

ยอมรับรองสิทธิของบริษัทในการเช่าเกาะปีนัง" ¹ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าบริษัทกลัวว่าเมื่อไทย ไปปกครองไทรบุรีแล้ว อาจจะเรียกครองเกาะปีนังคืน เพราะในแง่สิทธิแล้วเกาะปีนังเป็นของไทรบุรีอยู่ และไทรบุรีก็เป็นเมืองประเทศราชของไทยมาแต่สมัยอยุธยา ถ้าไทยต้องการเกาะปีนังคืน และบริษัทก็ไม่อาจคืนให้ได้ เพราะถือว่าได้เขาจากสุดท้านแล้ว ไทยก็อาจจะรบกวนเกาะปีนัง และโปรวิ้นซ์ เวลส์เคย์ ได้ บริษัทจึงต้องการจะให้ไทยรับรองสิทธิอันนี้ของบริษัทเพื่อป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต

๔. เป็นประการสำคัญที่สุด คือ บริษัทต้องการขยายการค้า และหาความมั่นคงทางการค้าในไทย ทั้งนี้เพราะการค้าของบริษัทที่เกาะปีนังได้ขยายกว้างขวางออกไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะการค้ากับไทยโดยผ่านทางปีนัง ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๒๐ - ๑๘๒๑ มีมูลค่าถึง ๒๐๗,๗๕๐ ดอลลาร์ โดยเพิ่มขึ้นเกือบร้อยละ ๓๔ ในเวลา ๓ ปี ² บริษัทจึงต้องการขยายการค้าและค้าขายโดยตรงกับกรุงเทพฯ และหาความมั่นคงให้พอค้าอังกฤษที่มาค้าขายที่กรุงเทพฯ พร้อมทั้งจะให้ปรับปรุงอัตราภาษีต่าง ๆ ให้เป็นธรรมขึ้น

เหตุผลต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ต้องการจะหาความตกลงกับรัฐบาลไทย บริษัททรงได้ตกลงใจ ส่งนายจอห์น ครอบเฟอร์ด เป็นทูตมาเจรจากับรัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ จุดมุ่งหมายที่บริษัทส่งนายจอห์น ครอบเฟอร์ด มาเจรจากับรัฐบาลไทยคือเรื่องการค้า แต่อย่างไรก็ตาม บริษัทก็ได้ส่งนายจอห์น ครอบเฟอร์ดมาด้วยว่า ถ้ามีโอกาสก็ให้พูดเกี่ยวกับเรื่องไทรบุรีด้วย ดังความปรากฏในคำสั่งของบริษัทต่อนายจอห์น ครอบเฟอร์ด ตอนหนึ่งว่า

...ที่ประชุมคณะมนตรี ได้อนุมัติให้มีคณะผู้แทนจากรัฐบาลเป็นตัวแทนไปยังสยาม เพื่อจุดประสงค์ทางการค้าเป็นสำคัญ ซึ่งบัดนี้ได้เข้ามาแจ้งแก่ท่านแล้ว แมว่าผู้วาราชการทั่วไปได้ขอร้องให้หลีกเลี่ยงการเกี่ยวของทางการเมือง ในการเจรจาระหว่างท่านกับสยาม.....

¹ L. A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 13

² Ibid p. 130

ท่านจะต้องตระหนักว่า ผู้วาระาชการแห่งป็นังมีความรู้สึกกังวล
ในความมั่นคงปลอดภัยของรัฐไทรบุรี และเประ และท่านจะต้อง
เตรียมช่วยเหลือตัวท่านเองในโอกาสที่เหมาะสม ที่จะนำมาซึ่ง
ความสำเร็จ... โดยวิถีแห่งมิตร และไม่แสดงความโอ้อวดต่อ
ราชสำนักสยาม....¹

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายสำคัญของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ที่ส่ง
นายจอห์น ทรอเฟอร์ต มาเจรจากับไทย ว่าคือการค้า ส่วนเรื่องเกี่ยวกับไทรบุรี และการ
กลับคืนสู่บัลลังก์ของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) นั้น ให้พูดได้เมื่อมีโอกาส และวิธีการพูด
ต้องพูดโดยความเป็นมิตรมากที่สุด ไม่ให้กระทบกระเทือนต่อการเจรจาทางการค้า และสิ่ง
สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งบริษัทเห็นว่าสำคัญ คือควรพยายามหาทางให้ไทยยอมรับสิทธิในการ
เช่าเกาะป็นังของบริษัท²

นายจอห์น ทรอเฟอร์ต ได้ออกเดินทางจากอินเดีย เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๓๖๔ (ค.ศ. ๑๘๒๑) มาถึงเกาะป็นัง เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ปีเดียวกัน ซึ่งเป็น
เวลาที่เจ้าพระยาบวรราชมารชา (น้อย) ยกกองทัพไปที่ไทรบุรี³ ออกเดินทางจาก
เกาะป็นัง เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๖๕ (ค.ศ. ๑๘๒๒) มาถึงปากน้ำเจ้าพระยาเมื่อ
วันที่ ๒๕ มีนาคม ปีเดียวกัน เมื่อกมาถึงปากน้ำเจ้าพระยา ก็ได้รับอนุญาตให้นำเรือเข้ามายัง
กรุงเทพฯ จอดเรือที่หน้าบ้านพระยาสุริยวงค์มนตรี ที่ข้างวัดประยูรวงศ์วาสน์ฝั่งธนบุรี

¹ Geo. Swinton, "Envoy's Instruction", Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China, p. 593

² L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 132

³ John Crawford, Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China, p.10.

เมื่อได้ไปหาพระสุริยวงศมนตรีแล้ว ก็ได้ไปเข้าเฝ้าพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ซึ่งทรงกำกับราชการกรมเจ้าท่า¹

นายจอห์น ครอบเฟอร์ด ได้เริ่มเจรจาเรื่องไทรบุรีกับรัฐบาลไทย เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม เมื่อนายจอห์น ครอบเฟอร์ด ได้พูดถึงเรื่องเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) เจ้าหน้าที่ย้ายไทยก็ได้พูดท้วงติงว่า ไทรบุรีนั้น เป็นรัฐบรรณาการของไทย แทนที่เจ้าพระยาไทรบุรีจะไปอาศัยอยู่ที่เกาะปีนัง เขาควรจะเข้ามากรุงเทพฯ และอธิบายเรื่องความคับข้องใจต่าง ๆ ตลอดจนกรีฑไทยแล้ว เขาก็จะได้รับความเป็นธรรม² ซึ่งแสดงให้เห็นถึงนโยบายของฝ่ายไทยที่พยายามป้องกันไม่ให้นายจอห์น ครอบเฟอร์ด มากำทวงขู่ ในเรื่องภายในของไทย ต่อจากนั้นนายจอห์น ครอบเฟอร์ด ก็ได้พูดท้วงติงกล่าวโทษเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ว่าได้กระทำการอันเป็นการรุกรานเจ้าพระยาไทรบุรี โดยเรียกกองทัพจากเจ้าพระยาไทรบุรี มาช่วยเหลือในการจะไปรบพม่า แต่เมื่อได้รับการปฏิเสธ ก็ได้ยกทัพไปรุกรานไทรบุรี³ การที่นายจอห์น ครอบเฟอร์ด ได้กล่าวหาเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) นี้ อาจเป็นเพราะนายจอห์น ครอบเฟอร์ด ไม่เข้าใจถึงประเพณีการปกครองหัวเมืองประเทศราชของไทย ที่ไทยสามารถเรียกความช่วยเหลือจากประเทศราชได้ในยามสงคราม และในการที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยกทัพไปตีเมืองไทรบุรีครั้งนั้น ก็ทำไปตามกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไม่ได้ทำไปโดยพลการ การที่นายจอห์น ครอบเฟอร์ด ได้ปรักปรำ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) นั้นอาจเป็นเพราะว่าเขาได้อ่านหนังสือเจ้าพระยาไทรบุรี ซึ่งมีใจความกล่าวโทษ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๖๕๙ - ๖๗๐

² John Crawford, Journal of an Embassy to the courts of Siam and Cochin China, p. 159

³ Ibid

(น้อย) และจะขอเมืองคืนเข้ามาด้วย¹ นายจอห์น ครอบเฟอร์ด จึงได้พยายามปรักปรำ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เพื่อให้ฝ่ายไทยเห็นว่า เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เป็นฝ่ายผิด รัฐบาลไทยจะไต่ถามให้เจ้าพระยาไทรบุรี กลับมาปกครองไทรบุรีตามเดิม จะได้เป็นไปตามความประสงค์ ของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ที่จะให้ความสามารถของบริษัท ในการนำเจ้าพระยาไทรบุรี กลับมาปกครองบ้านเมืองตามเดิม ซึ่งเป็น การก้าวภายในกิจการภายในของไทย

เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย เข้าใจในความมุ่งหมายของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ และของนายจอห์น ครอบเฟอร์ดดี จึงได้พยายามชี้ให้ครอบเฟอร์ดเข้าใจว่า เรื่องเจ้าพระยาไทรบุรีนี้ เป็นเรื่องภายในของไทย เพราะไทรบุรีเป็นรัฐบรรณาการของไทย และหากเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) จะกล่าวโทษเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ก็ให้เข้ามากล่าวโทษเอง ฝ่ายไทยจะได้เรียกตัวเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เขามาแก้ข้อกล่าวหาให้เป็นการยุติธรรมทั้งสองฝ่าย² ซึ่งนายจอห์น ครอบเฟอร์ด ก็เข้าใจตามที่ฝ่ายไทยอธิบายให้เขาฟัง ซึ่งจะเห็นได้จากที่เขาบันทึกไว้ว่า

...คำพูดของเขาที่ใช้ ที่ได้แปลให้แกข้าพเจ้าฟังดูคล้าย ๆ กับ ประโยคต่อไปนี้ "ผู้ว่าราชการแห่งนคร (Governor of Ligor) และราชาแห่งเคดะห์ (Rajah of Quedah) ต่างก็เป็นชาวาส (slaves) ของกบฏสยาม และเมื่อเขาทั้งสองมีข้อขัดแย้งกัน เขาทั้งสองก็ต้องไปยังราชสำนักเพื่อรับกระแสรับสั่งจากกบฏสยาม" กบฏสยามแห่งเคดะห์ (King of Quedah) ไปโตโตเล็กๆ เขาผู้ประเพณีของราชสำนักดี และถ้าเขาประสงค์จะกลับสู่ประเทศของเขา เขาต้องเข้าใจว่าเราจำเป็นต้องไปยังราชสำนักสยาม³

1 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชการที่ ๑-๒ หน้า ๑๘๐

2 ค.

3 John Crawford, Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China, pp. 164 - 165

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นายจอห์น ทรอเฟอร์ด ก็เข้าใจตามที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยอธิบาย และเรื่องนี้ก็ไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ที่จะขอร้องต่อไทยแต่อย่างใด นอกเสียจากจะเป็นเจตนาที่จะเข้าแทรกแซง เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของบริษัท

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว เรื่องเกี่ยวกับเจ้าพระยาไทรบุรี พระยาสุริยวงศ์โกษา* ได้ถามนายจอห์น ทรอเฟอร์ด ว่า ถ้ามัทธิขไทยจะมีหนังสือไปถึงผู้วาระาชการแห่งป็นัง ขอร้องให้ช่วยจับเจ้าพระยาไทรบุรี ส่งมาให้จะไต่หรือไม่ว่า นายจอห์น ทรอเฟอร์ดตอบว่า คงเป็นไปได้ และคำขอร้องอย่างนั้น จะไม่ได้รับพิจารณาอย่างมิตร¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นายจอห์น ทรอเฟอร์ด จะไม่ยอมให้ความหวังใด ๆ แก่ฝ่ายไทย หากฝ่ายไทยไม่ยอมรับว่า เจ้าพระยาานครศรีธรรมราช (น้อย) เป็นชายฉิบ และยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรี กลับมาครอง ไทรบุรีตามเดิม ตามความตกลง ของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ซึ่งฝ่ายไทยก็ยอม ไม่ได้เช่นกัน และอีกประการที่เ็นอาจเป็นเพราะนายจอห์น ทรอเฟอร์ดเห็นว่า การที่ เจ้าพระยาไทรบุรี ไปอาศัยอยู่ที่เกาะป็นังนั้น ก็เป็นสิทธิของเจ้าพระยาไทรบุรีที่จะเข้าไปอยู่ ได้ เพราะเกาะป็นังก็เป็นส่วนหนึ่งของหัวเมืองไทรบุรี และบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ที่ป็นัง ก็มีสิทธิให้ความคุ้มครองเจ้าพระยาไทรบุรี ในฐานะผู้ลี้ภัยการเมืองได้ นายจอห์น ทรอเฟอร์ด ได้ปฏิเสธขอเสนอของไทยแล้ว ก็ได้เสนอวิธีแก้ปัญหาระหว่างนี้ต่อฝ่ายไทยว่า รัฐบาลไทยควรส่งข้าราชการออกไปสอบสวนเรื่องราวให้แน่นอนว่าใครผิดใครถูก แต่ฝ่าย ไทยก็ปฏิเสธในเรื่องนี้ เพราะจะเป็นการเข้าไปเกี่ยวข้องกับบริษัทมากเกินไป² หรืออาจจะ แสร้งทำเป็นไม่เข้าใจ³ เพื่อจะตัดปัญหาการเจรจาในเรื่องนี้ให้สิ้นสุดลงเสีย เพราะเห็นว่า นายจอห์น ทรอเฟอร์ด ตั้งใจจะปรักปรำเจ้าพระยาานครศรีธรรมราช (น้อย) และก้าวกาย เรื่องภายในของไทยมากเกินไป

* คือพระยาสุริยวงศ์มนตรี ซึ่ง คัดเลือกเป็นพระยาสุริยวงศ์โกษาว่าที่พระคลัง

1 John Crawford, Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China, p. 165

2 Ibid

3 Ibid

การเจรจาของนายจอห์น ครอบเฟอร์ด ส่วนมากได้รับความล้มเหลว แต่มีสิ่งหนึ่งที่นายจอห์น ครอบเฟอร์ด ภูมิใจว่าเขาทำสำเร็จ นั่นคือ เรื่องเกี่ยวกับสิทธิในการเช่าเกาะปีนังของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เขากล่าวว่า การที่ไทยไม่ได้หักทวงเรื่องพระยาไทรบุรี (อับดุลละ โมกุลัมชะ) ยอมให้บริษัทเช่าเกาะปีนัง และโปรวินซ์ เวลส์เคย์ ฝั่งเวลาค่วงเอามา ๓๐ กว่าปีแล้วนั้น ก็เท่ากับเป็นการยอมรับว่าการกระทำของพระยาไทรบุรีนั้น ถูกต้อง และที่ไทยไม่ได้ยกเรื่องนี้ขึ้นมาพูดในระหว่างเจรจากัน ก็เท่ากับยอมรับว่าบริษัทได้เช่าเกาะปีนังไปโดยถูกต้องแล้ว¹ เพราะนอกจากนั้นไทยก็ยังได้ยกเรื่องเงินค่าเช่าเกาะปีนัง และโปรวินซ์ เวลส์เคย์ ขึ้นมาพูด² ซึ่งทำให้ นายจอห์น ครอบเฟอร์ด เข้าใจยิ่งขึ้นว่า ไทยยอมรับว่าการเช่าเกาะปีนัง และโปรวินซ์ เวลส์เคย์ นั้นเป็นการกระทำที่ถูกต้อง และนายจอห์น ครอบเฟอร์ด ก็ได้ปฏิเสธที่จะตกลงยกเงินค่าเช่าให้แก่ไทย เขาประกาศว่าบริษัทจะปกป้องสุลต่าน และจ่ายเงินรายปี ๖๐,๐๐๐ ดอลลาร์ ให้แก่สุลต่านต่อไป³

เป็นอันว่าการเจรจาเรื่องเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) และเรื่องค่าเช่าเกาะปีนัง และโปรวินซ์ เวลส์เคย์นั้น ไม่สามารถตกลงอะไรกันได้ เมื่อพิจารณาเหตุการณ์แสดงออกของฝ่ายไทย ในระหว่างการเจรจาจะเห็นว่า ข้าราชการไทยที่ได้รับมอบหมายจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ให้ทำหน้าที่ในการเจรจาดังนี้ ก็ได้พยายามรักษานโยบายชนของไทยอย่างเต็มที่ และพยายามป้องกันไม่ให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เข้ามาก้าวภายในกิจการภายในของไทยอย่างใดจนเป็นที่น่าพอใจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงนโยบายของรัฐบาลไทยภายใต้การนำของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ที่ได้พยายามป้องกันไม่ให้อาณาจักร เข้ามายุ่งเกี่ยวเรื่องภายในของไทยโดยสำเร็จ และไทยก็ได้ปกครองไทรบุรี และมีความสัมพันธ์อันดีกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษมาตลอดรัชกาลที่ ๒

¹ John Crawford, Journal of an Embassy to the Courts of Siam and Cochin China, p.160

² Ibid.

³ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 133

ง. บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษส่งกัปตันเฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) มาเจรจากับไทย

หลังจากคณะทูตของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษซึ่งนำโดยนายจอห์น ครอเฟอร์ด ได้ได้รับความคมเหลวในการเจรจากับรัฐบาลไทยไปแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๕ (ค.ศ. ๑๘๒๒) บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษก็ไม่ได้ส่งทูตมาเจรจากับรัฐบาลไทยอีก เคย จนกระทั่งสิ้นสมัยรัชกาลที่ ๒ - เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๙ (ค.ศ. ๑๘๑๕) และกรมหมื่น เจ้าภูบาลดิศชัย ราชโอรสชั้นครองราชย์ ต่อมาทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัว

เมื่อได้ทราบข่าวว่าทางไทยเปลี่ยนกษัตริย์แล้ว บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษก็ได้คิดจะส่งคณะทูตมาเจรจากับไทย ด้วยคงคิดว่า เมื่อไทยเปลี่ยนกษัตริย์แล้ว คงจะเปลี่ยนแปลงท่าทีต่อบริษัทไปในทางที่ดีได้ และประจวบกับเวลานั้น บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้ทำสงครามกับพม่า และยึดโคโคฝั่งตะวันออกของพม่า แต่กองทัพไทยได้ยกออกไปกวาดต้อนชาวพม่าในเขตที่บริษัทยึดได้แล้วมาเป็นเชลย บริษัทจึงต้องการจะเจรจากับไทย ปลอຍเชลยเหล่านั้นกลับไปยังภูมิลำเนาเดิม¹ และนอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับไทย เพื่อขอความช่วยเหลือในการทำสงครามกับพม่าเท่าที่ไทยพอจะให้ได้ และเรื่องที่นายจอห์น ครอเฟอร์ด ล้มเหลวมาแล้ว คือเรื่องการค้า และการกลับคืนไพร่บุรีของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) และผู้ที่ยกไปเป็นทูตเจรจากับไทยในครั้งนี้ คือ กัปตันเฮนรี เบอร์นี

กัปตันเฮนรี เบอร์นี และคณะของเขาได้ออกเดินทางจากกัลกัตตา (Calcutta) ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๖๔ (ค.ศ. ๑๘๒๑) และเมื่อเดินทางมาถึงเกาะปีนัง เขาได้พบว่าเจ้าพระยาหนครศรีธรรมราช (น้อย) กำลังประชุมพลที่ไทรบุรี เพื่อจะยกไปตีเประ (Perak)

¹ The Governor General at Fort William, "Report and Comments,"

The Burney Papers, vol 2 part 5, p. 163

และสะลังงอ (Selangor)¹ รัฐเประนั้น ดังได้กล่าวมาในบทที่ ๔ แล้วว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ได้ไปตีมาเป็นประเทศราชของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๕๖ (ค.ศ. ๑๘๑๓) ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๓๖๕ (ค.ศ. ๑๘๒๒) สุลต่านแห่งเประ ก็ได้ตั้งตัวเป็นอิสระจากไทย โดยได้รับความช่วยเหลือจากสุลต่านอิบราฮิม (Ibrahim) แห่งสะลังงอ² เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) จึงได้ไปจัดเตรียมกองทัพที่ไทรบุรี เพื่อจะไปตีเประกลับคืน และจะไปตีสะลังงอด้วย ในฐานะที่ให้ความช่วยเหลือเประให้เป็นอิสระจากไทย³

ในขณะนั้น นายโรเบิร์ต ฟูลเลอร์ตัน (Robert Fullerton) เป็นผู้วาราชการเกาะปีนัง เขาเห็นว่าไทยไม่มีสิทธิอันชอบด้วยกฎหมาย เหนือเประ และสะลังงอ และเห็นว่าถ้าปล่อยให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยกทัพลงไปตีเประ และสะลังงอได้แล้ว ก็จะกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ทางการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษบนคาบสมุทรมาลายู⁴ ดังนั้นเมื่อที่วันเฮนรี เบอร์นี เดินทางไปถึงเกาะปีนัง นายฟูลเลอร์ตันจึงได้มอบหมายให้กัปตันเฮนรี เบอร์นี ไปเจรจาเรื่องนี้กับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ก่อนจะเดินทางมากรุงเทพฯ แต่ก่อนที่กัปตันเฮนรี เบอร์นี จะได้ไปเจรจากับเจ้าพระยา - นครศรีธรรมราช (น้อย) นั้น ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๖๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) นายฟูลเลอร์ตันได้ข่าวว่ากองทัพเรือของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ได้แล่นออกจากแม่น้ำตรัง เขาจึงได้ส่งเรือปืนไปปิดปากน้ำไว้ ทำให้กองทัพเรือของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ออกจากปากน้ำมาไม่ได้⁵ ซึ่งแสดงให้เห็นว่านายฟูลเลอร์ตัน มีนโยบายที่จะไม่ให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยกทัพลงไปตี เประ และสะลังงอ

¹ Henry Burney "Narrative," The Burney Papers, vol 2, part5 pp.107-108

² Ibid, p. 106

³ L.A.Mills, British Malaya 1824 - 1867, pp. 137

⁴ Ibid, p. 137 - 138

⁵ Ibid, p. 139

วัง เขาถือว่า บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ มีสิทธิที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับค้าขายในสอง
รัฐนี้ สืบต่อจากเนเธอร์แลนด์และการกระทำของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย)
อาจนำไปสู่การสงครามกับบริษัทได้¹

กัปตันเฮนรี เบอร์นี่ ได้รับมอบหมายจากนายฟูลเลอร์ตันแล้ว ก็ได้เดินทาง
มาเจรจากับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ที่เมืองนครศรีธรรมราช เขาได้ชี้แจงต่อ
เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ว่า บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้รับสิทธิทาง
การค้าเหนือเประและสะลังงอ มาจากเนเธอร์แลนด์² เพราะฉะนั้นบริษัทจึงไม่อาจเฉยเมย
ต่อการกระทำใด ๆ ที่จะเป็นอันตรายต่อ ๒ รัฐนี้ได้ และในที่สุดก็ได้ตกลงทำสัญญากัน
เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๕๘ (ค.ศ. ๑๘๒๕) สัญญานี้เรียกว่า ข้อตกลงชั่วคราว
(Preliminary Treaty) เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยอมเลิกกองทัพกับ
และเลิกความตั้งใจที่จะไปตีเประ และสะลังงอ และกัปตันเฮนรี เบอร์นี่ ก็ให้สัญญาว่า
บริษัทจะไม่เข้ายึดครองหรือแทรกแรงกิจการภายในของเประ³ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ง)

เมื่อนายฟูลเลอร์ตัน ประสบความสำเร็จในการยับยั้งไม่ให้เจ้าพระยานคร
ศรีธรรมราช (น้อย) ยกกองทัพไปตี เประ และสะลังงอได้แล้ว เขาก็มอบหมายให้กัปตัน
เฮนรี เบอร์นี่ นำเอาเรื่องนี้มาเจรจากับรัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ ด้วย ซึ่งกัปตันเฮนรี เบอร์นี่
ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับคาบสมุทรมาลายูที่เขาได้รับมอบหมายให้มาเจรจากับรัฐบาลไทยไว้
ในรายงานของเขาว่า

๑. การกลับคืนสู่ไพร่ของเจ้าพระยาไพร่ (ปะแงร์)
๒. การถอนคนไทยที่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ส่งไปอยู่ที่เประกับเขตไทย

¹ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, pp. 137

² Ibid, p. 141

³ Ibid, p. 142

๓. การป้องกันไม่ให้ไทยโจมตีหัวเมืองมลายู ทางอีกฝั่งหนึ่งของแหลมมลายู การรักษาอิสรภาพของหัวเมืองเหล่านั้นต่อไป และการยับยั้งไม่ให้ไทยขยายอำนาจออกไป อยู่ใกล้ชิดกับดินแดนของอังกฤษในช่องแคบมะละกา

๔. ให้เปิดการติดต่อและการค้าอย่างเสรีกับดินแดนตอนในและฝั่งตะวันออกของแหลมมลายูให้มากขึ้น¹

นี่จะเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ ที่กัปตันเฮนรี เบอร์นี ได้รับมอบหมายมาจากผู้ว่าราชการแห่งเกาะปีนังนี้ ค่อนข้างเป็นเรื่องราวภายในของไทย โดยเฉพาะข้อที่ ๓ หัวเมืองมลายูทางอีกฝั่งหนึ่งของแหลมมลายูนั่นก็คือ กันตัน และตรังกานู, ซึ่งเป็นประเทศราชของไทยมาช้านาน ผู้ว่าราชการแห่งเกาะปีนังก็ยังคงจะให้ไทยรับรองอิสรภาพของ ๒ รัฐนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นเจตนาที่จะก้าวภายในกิจการภายในของไทย เพื่อหวังประโยชน์ที่จะเกิดแก่บริษัทเป็นสำคัญ เพราะถ้าไทยยอมรับรองความเป็นอิสระของรัฐมลายูทั้งหมดแล้ว บริษัทก็จะได้เข้ามาแสวงหาอิทธิพลทางการค้าได้สะดวกขึ้น โดยไม่ต้องเกรงว่าไทยจะขัดขวางอีกต่อไป

คณะทูตของกัปตันเฮนรี เบอร์นี ได้เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๖๘ และการเจรจากับรัฐบาลไทยก็เริ่มขึ้นที่เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูดังต่อไปนี้

๑. เกี่ยวกับไทรบุรี กัปตันเฮนรี เบอร์นี ได้พยายามเกลี้ยกล่อมให้ทางฝ่ายไทยยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) กลับมาปกครองบ้านเมืองตามเดิม โดยพยายามยกเอาความดีความชอบของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ที่ทำไว้แต่ก่อนมาอ้างอิงให้ทางฝ่ายไทยเห็นใจ เขากล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

...บริษัทปฏิเสธที่จะช่วยเหลือกษัตริย์แห่งไทรบุรีโจมตีไทรบุรี
เพราะว่าบริษัทเชื่อว่า เราสามารถขอร้องต่อกษัตริย์สยาม

¹ Henry Burney "Report" The Burney Papers, vol 2 part 4, p. 210

ให้ออมให้เขากลับคืนมาอย่างมิตร ใหนักษัตริย์สยามทวนระลึกว่า
มีความช่วยเหลืออะไรบ้างที่กษัตริย์แห่งไทรบุรี เคยได้ให้แก่พระองค์
ในการตีเกาะกลาง (Junk Ceylon) คืนจากพม่า และให้พระองค์
แสดงตนเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่! โดยการอภัยโทษใหนักษัตริย์แห่งไทรบุรี
และอนุญาตให้ชาวอังกฤษกับชาวไทยอยู่ด้วยกันอย่างสันติ....¹

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กัปตันเฮนรี เบอร์นี ได้พยายามหนีบยกเอาความดีความชอบของเจ้าพระยา
ไทรบุรี (ปะแวงวัน) ขึ้นมาอ้างเพื่อจะให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน
อภัยโทษ และทรงอนุญาตให้กลับม ปรกครองไทรบุรีตามเดิม แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า -
เจ้าอยู่หัว ก็ไม่ได้ทรงยินยอมตามขอเสนอของกัปตันเฮนรี เบอร์นี เพราะทรงเห็นว่า
เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) ได้ทำความผิดไว้มาก และได้เคยแสดงอาการกระด้างกระเดื่อง
มาก่อน ก็ควรจะได้รับโทษตามความผิด แมว่าก่อนหน้านั้นจะมีความชอบ ช่วยเหลือในการ
ตีเกาะกลางคืนจากพม่า ก็เป็นเรื่องธรรมดา เพราะเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) เป็น
เจ้าเมืองประเทศราชของไทย เมื่อไทยสั่งให้ทำอะไร ช่วยเหลืออะไรก็ต้องทำ² ซึ่งแสดง
ให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินพระบรมราโชบายในเรื่องนี้
ด้วยการพยายามชี้แจงใหนักัปตันเฮนรี เบอร์นี เข้าใจว่าเรื่องเกี่ยวกับไทรบุรีนั้น เป็นเรื่องภายใน
ของไทย ทางไทยจะจัดการอย่างไร บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไม่มีสิทธิจะมายุ่งเกี่ยวกับ
เมื่อกัปตันเฮนรี เบอร์นี เห็นว่าทางไทยไม่ยอมรับข้อเสนอที่จะให้ เจ้าพระยา
ไทรบุรี (ปะแวงวัน) กลับมาครองไทรบุรีตามเดิมแล้ว ก็ได้ยกเรื่องการซื้อสินค้าพวกอาหาร
จากไทรบุรีโดยไม่ต้องเสียภาษี ซึ่งบริษัทได้ทำสัญญาไว้กับพระยาไทรบุรี (ลักคูลละ โมกกรมชะ)
มาก่อน ขึ้นมาเสนอต่อฝ่ายไทย เรื่องนี้ได้ระดมกันเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๘
(ค.ศ. ๑๘๒๖) ฝ่ายไทยได้เสนอว่า ถ้าบริษัทขายเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) ออกไปจาก

¹ Henry Burney "Memorial", The Burney Papers, vol 1 part 2, p. 247

² Ibid. pp. 260 - 261

ปิ่นัง และไม่ให้เขาไปอาศัยที่ไทร โนโพรวินซ์ เวสต์เคย์ ในประเศสังอ และในเขต
พม่า และบริษัทไม้ซัดขวางชาวเมืองไทรบุรีที่อยู่ทีเกาะปิ่นัง ทีประสงค์จะกลับมายังไทรบุรี
ฝ่ายไทยก็จะตกลงไม่เก็บภาษีสินค้าพวกอาหารทีบริษัทจะซื้อไปจากไทรบุรี ซึ่งกัปตันเฮนรี
เบอร์นี ก็ตกลงด้วย¹ ข้อตกลงนี้ก็กลายเป็นมาตราหนึ่งในสนธิสัญญาทีทำกันทีครั้งนั้น คือ มา
มาตราที ๑๓ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก จ)

การทีฝ่ายไทยยอมให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษซื้อสินค้าพวกอาหารจาก
ไทรบุรีได้โดยไม่ต้องเสียภาษี เชื้อแลกเปลี่ยนกับการทีบริษัทจะย้ายเจ้าพระยาไทรบุรี
(ปะแงร์น) ออกไปจากปิ่นัง และจะไม่ให้อาศัยในดินแดนต่าง ๆ ทีกำหนดไว้ นั้น เพราะทาง
ไทยเกรงว่า ถ้าเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ยังอาศัยอยู่ที่ปิ่นังหรือในดินแดนทีกำหนดไว้
ก็อาจจะรวบรวมผู้คนยกมารบวงหรือโจมตีไทรบุรีทีไทยปกครองอยู่ได้ เมื่อกัปตันเฮนรี เบอร์นี
ตกลงในเรื่องนี้ ก็นับว่าเป็นความสำเร็จของฝ่ายไทยในการป้องกันไม่ให้เจ้าพระยาไทรบุรี
(ปะแงร์น) ขرابวงความสงบในไทรบุรี ซึ่งไทยจะได้ปกครองไทรบุรีได้สะดวกขึ้น และ
ความสำเร็จในเรื่องนี้ทีประการ หนึ่งก็คือ เป็นการหยุดความพยายามของรัฐบาลอังกฤษทีปิ่นัง
ในการทีจะมากกว่าภายในเรื่องเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) อีกต่อไป และกัปตันเฮนรี
เบอร์นี ก็ยอมรับว่าไทรบุรีเป็นของไทยโดยถูกต้อง (ดูมาตรา ๑๓ ของ สนธิสัญญาในภาคผนวก จ)

๒. เกี่ยวกับกัณฑ์ต้น และตรังกานู กัปตันเฮนรี เบอร์นี ก็ได้เสนอต่อฝ่ายไทย
ตามทีได้รับมอบหมายมาจากผู้ว่าราชการแห่งปิ่นังว่า "เกี่ยวกับเรื่องกัณฑ์ต้น และตรังกานู
ข้าพเจ้าให้ความมั่นใจแก่เสนาบดีสยามว่า บริษัทไม้ปรารณจะเข้าแทรกแซงในการปกครอง
ของรัฐทั้งสองนั้น ถ้าสยามจะละเว้นเสียจากการรุกรานและรบกวนรัฐทั้งสองนั้น"² ซึ่งแสดง
ให้เห็นถึงความพยายามทีจะกว่าภายในเรื่องภายในของไทย ทั้งนี้เพราะกัณฑ์ต้น และตรังกานู
นั้นเป็นประเทศราชของไทยโดยถูกต้อง เมื่อหัวเมืองทั้งสองนี้ แสดงอาการกระด้างกระเดื่อง

¹ Henry Burney "Journal", The Burney Papers, vol 1 part 3, p. 330

² Henry Burney "Memorial", The Burney Papers, vol 1 part 2, p. 244

ไทยก็ต้องปราบปรามให้เรียบร้อย แต่การปราบปรามนี้ บริษัทถือว่าเป็นการรุกราน ซึ่งเป็น การเข้าใจผิด หรือไม่ก็อาจเป็นการเจตนา - ประักปรำไทยเพื่ออ้างเป็นต้นเหตุที่จะเข้าบา แสวงหาอิทธิพล

ข้อเสนอของกัปตันเฮนรี เบอร์นี เกี่ยวกับตรังกานู และกลันตันนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ไม่ได้ทรงยินยอมตาม¹ พระองค์ทรงเห็นว่าไม่เป็นการจำเป็นเลยที่ ไทยจะคงสัญญาว่าจะไม่รุกรานหรือรบกวน เมืองทั้งสองนั้น เพราะหัวเมืองทั้งสองนั้นเป็นของ ไทย² ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์มีพระบรมราโชบายที่จะปกป้องสิทธิของไทยในหัวเมือง มลายูอย่างเต็มที่ ทรงพยายามป้องกันไม่ให้นับริหัตินเคียตะวันตกของอังกฤษเข้ามาแทรกแซง ในดินแดนซึ่งเป็นประเทศราชของไทยมาช้านาน

เมื่อกัปตันเฮนรี เบอร์นี เห็นว่าฝ่ายไทยไม่ยอมตกลงตามข้อเสนอของเขาแล้ว เขาก็ได้คัดข้อเสนอลงมาเหลือเพียงแต่ขอให้ไทยสัญญาว่าจะไม่รบกวนเกี่ยวกับการค้าของบริษัท ในกลันตัน และตรังกานู ในขณะอังกฤษได้เข้ามาค้าขายในกลันตัน และตรังกานูได้อย่างสะดวก เหมือนแต่ก่อน และสัญญาว่าอังกฤษจะไม่รุกรานและรบกวนหัวเมืองทั้ง ๒ นี้³ จึงไทยก็ตกลง ด้วย ซึ่งนับเป็นความสำเร็จของฝ่ายไทยอีกประการหนึ่ง ที่สามารถป้องกันไม่ให้นับริหัตินเคีย ตะวันออกของอังกฤษเข้ามาขยายอิทธิพลทางการค้าในหัวเมือง กลันตัน และตรังกานูได้ โดย ไทยเพียงแต่ยอมให้พ้อคอังกฤษเข้ามาค้าขายกับหัวเมืองทั้ง ๒ ได้ดังแต่ก่อน และขอตกลงนี้ ก็คือ มาตรา ๑๒ ของสนธิสัญญาที่กล่าวกัน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก จ)

¹ Henry Burney "Memorial", The Burney Papers, vol 1 part 2, p. 262

² Ibid., p. 263

³ Henry Burney "Journal", The Burney Papers, vol 1 part 3, p. 329

๓. เกี่ยวกับประ และสะลั่งงอนี้ กัปตัน เฮนรี เบอร์นี ได้แจ้งต่อทางฝ่ายไทยว่า ทั้ง ๒ รั้วนี้เดิมเป็นของเนเชอร์แลนด์ ซึ่งมาตั้งอยู่ที่มะละกา กอบาเมื่อเนเชอร์แลนด์ยกมะละกาให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษแล้ว รั้วทั้ง ๒ นี้ก็มีความสัมพันธ์กับบริษัทตลอดมา เพราะฉะนั้นบริษัทจึงไม่อาจขอมิให้บริษัทไทยบังคับมิชชาสุลต่านแห่งประ หรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวในสะลั่งงอใด¹ ซึ่งในเรื่องนี้ทางฝ่ายไทยก็ได้ยืนยันกับกัปตัน เฮนรี เบอร์นีว่า เมื่อเนเชอร์แลนด์ครองมะละกาอยู่นั้น เนเชอร์แลนด์ไม่เคยกล่าวเลยว่ามิอำนาจเหนือประ ฉะนั้นเมื่อบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้มะละกาไปจากเนเชอร์แลนด์แล้ว บริษัทจะอ้างได้อย่างไรว่า ประเกี่ยวข้องกับบริษัท ในเมื่อประก็ได้ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทอง และเครื่องราชบรรณาการให้แก่ไทย ทางฝ่ายไทยจึงไม่อาจรับรู้ได้ว่าประมีความผูกพันอยู่กับบริษัทดังที่กัปตัน เฮนรี เบอร์นีกล่าว² แต่ในที่สุดเรื่องนี้ก็ได้ตกลงกันตามความในมาตรา ๑๔ ของสนธิสัญญา (ดูรายละเอียดในภาคผนวก จ) โดยทั้งฝ่ายไทยและกัปตัน เฮนรี เบอร์นี ตกลงว่าจะให้เป็นการตัดสินใจของสุลต่านแห่งประเองว่าจะส่งบรรณาการให้ไทยต่อไปหรือไม่ และจะให้สุลต่านแห่งประปกครองรัฐของตนโดยอิสระเสรี ไทยและบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว ทั้งไทยและบริษัทจะไม่ส่งกำลังเข้าไปรบกวนประ บริษัทจะป้องกันไม่ให้สุลต่านแห่งสะลั่งงอโจมตีประ และไทยรับรองว่าจะไม่ยกทัพไปตีรัฐสะลั่งงอ

เมื่อการเจรจาสิ้นสุดลงแล้ว ทั้งสองฝ่ายก็ได้ทำสนธิสัญญากันเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๔ (ค.ศ. ๑๘๒๖) โดยกัปตัน เฮนรี เบอร์นี ลงนามในนามของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ สัญญาแยกออกเป็น ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งว่าด้วยเรื่องการเมือง มี ๑๔ มาตรา อีกฉบับหนึ่งสัญญาว่าด้วยการค้ามี ๖ มาตรา เสร็จแล้ว กัปตัน เฮนรี เบอร์นี ก็ได้นำสนธิสัญญากลับไป เพื่อให้ผู้วางราชการอังกฤษที่เบงกอลให้สัตยาบันต่อไป

¹ Henry Burney "Memorial", The Burney Papers, vol 1 part 2, p. 245

² Ibid, pp. 261 - 262

เมื่อพิจารณาถึงสนธิสัญญาที่ทำกันเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในมาตรา ๑๒, ๑๓ และ ๑๔ แล้ว จะเห็นว่าไทยได้ประสบความสำเร็จพอสมควรในการทำสัญญาครั้งนี้ เพราะในมาตรา ๑๓ ที่เกี่ยวกับไทรบุรีนั้น บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้ยอมรับว่า ไทรบุรีเป็นของไทย และบริษัทจะพยายามป้องกันไม่ให้ เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์) เข้ามารบกวานหรือแย่งชิงเอาไทรบุรีไปจากไทย และจะย้ายเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์) ออกจากป็นัง ไม่ให้อาศัยอยู่ในดินแดนที่ทางไทยกำหนดไว้ นับว่าเป็นประโยชน์ต่อไทยมาก แต่นับว่าเป็นข้อบกพร่องของฝ่ายไทยที่ไม่ได้ให้บริษัททำสัญญาไว้ด้วยว่า กลันตัน และตรังกานู เป็นของไทยเช่นเดียวกับไทรบุรี มาตรา ๑๒ ที่เกี่ยวกับกลันตัน และตรังกานู บริษัทสัญญาแต่เพียงว่าจะไม่เข้ามารบกวานหรือรุกราน กลันตัน และตรังกานู ไม่ได้ยอมรับอย่างชัดเจนว่า กลันตัน และตรังกานู เป็นของไทย ซึ่งต่อไปจะเกิดปัญหาในการตีความของมาตรานี้ขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๔ และมาตรา ๑๔ ที่เกี่ยวกับรัฐเปเรกก็เช่นเดียวกัน ไทยยอมให้สุลต่านแห่งเปเรกตัดสินใจเอาเองว่า จะขึ้นกับไทยหรือไม่ และให้สุลต่านปกครองบ้านเมืองโดยอิสระ ซึ่งจะเปิดโอกาสให้บริษัทได้เข้าไปแสวงหาอิทธิพลทางการค้าในเปเรกมากขึ้นในระยะหลัง โดยบริษัทที่ยื่นข้อเสนอว่า บริษัทได้สิทธิในเปเรกสืบต่อจากเนเซอร์แลนด์ และประกอบกับเปเรกก็ไม่คิดจะขึ้นต่อไทยต่อไปด้วย ในที่สุดเปเรกก็เป็นอิสระจากไทยไป ดังจะได้อธิบายในตอนต่อไป

จ. รัฐเปเรก (Perak) เป็นอิสระจากไทย

มาตรา ๑๔ แห่งสัญญาเบอร์นนั้น ไทยกับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษตกลงกันว่าสุลต่านแห่งเปเรกจะส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่ไทยหรือไม่นั้นให้เป็นความสมัครใจของสุลต่านเอง และสุลต่านแห่งเปเรกมีอิสระในการปกครองรัฐของตน แต่ปรากฏว่าเจ้าพระยาบวรศรีธรรมราช (น้อย) ก็ยังพยายามจะเข้ามาแทรกแซงในเปเรก โดยการส่งกองทหารและบุคคลเป็นคณะไปยังเปเรก เพื่อแทรกแซงในการปกครองของสุลต่าน¹ และขู่เชิญสุลต่านต่าง ๆ

¹ L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 154

นานาประหนึ่งว่าสุลต่านยังอยู่ในบังคับของตน¹ และในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๓๖๔ (ก.ศ. ๑๘๒๖) ก็มีหลักฐานว่า รัฐบาลไทยไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๑๔ ของสนธิสัญญาที่ว่าสุลต่านส่งบรรณาการให้ไทยหรือไม่ก็ได้ โดยได้พยายามบังคับให้สุลต่านส่งบรรณาการให้² ดังนั้น นายโรเบิร์ต ฟูลเลอร์ตัน ผู้วาราชการเกาะปีนัง จึงได้ขยับยั้งการกระทำของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) โดยการขู่ว่าบริษัทจะเข้าขัดขวางควยการไต่กำลัง³ และในขณะเดียวกันนั้น นายโรเบิร์ต ฟูลเลอร์ตัน ก็ได้ส่งกัปตัน เจมส์โลว์ (James Low) เจ้าหน้าทีของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เป็นทูตไปเจรจากับสุลต่านแห่งเประ เพื่อให้สัญญากับสุลต่านว่า บริษัทจะช่วยตีไล่คนไทยที่มารบกวนเประ และจะช่วยต่อต้านการแทรกแซงทุกอย่างในเประ⁴ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นายโรเบิร์ต ฟูลเลอร์ตัน ได้ตัดสินใจที่จะทำให้เประได้เป็นอิสระจากไทย เพื่อสกัดกั้นไม่ให้ไทยก้าวลงไปมีอำนาจในรัฐมลายูทางใต้ของไทรบุรี ซึ่งจะเป้นอุปสรรคต่อการขยายอิทธิพล และกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ทางการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ

กัปตัน เจมส์ โลว์ ได้ไปยังเประพร้อมด้วยคน ๔๐ คน เขาสามารถเจรจากับสุลต่านประกาศออกมาว่าจะเป้นอิสระจากไทยได้⁵ และในที่สุลต่านก็ได้ตกลงทำสัญญา

¹ Richard O. Winstedt, A History of Malaya, p. 185

² L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 154

³ Richard O. Winstedt, loc cit

⁴ Robert Fullerton, "Instruction to Captain Low," Microfilms of Reports and Letter of the English East India Company, India Office Library, 1962

⁵ L.A. Mills, loc cit

กับกัปตัน เจมส์ โลว์ ว่าเขาจะไม่ติดต่อกับไทยอีก และจะไม่ส่งบรรณาการให้ไทยอีกต่อไป¹ ซึ่งนับเป็นความสำเร็จของนายฟูลเลอร์ตัน ที่ได้พยายามขัดขวางไม่ให้รัฐบาลไทยที่กรุงเทพฯ และเจ้าพระยาบวรบุรีธรรมราชา (น้อย) เข้าไปแทรกแซงในเประอ็อก เพราะหลังจากสุดคานแห่งประธาัญญาอยู่กับ กัปตัน เจมส์ โลว์ แล้ว เจ้าพระยาบวรบุรีธรรมราชา (น้อย) ก็ได้เรียกคนไทยที่ส่งไปยังเประกลับทั้งหมด² หลังจากนั้นไทยก็ไม่ได้พยายามจะเข้าแทรกแซง และคิดจะเอาเประมาเป็นเมืองบรรณาการอีกเลย เพราะรัฐเประนั้นก็เพิ่งมาขึ้นกับไทยในสมัยรัชกาลที่ ๒ ไม่ได้มาจับพร้อมๆ กับไทรบุรี กลันตัน และตรังกานู การสูญเสียเประไปจึงไม่ได้กระทบกระเทือนต่อสิทธิของไทยเหนือหัวเมืองมลายูอื่น ๆ แต่อย่างใด

ทั้งหมดที่กล่าวมาในบทนี้ แสดงให้เห็นถึงการพยายามเข้ามาเกี่ยวข้องของของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ต่อหัวเมืองมลายูของไทย และนโยบายของรัฐบาลไทยในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น จากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ จะเห็นว่าผลที่ได้จากนโยบายนั้นเป็นผลประโยชน์ต่อไทยในการปกครองหัวเมืองมลายูอยู่ไม่น้อย แม้ว่าจะต้องเสียเประไปและการรับรองสิทธิของไทยเหนือ กลันตัน และตรังกานู จะยังคงคลุมเครืออยู่ก็ตาม แต่จากสัญญาเบอร์นี ทำให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษยอมรับว่า ไทรบุรี เป็นประเทศราชของไทย โดยถูกต้อง และนอกจากนั้นบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ยังมีส่วนในการช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรี ตามที่ตกลงกันในสัญญามาตรา ๑๓ อีกด้วย ซึ่งทำให้ไทยปราบปรามขบถเมืองไทรบุรีได้รวดเร็วขึ้น (ถึงรายละเอียดในบทที่ ๘) ความสัมพันธ์ระหว่างไทย กับบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ จึงเป็นไปด้วยดีจนตลอดรัชกาลที่ ๓

¹ "Engagement between Captain James Low and Raja of Perak",
The Burney Paper, vol 2, part 4, pp. 20 - 23

² L.A. Mills, British Malaya 1824 - 1867, p. 155

ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองกัณฑ์และศรีลังกาและพระบรมราชาไชยโยในการแก้ปัญหา

หัวเมืองกัณฑ์นั้นเดิมขึ้นอยู่กับหัวเมืองปัตตานี ต่อมาในราวปลายสมัยกรุงธนบุรี คุ้มมาโซ ซึ่งเป็นแขกเชื้อสายสุลต่านแห่งปัตตานี ได้ไปตั้งตัวมีกำลังเข้มแข็งขึ้นที่เมืองศรีลังกา แล้วก็ได้เอาหัวเมืองกัณฑ์ไปเป็นเมืองขึ้น¹ หัวเมืองกัณฑ์ก็ขึ้นกับหัวเมืองศรีลังกาตลอดมา จนกระทั่งสุลต่านแห่งศรีลังกามายอมอ่อนน้อมต่อไทยแล้ว หัวเมืองกัณฑ์ก็ยังขึ้นอยู่กับหัวเมืองศรีลังกาจนตลอดสมัยรัชกาลที่ ๑

ครั้นมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๒ ในราว พ.ศ. ๒๓๕๙ พระยาอภัย (หลวงมเหษณ์) เกิดวิวาทกับพระยาศรีลังกา (อภัย) จึงมีใบบอกเข้ามายังเจ้าพระยาบวรวิกรมราช (น้อย) จะขอถวายคนไม่เงินคนไม่ทองขึ้นศรีลังกา เจ้าพระยาบวรวิกรมราช (น้อย) จึงไต่กราบทูลเรื่องราวเข้ามายังกรุงเทพฯ² พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเห็นว่าเมืองกัณฑ์ได้ติดต่อกับเมืองนครศรีธรรมราชมานานแล้ว³ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หัวเมืองกัณฑ์เบนหัวเมืองประเทศราชขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ อยู่ในความควบคุมดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช⁴ จึงเป็นอันว่าหัวเมืองกัณฑ์จึงแยกขึ้นอยู่กับหัวเมืองศรีลังกาจนกระทั่งแยกจากหัวเมืองศรีลังกา มาอยู่ในความควบคุมดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๕๙ เป็นต้นมา

1 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๕๕๔

2 ก. หน้า ๕๓๙ - ๕๓๘

3 หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงพระยาอภัย จ.ศ. ๑๑๙๓ หมายเหตุ กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒ เลखที่ ๒๙ จ.ศ. ๑๑๙๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔) ฉบับพิมพ์คัด

4 กรมศิลปากร ล.ค. หน้า ๔๑๘

ก. เมืองกลันตันและตังกานูช่วยขบถเมืองปัตตานีในรัชกาลที่ ๓

ดังได้กล่าวในบทที่ ๔ แล้วว่า เมื่อเกิดขบถเมืองไทรบุรีครั้งแรกขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ นั้น เป็นผลให้ เกิดขบถในหัวเมืองทั้ง ๘ (หัวเมืองปัตตานีเดิม) ขึ้นด้วย ในการขบถครั้งนั้น พระยากลันตัน (หลงมทะหมัก) ได้ส่งกำลังมาช่วยเหลือพระยาปัตตานี ซึ่งเป็นหลานเขย และฝ่ายพระยาตังกานูก็ได้ส่งกองทัพเรือมาช่วยพระยาปัตตานี เช่นเดียวกัน¹ เหตุผลสำคัญที่พระยากลันตันช่วยเหลือพระยาปัตตานีในขบถครั้งนี้ คงเป็นเพราะพระยาปัตตานีเป็นหลานเขยของตนมากกว่าอย่างอื่น เพราะเมื่อพระยากลันตันทราบข่าวกองทัพไทยจะยกกองไปตีเมืองปัตตานี พระยากลันตันก็ได้พาตัวพระยาปัตตานีหนีไปเสียจากเมืองปัตตานี² ซึ่งคงเป็นเพราะพระยากลันตันกลัวว่าพระยาปัตตานีจะเป็นอันตรายหรือถูกจับเป็นเชลย ส่วนเหตุผลของพระยาตังกานูนั้น ก็คงมีความคิดที่จะช่วยเหลือขบวนการด้วยกัน เพื่อให้พระยาปัตตานีมีกำลังเข้มแข็งขึ้น ยากแก่การปราบปรามของฝ่ายไทย

ในครั้งนั้น เมื่อกองทัพไทยปราบขบถในเมืองปัตตานีเรียบร้อยแล้ว ก็ยกตามลงไปจะตีเมืองกลันตัน พระยากลันตันเห็นว่าจะสู้ไม่ได้ จึงได้แต่งให้เจะหลง เจะยาบามาขอไถ่เมืองเป็นเงิน ๓,๐๐๐ เหรียญ และให้ค่าใช้จ่ายแก่แม่ทัพนายกองอีก ๒,๐๐๐ เหรียญขอเป็นเมืองขึ้นตามเดิม และจะส่งตัวพระยาปัตตานีให้ด้วย³ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพวกเขาหัวเมืองมลายูนั้น เมื่อมีโอกาสก็จะรวมกันก่อความยุ่งยากขึ้น แต่เมื่อกองทัพไทยยกลงไปจะปราบปราม ถ้าเห็นว่าเกินกำลังจะต่อสู้ ก็จะยอมตกลงประองคองรับนิตแคโดยดี เพื่อจะได้ครองบ้านเมืองต่อไปตามเดิม บางครั้งถึงยอมเสียค่าไถ่เมืองดังเช่นพระยากลันตันในครั้งนี้เป็นต้น

1 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๓ - ๒ หน้า ๑๒๐

2 ค.

3 ค.

เมื่อเมืองกลันตันยอมอ่อนน้อมต่อกองทัพไทยโดยดีแล้ว แต่พระยาตรังกานู ยังเจยอยู่ เจ้าพระยาพระคลัง (คิด) แม่ทัพไทยจึงให้นายทัมมหาดเล็ก กับขุนวิจิตรวาทิ ถือน้ำสื่อลงไปถึงพระยาตรังกานู พระยาตรังกานูไต่ทราบความในหนังสือแล้ว ก็บอกว่า ้วยเสียไม่มาอ่อนน้อม¹ เจ้าพระยาพระคลังได้พิจารณาเห็นว่า ถ้าจะยกทัพลงไปตีเมือง ตรังกานู ชาวเมืองตรังกานูก็จะพากันหนีไปอยู่ในเขตอังกฤษ จะได้แต่เมืองเปล่า เมื่อเห็นว่า พระยาตรังกานู (มะหะหมัด) กระจ่างกระเดื่อง ก็คิดจะเปลี่ยนเจ้าเมืองตรังกานูเสียใหม่ จึงให้พระยาสงขลามีหนังสือไปเกลี้ยกล่อมตนกูมา ซึ่งเป็นญาติกับพระยาตรังกานู (มะหะหมัด) แต่ไม่ตอบกลับ ซึ่งได้ไปอาศัยอยู่ที่เมืองลิงกา (Lingga) บนเกาะใกล้ช่องแคบมะละกา ั้ง อยู่ในเขตของเนเธอร์แลนด์² มาครองเมืองตรังกานูแทนพระยาตรังกานู (มะหะหมัด) ตนกูมาก็ยอมรับจะมาอยู่เมืองตรังกานู เจ้าพระยาพระคลังจึงมีใบบอกเข้ามากราบทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีท้องตราออกไปถอดพระยาตรังกานู (มะหะหมัด) และทรงแต่งตั้งให้ตนกูมาเป็นพระยาตรังกานูแทน³ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระบรมราโชบาย ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะให้ชาวมลายูที่มีความจงรักภักดีมาปกครองหัวเมือง ตรังกานู เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความยุ่งยากต่อไปข้างหน้า เหตุการณ์ในหัวเมืองตรังกานู จึงเรียบรอยมาได้

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒ หน้า ๑๒๐ - ๑๒๑

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพระยาบดินดีเดชา อธิบายเรื่องพงศาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจกหมาย หลวงอุดมสมบัติ " จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสริยาภณเถร) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๓๐ - ๓๑

³ ก. หน้า ๓๑

ข. บรรดาพวกเจ้าเมืองกัณฑ์กันวาทกันครั้งแรก

เจ้าพระยาพระคลัง (ตี๋) ลงไปจัดการเรื่องหัวเมืองกัณฑ์กันเรียบร้อยไปคราวหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ อยู่มาถึง พ.ศ. ๒๓๘๑ พระยาปลัด (หลวงมหะหมัด) ก็ถึงแก่กรรมลง¹ พระยาปลัดกันไม่มีบุตร แต่ได้เอาหลานสี่คนซึ่งเป็นลูกของน้องชายไปถึงแก่กรรมไปก่อนมาเลี้ยงไว้ ในจำนวนหลานสี่คนนั้น พระยาปลัดมีความรักใคร่คุ้นสนิปากแดงมากกว่าคนอื่น ๆ ดังนั้นบรรดาพี่น้องและกรมการเมืองปรึกษารวมกันแล้วเห็นว่าสมควรยกให้คุ้นสนิปากแดง เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองต่อไป² คุ้นสนิปากแดงจึงได้จัดทำต้นไม้เงินต้นไม้ทอง เครื่องราชบรรณาการ แดงให้พระยาบาชองยู่เป็นอา คุ้นสนิปากแดง และคุ้นสนิปากแดง อาอีกคนหนึ่ง กับกรมการเมืองถือใบนอกส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทอง เครื่องราชบรรณาการมายังเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพระยาบาชองยู่ (น้อย) ได้นำเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่กรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ คุ้นสนิปากแดงเป็นพระยาปลัดกัน แต่งตั้งให้คุ้นสนิปากแดงเป็นพระยาสุนทร-ธิปไตย แต่งตั้งให้คุ้นสนิปากแดงเป็นตบถุศรีอินทราประตามหามนตรี และแต่งตั้งให้คุ้นสนิปากแดงเป็นรายามุคา ผู้ช่วยราชการ และบรรดาญาติของพระยาปลัดกัน (หลวงมหะหมัด) เว้นแต่พระยาบาชองยู่ กับตบถุปะชา ไม่ได้โปรดแต่งตั้งมียศศักดิ์แต่อย่างไร³ ทั้งนี้จึงเป็นเพราะไม่ทรงไว้พระทัยพระยาบาชองยู่ และตบถุปะชา เพราะทั้งสองคนได้เคยบ่าวช่วยพระยาปลัดกันนี้ในคราวเกิดขบถใน ๗ หัวเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔⁴ จึงทำให้พระยาบาชองยู่ และตบถุปะชาไม่พอใจ ดังนั้นเมื่อกลับไปถึง

¹ ศึกษาภักดิ์ไพฑูริย์ "พงศาวดารเมืองกัณฑ์กัน" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๓๒๐

² ค.

³ ค.

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "อธิบายเรื่องพงศาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ" จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสสรญาณเถร)

เมืองกลันตันแล้ว พระยาบาโงยก็ไม่อยู่ในเมืองกลันตัน แต่ได้เคยไปอยู่ที่เมืองปาหัง และ
 ตนกูปะฆา เมื่อกลับไปถึงเมืองกลันตันแล้ว ก็ไปพึ่งทองคำที่บ้านพระยากลันตัน
 (สุวรรณสีปากแดง) เพียงวันเดียว แล้วก็ไม่ได้ไปหาพระยากลันตันอีกเลย¹

เหตุที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ทรงแต่งตั้งให้พระยาบาโงย
 และตลกูปะฆา มียศศักดิ์เหมือนคนอื่นนั้น ก็เพราะในคราวขบถแขก ๙ หัวเมือง พ.ศ. ๒๓๙๔
 ทั้งตลกูปะฆา และพระยาบาโงย ได้ช่วยเหลือพระยาปัตตานี ดังกล่าวแล้ว และในคราวแต่งตั้ง
 สุวันสนีปากแดง เป็นพระยากลันตัน ก็ได้มีพระราชดำริจะให้ยึดเอาตัวพระยาบาโงยไว้แล้ว
 เสด็จพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ได้ทูลขอไว้² ทั้งพระยาบาโงย และตลกูปะฆาจึงออก
 ไปก่อเรื่องวิวาทกับพระยากลันตัน จนกลายเป็นปัญหาเกี่ยวกับเมืองกลันตัน ที่ทางไทยจะต้อง
 แก้ไขต่อไป

การที่ตลกูปะฆาไม่ได้รับแต่งตั้งให้มียศศักดิ์ในครั้งนั้น ทำให้ตลกูปะฆามีความ
 อับอายต่อบรรดาญาติพี่น้อง และบ่าวไพร่ของตน³ จึงได้แสดงอาการกระด้างกระเดื่องต่อ
 พระยากลันตัน (สุวรรณสีปากแดง) ไม่ได้ไปมาหาสู่ถึงแก่ก่อน และมีเรื่องอื่น ๆ อันเป็นเหตุ
 ให้คนทั้งสองขัดเคืองใจกันตลอดมา เช่นครั้งหนึ่งตลกูปะฆาซื้อข้าวสารไปจากกรุงเทพฯ
 จะเอาไปขายในเมืองกลันตัน พระยากลันตัน (สุวรรณสีปากแดง) ก็ห้ามปรามไม่ให้คนไปซื้อ

1 หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาบวรราช จ.ศ. ๑๒๐๑ มุขจิตหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๔๖ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒)

2 จกหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติถึงหลวงทิพอักษร พ.ศ. ๒๓๔๒ จกหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ
 พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสสระญา เถร) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ หน้า ๒๐๑

3 หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาบวรราช จ.ศ. ๑๒๐๑ ล.ศ.

ข่าวของตณูกุปะษา¹ ตณูกุปะษาซึ่งมีความไม่พอใจอยู่แล้ว ก็ยิ่งไม่พอใจพระยาภักดีกันมากขึ้น และประจวบกับตอนนั้นเกิดขบถเมืองไทรบุรีครั้งที่ ๒ ขึ้น (พ.ศ. ๒๓๘๑) ตณูกุปะษาได้กล่าวว่ เกิดความไม่สงบขึ้นในกรุงเทพฯ เพราะฝรั่งเข้ามารบกวณจนไม่สามารถยกทัพออกไปช่วย เมืองนครศรีธรรมราชปราบขบถเมืองไทรบุรีได้² จึงได้ถือโอกาสก่อความไม่สงบขึ้นในเมืองกลันตัน โดยมีพระยาบาโงยมาร่วมมือด้วย ทั้งสองคนได้คุมไพร่ตั้งค่ายล้อมบ้านพระยาภักดีกันไว้ จนเกิดการสู้รบกันขึ้นในเมืองกลันตัน

จะเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองกลันตันนั้น ไม่ได้ร้ายแรงหรือน่าวิตกเหมือนกับปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองไทรบุรี หรือหัวเมืองทั้ง ๘ เพราะปัญหาเกี่ยวกับเมืองกลันตันนั้น เป็นเรื่องทะเลาะวิวาทกันระหว่างเจ้าที่นั่นกับตัวเอง ซึ่งต่างก็อยากได้ตำแหน่งยศศักดิ์ ให้เท่าเทียมกัน เมื่อไม่ใ้กันพอใจ และก่อเหตุวิวาทกันขึ้น ซึ่งทางไทยจะต้องเข้าไประงับเหตุ และไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในหัวเมืองประเทศราชต่อไป

ค. พระบรมราชโองบายในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองกลันตันครั้งแรก

ในขณะที่เกิดความไม่สงบขึ้นในเมืองกลันตันนั้น พอดีพระยาศรีพิพัฒน์ ซึ่งทรงโปรดให้ยกทัพลงไปช่วยเมืองสงขลา จากการโจมตีของพวกแขกขบถ ได้ยกทัพลงไปถึงเมืองสงขลา พระยาศรีพิพัฒน์ก็ต้องระงับเหตุในเมืองกลันตันอีกประการหนึ่งด้วย และพระยาศรีพิพัฒน์ได้ให้หลวงสรเส็นถือหนังสือลงไปห้ามปรามพระยาภักดีกัน กับ ตณูกุปะษาไม่ให้วิวาทกัน

เพื่อความทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระคำริที่จะให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ร่วมกับพระยาศรีพิพัฒน์

1 ศึกษาภักดีพิฑาย "พงศาวดาร เมืองกลันตัน" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๓๒๒

2 สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึง เจ้าพระยาบมราช จ.ศ. ๑๒๐๘

หมายเหตุเหตุการณ์รัตนโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๑๕๐ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

แก้ปัญหาเมืองกลันตัน เพราะทรงเห็นว่า เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เป็นผู้รู้เรื่อง
 ขนบธรรมเนียมมลายูดี¹ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระบรมราชาบายที่สุขุมของพระองค์ ทั้งนี้เพราะ
 พระองค์ทรงเห็นว่า การจะแก้ปัญหาในหัวเมืองมลายูให้เรียบร้อยไปได้นั้น จำเป็นต้องใช้คนที่รู้
 ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวมลายูเป็นอย่างดี หรืออาสาชาราชการจากกรุงเทพฯ ลงไป
 ก็ต้องมีชาราชการทางหัวเมืองภาคใต้เป็นที่ปรึกษา การจึงจะสำเร็จลุล่วงไปควยดีได้ พระบรม-
 ราชาบายอันนี้ของพระองค์นับว่าเป็นพระบรมราชาบายที่ถูกต้องอย่างยิ่ง และใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย
 เพราะการให้คนที่ไม่รู้ประเพณีของชาวมลายูลงไปแก้ปัญหาในหัวเมืองมลายูนั้นย่อมทำไยยาก
 บางทีเรื่องเล็กก็อาจกลายเป็นเรื่องใหญ่ได้ และอีกประการหนึ่งพระองค์ทรงเห็นว่าผู้ที่เป็น
 คนเหตุให้เกิดความยุ่งยากในเมืองกลันตันก็คือ พระยาบาโงย จึงทรงมีพระดำริว่า ถ้าได้ตัว
 พระยาบาโงยมาแล้ว เหตุความยุ่งยากต่าง ๆ ก็อาจจะสงบลงได้ จึงใคร่รับสั่งให้จับตัวพระยา
 บาโงยให้ได้² ส่วนคนอื่น ๆ เช่นคนกูปะบานัน ก็ควรให้ภาคทัณฑ์ไว้สักครั้งหนึ่งก่อน ถ้ายังไม่
 เชื่อฟัง ยังก่อความไม่สงบต่อไปอีก ก็จะต้องให้กำลังเข้าปราบปรามไค้ถ้าจำเป็น เพื่อจะรักษา
 หัวเมืองประเทศราชเอาไว้ให้ได้³ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระบรมราชาบายที่สุขุมอีกประการหนึ่ง
 ของพระองค์ที่ทรงมีพระราชดำริจะแก้ปัญหาที่คนเหตุจริง ๆ คนเหตุในเรื่องนี้ก็คือพระยาบาโงย
 ซึ่งพระองค์ทรงเห็นว่าถ้าได้ตัวพระยาบาโงยมาแล้ว ความยุ่งยากต่าง ๆ ก็จะต้องสงบลงได้
 และอีกประการหนึ่งจะเห็นว่า พระองค์ทรงใช้วิธีการอันละมุนละม่อม ซึ่งจะเห็นได้จากการ
 ทรงมีพระราชดำริ จะไม่เอาโทษรุนแรงต่อผู้ที่รวมก่อเหตุ เช่นคนกูปะบา ซึ่งมีพระราชดำริ
 เพียงจะให้ภาคทัณฑ์ไว้เท่านั้น ต่อเมื่อทรงเห็นว่า ยังไม่เชื่อฟังจะก่อความยุ่งยากขึ้นอีก จึง
 คอยปราบปรามให้เด็ดขาดต่อไป

1 สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยามรราช จ.ศ. ๑๒๐๐ หมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๑๕๐ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒)

2 ค.

3 ค.

ง. อุปสรรคในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองกลันตันครั้งแรก

การดำเนินการตามพระบรมราโชบายในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองกลันตัน อันเนื่องมาจากพี่น้องทะเลาะวิวาทกันครั้งแรกนั้น มีอุปสรรคอยู่หลายประการ ซึ่งทำให้การแก้ปัญหาต้องยืดเยื้อเสียเวลาออกไป อุปสรรคที่สำคัญ ๆ พอสรุปได้ดังนี้คือ

๑. อุปสรรคเกี่ยวกับข้าราชการไม่สามัคคีกัน ข้าราชการที่สำคัญที่ควบคุมดูแลหัวเมืองกลันตันอยู่ในเวลานั้น คือ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ซึ่งทรงมีรับสั่งให้ไปร่วมมือปรึกษาแก้ปัญหาเมืองกลันตัน กับพระยาศรีพิพัฒน์ที่เมืองสงขลา แต่เนื่องจากเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ไม่ชอบอยู่กับพระยาสงขลา (เถียนแสง) (ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๔) จึงไม่ไต่ลงไปยังเมืองสงขลา และพอดีในขณะนั้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ก็เริ่มป่วย จึงอ้างเหตุผลเสียว่าป่วยไม่อาจลงไปเมืองสงขลาได้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คงจะตระหนักพระทัยในเรื่องนี้ จึงได้มีรับสั่งไปยังพระยาศรีพิพัฒน์ให้บอกไปยังเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ว่าให้ลงไปเมืองสงขลาให้ได้ ถึงจะป่วยอยู่ที่ไหนไปรักษาตัวที่เมืองสงขลา¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเห็นว่า การจะแก้ปัญหาเมืองกลันตันนั้น ต้องให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) รวมด้วยจึงจะสำเร็จได้ แต่พระบรมราโชบายในเรื่องนี้ของพระองค์ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ใคอ้างเหตุผลว่าป่วยคงไปเมืองสงขลาไม่ได้ จนถึงแก่อสัญกรรมไปในที่สุด

อุปสรรคเกี่ยวกับข้าราชการไม่สามัคคีกันนี้ นอกจากเรื่องเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) กับพระยาสงขลา (เถียนแสง) แล้ว ก็ยังมีข้าราชการชั้นผู้น้อยอื่น ๆ อีกด้วย เช่น ข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช กับข้าราชการที่ไปจากกรุงเทพฯ ข้าราชการจากกรุงเทพฯ

¹ หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี ถึง เจ้าพระยาบวรราช จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เล่มที่ ๑๐๘ จ.ก. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒)

ต่อข้าราชการกรุงเทพฯด้วยกับ ก็ไม่สามัคคีกัน ต่างคนต่างว่าความกันไป งานราชการที่ควรจะสำเร็จจลุลวงไปโดยเร็ว ลื่นเป็ลื่องน้อย กลับต้องขี้คเยื่อออกไปลื่นเป็ลื่องกำลังทรัพย์มากขึ้นอีก ซึ่งเป็ลื่ออุปสรรคอันหนึ่งในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองกลันตันในครั้งนั้น

๒. อุปสรรคเกี่ยวกับข้าราชการไม่ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ปรากฏว่าข้าราชการจากกรุงเทพฯบางคนได้อาศัยอำนาจหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย ไปแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว จึงทำใ้ในงานในหน้าที่ต้องเสร็จล่าช้าออกไปเป็นผลเสียแก่ราชการ ข้าราชการผู้นั้น คือ หลวงศรีเสนีย์ ผู้ที่พระยาศรีพิพัฒน์ให้ถือหนังสือลงไปห้ามปรามพระยากลันตัน กับตบถูปะซาให้เลิกรบกัน หลวงศรีเสนีย์ได้ลงไปเมืองกลันตัน กับหลวงอินทร์ หมื่นเทพไท และขุนวิจิตรวาที ซึ่งตามเอกสารที่ค้นพบปรากฏว่าข้าราชการทั้ง ๔ นี้ไปเข้าข้างฝ่ายตบถูปะซา พระยากลันตันได้ฟ้องต่อพระเจ้าเพชรบุรี ซึ่งยกทัพลง ปัตังที่ เมืองสาบายบุรีว่า "...ข้างฝ่ายซาบอกเอาสิ่งไร หลวงศรีเสนีย์ก็ไม่ได้เชื่อฟัง มิใช่มาเป็ลื่อความการเมือง มันไปหาประโยชน์ หาเมีย หาเหรียญ สองเดือนแล้วมันไปอยู่ มันไปหาสามสี่ครั้ง...มันไม่ไปช่วยกิดราชการ...มันไปหาผลประโยชน์แก่ตัวมัน" ² ซึ่งแสดงให้เห็นว่าข้าราชการไทย อันมีหลวงศรีเสนีย์ เป็นผู้นำในการลงไปว่ากล่าวราชการที่เมืองกลันตันนั้นไม่ใ้ให้ความเป็นธรรม แก่พี่น้องซึ่งทะเลาะกัน แต่กลับไปเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเห็นว่าพอจะใ้สิ่งตอบแทนแก่ตนได้บ้าง ไม่ได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของแผ่นดิน แต่กลับไปหาผลประโยชน์ส่วนตัวเล็ก ๆ น้อย ๆ จนทำให้เสียราชการไป ซึ่งเป็นอุปสรรคอีกประการหนึ่งใ้การแก้ปัญหาความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในหัวเมืองมลายู ดังเช่น เมืองกลันตันเป็นตัวอย่าง จะเห็นว่าพี่น้องทะเลาะกัน สู้รบกัน เหตุการณ์ไม่ไ้รุนแรงอะไรมากนัก ถาข้าราชการที่ลงไปว่ากล่าวห้ามปรามมีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัว ก็อาจไกลเกลี้ยให้เลิกรบกันได้ไม่ยาก แต่ข้าราชการที่ลงไปว่ากล่าวห้ามปรามนี้กลับเห็นแก่ประโยชน์

¹ ใบบอกพระยาไ้ซาถึงพระยาศรีพิพัฒน์ จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุเหตุการณ์กบฏโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๑๘๗ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

² หนังสือพระยากลันตันถึงพระเจ้าเพชรบุรี จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุเหตุการณ์กบฏโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๓๑๐ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

ส่วนตัว ความยุติธรรมจึงไม่มี จากหลักฐานที่ยกมา จะเห็นว่าหลวงศรีเสด็จไปเมืองกฉันทันถึง ๒ เดือน ไปหาพระยากฉันทันเพียง ๓ - ๔ ครั้ง ซึ่งจะเห็นว่าเวลาส่วนมากของหลวงศรีเสด็จไปอยู่ทางฝ่ายตนกูปะนา แสดงให้เห็นว่าหลวงศรีเสด็จเอนเอียงเข้าข้างตนกูปะนา เพราะได้รับผลประโยชน์จากตนกูปะนา และตามที่พระยากฉันทันฟ้องคอพระยาเพชรบูรณ์เป็นความจริง เพราะต่อมาพระยาศรีพิพัฒน์ได้ทราบข่าวก็ให้พระยาไชยาคงไปสืบสวนที่เมืองกฉันทัน พระยาไชยาคงไม่สืบสวนแล้วปรากฏว่าหลวงศรีเสด็จทำผิดตามคำฟ้องของพระยากฉันทันจริง ถึงความปรากฏใน ใบบอกพระยาไชยา ถึง พระยาศรีพิพัฒน์ก่อนหนึ่งว่า

...ข้าพเจ้าลงไปไต่หาตัวหลวงศรีเสด็จมาไล่เสียด รับบ้าง
ไม่รับบ้าง ถูกตามจกหมายบ้าง รับแต่ที่ไม่ถึงโทษบ้าง...
พระยากฉันทันให้เสวยขานมา จึงความกับข้าพเจ้าว่า
หลวงศรีเสด็จไปอยู่ที่พวกตนกูปะนามารบพุ่งอีกแล้ว
คิดแต่จะจลาจล ท้าวการวเป็นราชการไม่...ก็ว่า
หลงผิด ให้เงินหลวงศรีเสด็จยืมเหรียญ ขุนวิจิตรวาท
สืบหาเหรียญจึงไม่ร้อยกาย ก็ว่าหลวงศรีเสด็จให้หมื่นจ
ไปขอ เมียพระยากฉันทันสองคน ขอทาสักน้ำสองคน
พระยากฉันทันได้ให้หมื่นคนหนึ่ง...¹

จากที่ยกมานี้ ก็แสดงให้เห็นแล้วว่าหลวงศรีเสด็จ ไม่ได้ลงไปว่าความเมืองกฉันทันโดยยุติธรรม แต่ไปเข้าข้างตนกูปะนา เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเล็ก ๆ น้อย ๆ จนฝ่ายตนกูปะนาไม่ยอมร้อยกาย การสู้รบในเมืองกฉันทันจึงยืดเยื้อออกไป ต้องเสียเวลาในการแก้ปัญหาเนิ่นนานยิ่งขึ้น ชาราชการไม่รับผิดชอบเท่าที่จำเป็นอุปสรรคอันหนึ่งในการแก้ปัญหาเมืองกฉันทันในครั้งนั้น

¹ ใบบอกพระยาไชยา ถึงพระยาศรีพิพัฒน์ จ.ก. ๑๒๐๑ หมายเหตุเหตุการณ์กฉันทัน ร.๓
เลขที่ ๑๘๙ จ.ก. ๑๒๐๑ (พ.ก. ๒๓๔๒)

ความเรื่องเมืองกัณฑ์นั้น ในที่สุดพระยาไชยา ก็สามารถไกล่เกลี่ยให้พระยา
กัณฑ์และตนกูปะมา ขึ้นมาหาพระยาศรีวิชัยที่เมืองสงขลาได้สำเร็จ โดยพระยากัณฑ์
และตนกูปะมาได้เดินทางจากเมืองกัณฑ์ เมื่อ เดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ* (วันที่ ๑ สิงหาคม
พ.ศ. ๒๓๘๒)¹ และขณะที่พระยากัณฑ์ไม่อยู่ในเมืองกัณฑ์ พระยาศรีวิชัยก็ได้มอบหมายให้
พระยาไชยาอยู่รักษาราชการ เมืองกัณฑ์ ดูแลไม่ให้เกิดการสู้รบวิวาทกับอีกได้²

* ความเรื่องพระยากัณฑ์ กับตนกูปะมาขึ้นมาหาพระยาพิชัยที่เมืองสงขลานั้น ใน
พงศาวดารเมืองกัณฑ์ กับในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ตรงกัน พงศาวดาร
เมืองกัณฑ์กล่าวว่าหลวงศรี เจ้าตัวตนกูปะมาขึ้นมาหาพระยาศรีวิชัย ให้ตัวบนไว้ว่า
จะไม่วิวาทกับพระยากัณฑ์อีก พระยาศรีวิชัยจึงให้หลวงศรี เสนินำตนกูปะมา เข้ามาเฝ้า
ที่กรุงเทพฯ ตนกูปะมาสารภาพผิดขอกลับไปทำราชการอยู่กับพระยากัณฑ์ตามเดิม แต่ใน
พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์กล่าวว่า พระยาไชยาบังคับให้พระยากัณฑ์ กับตนกูปะมา
ขึ้นมาหาพระยาศรีวิชัยที่เมืองสงขลา ทั้งสองคนยอมคืนดีกันแล้วก็ทำหนังสือสัญญาให้ไว้ ซึ่ง
ไม่ตรงกับในพงศาวดารเมืองกัณฑ์ แต่ในใบบอกของพระยาไชยา (ฉบับเลขที่ ๑๗๓ และ
๑๗๔ ที่อ้างถึง) ปรากฏว่าทั้งพระยากัณฑ์และตนกูปะมาขึ้นมาหาพระยาศรีวิชัยที่เมือง -
สงขลาแน่นอน สมเด็จพระยาราชนาถ ทรงอธิบายเรื่องนี้ไว้ในประชุมความ
แล้วเรื่องต่อจากจดหมายหลวงอุดมสมบัติว่า ทั้งพระยากัณฑ์ และตนกูปะมา คงจะขึ้นมา
เมืองสงขลา แต่พระยาศรีวิชัยอนุญาตให้พระยากัณฑ์กลับไปรักษาบ้านเมือง ให้นำแต่
ตนกูปะมาเฝ้าที่กรุงเทพฯ ซึ่งก็จะเป็นไปได้

1 ใบบอกพระยาไชยาถึงพระยาศรีวิชัย จ.ศ. ๑๒๐๑ หมายเหตุเทศกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓
เลขที่ ๑๗๓ จ.ป. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

2 ใบบอกพระยาไชยาถึงพระยาศรีวิชัย จ.ป. ๑๒๐๑ หมายเหตุเทศกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓
เลขที่ ๑๗๔ จ.ป. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

ในที่สุดคนกบฏประมาทยอมสารภาพผิด และทำทัณฑ์บนไว้ว่าจะไม่ทำความผิดอีก ขอทำราชการสืบไป จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คนกบฏประมาทเชิญทองคำไปให้พระยา กกันตัน คนกบฏประมาทลี้ภัยออกไปถึงเมืองกกันตัน เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๘๒ พระยา กกันตันก็แบ่งแขวงที่ขึ้นเมืองกกันตันให้แก่คนกบฏประมาท ๕ ตำบล และคืนไรนา ผู้คนของ คนกบฏประมาทแต่ก่อนให้กลับไปทั้งหมด เหตุการณ์ก็เรียบร้อยเป็นปกติ¹ เป็นอันว่าพระบรม ราชโศภายในการแก้ปัญหาเมืองกกันตัน ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็บรรลุ ผลตามพระราชประสงค์ไปครั้งหนึ่ง คนกบฏประมาทก็ได้รับชูปะเลียงให้ทำราชการต่อไป แต่ให้ ทัณฑ์บนไว้ เพื่อไม่ให้ก่อเหตุวิวาทกับพระยา กกันตันอีก เหตุการณ์ในเมืองกกันตันก็สงบ เรียบร้อยไปไครครวหนึ่ง

จ. บรรดาพวกราชเจ้าเมืองกกันตันวิวาทกันครั้งที่สอง

คนกบฏประมาทลี้ภัยไปอยู่เมืองกกันตัน เหตุการณ์เรียบร้อยไประยะหนึ่ง มาถึง พ.ศ. ๒๓๘๔ ก็เกิดคิดใจกับพระยา กกันตันอีก ไก่บอกกล่าวโทษพระยา กกันตันเข้ามายังกรุง เพทว่า พระยา กกันตันได้เก็บเอาที่นาสวนของคนกบฏประมาทและของพรรคพวกคนกบฏประมาทอีก ๑๕ ราย² และฝ่ายพระยา กกันตัน ก็บอกกล่าวโทษคนกบฏประมาทเข้ามาด้วยว่า คนกบฏประมาทไม่ซื่อตรงต่อพระยา กกันตัน ใ้ให้คนไปคบคิดกับพระยาบาโงย* ที่เมืองตรังกานูให้มาช่วยคนกบฏประมาทจะทำร้าย เมืองกกันตัน³ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนกบฏประมาทกับพระยา กกันตัน ไม่ได้สมานสามัคคีกันดังแต่ก่อน

11 ศึกษาภักดิ์พิธานิชย์ "พงศาวดารเมืองกกันตัน" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๓๒๔ - ๓๒๕

2 ค. หน้า ๓๒๗

* พระยาบาโงยได้หนีออกจากเมืองกกันตันไปอยู่ในเขตแขวงหัวเมืองตรังกานู ตั้งแต่เมื่อ หลวงตร เสนีถือหนังสือพระยาศรีพิทักษ์ลงไป ภาให้คนกบฏประมาทกับพระยา กกันตัน เลิกรบกัน

3 ค.

หากปล่อยไว้ให้อยู่บ้านเมืองเดียวกันต่อไป ก็จะทำให้เกิดเรื่องราวร้ายแรงในใหญ่โต จนเกิดสู้รบกัน
อีกได้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงดำเนนพระบรมราชโองบายที่จะป้องกัน
ไม่ให้เกิดความยุ่งยากในเมืองกลันตันต่อไปเสียใหม่ โดยมีพระราชดำริจะให้แยกตนกูปะษา
ออกเสียจากเมืองกลันตัน ซึ่งเป็นพระบรมราชโองบายที่กษัตริย์ไทยเคยใช้แก้ปัญหาการวิวาท
ระหว่างพี่น้องในหัวเมืองมลายูได้ผลมาแล้ว (ในสมัยรัชกาลที่ ๒ เคยใช้แก้ปัญหาการวิวาท
ระหว่างเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) กับพระยาอภัยนุราช (ปัสณุ) โดยย้ายพระยาอภัยนุราช
ไปอยู่เมืองสตูล) และพอดีในครั้งนั้นพระยาปัดตานีถึงแก่กรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พระยาหนองจิกไปเป็นพระยาปัดตานี และให้ตนกูปะษาพาพรรคพวกของตนไปอยู่เสียที่
เมืองหนองจิก¹

ตนกูปะษาก็รับว่าจะไปอยู่เมืองหนองจิก และขอไปพาครอบครัวที่เมืองกลันตัน
จึงโปรดให้พระยาไชยาลงไปยังเมืองกลันตันกับตนกูปะษา ครั้นไปถึงเมืองกลันตันแล้ว
ตนกูปะษาก็ขอหนังสือพระยาไชยาลงไปเกลี้ยกล่อมพระยาบาโงย และตนกูหลงอาหมัดที่แขวง
หัวเมืองตรังกานู เรื่องเกี่ยวกับพระยาบาโงย ในตอนแรกได้ทรงมีพระบรมราชโองบายจะจับ
ตัวมาให้ได้ แต่พระยาบาโงยได้หนีจากเมืองกลันตันไปอยู่ในแขวงหัวเมืองตรังกานูเสียก่อน
ตอนหลังพระยาศรีพิพัฒน์จึงเห็นว่าจับตัวพระยาบาโงยได้ยาก จึงได้เปลี่ยนนโยบายใหม่
โดยให้พระยาบาโงยเข้ามาหาแต่โดยดีไม่เอาโทษ และพระยาบาโงยจะมาอยู่ในที่แห่งใด
ก็จะให้เลือกอยู่ตามใจสมัคร² ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนนโยบายในการแก้ปัญหาเมืองกลันตัน
ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ เพราะถ้าคิดจะจับตัวพระยาบาโงยก็คงจะจับได้ยาก พระยาบาโงย
ก็จะเที่ยวหลบซ่อน และคอยเที่ยวยุแหย่ให้เกิดความไม่สงบขึ้นอีกได้ พระยาศรีพิพัฒน์จึงได้
เปลี่ยนนโยบายใหม่โดยยอมให้พระยาบาโงยเข้ามาบอตัวแต่โดยดี แล้วจะให้ที่อยู่เป็นหลักแหล่ง
ตามแต่พระยาบาโงยจะเลือกอยู่ที่ไหน

¹ ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ "พงศาวดารเมืองกลันตัน ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๓๒๗ - ๓๒๘

² ใบบอกพระยาไชยาถึงพระยาเพชรบุรี ๖.ค. ๑๒๐๑ หมายเหตุมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓
เลขที่ ๑๕๓ จ.ค. ๑๒๐๑ (พ.ค. ๒๓๘๒)

เมื่อตงกุปะษานำหนังสือพระยาไชยาไปเกลี้ยกล่อม พระยาบาหลีกับตงกุ
หลงอาหมัดแล้ว ทั้งสองคนก็เข้ามายังเมืองกลันตันโดยดี¹ พระยาไชยาก็ก็นำพระยาบาหลี
ตงกุหลงอาหมัด ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา และเกลี้ยให้พระยาบาหลีกับตงกุหลงอาหมัดไปอยู่เมือง
หนองจิก กับตงกุปะษา พระยาบาหลีกับตงกุหลงอาหมัด ก็บิณฑลไปเสียต่าง ๆ ตงกุปะษาก็
เลยพลอยบิณฑลไปด้วย และได้มีหนังสือบอกพระยาไชยว่า ถาคนไปเป็นพระยากันตัน
ก็จะให้เงินแก่พระยาไชยา ๑๐,๐๐๐ เหรียญ² ซึ่งแสดงให้เห็นว่าที่ตงกุปะษาคิดก่อเรื่อง
ทะเลาะวิวาทกับพระยากันตันมาตลอดนั้นเป็นเพราะตงกุปะษาคงต้องการจะเป็นพระยากันตัน
เสียเอง จึงได้แสดงอาการกระด้างกระเดื่อง และใช้เล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ ที่จะไม่ออกไป
จากเมืองกลันตัน โดยตอนแรกบอกว่าจะรับพระยาบาหลี และตงกุหลงอาหมัด มาอยู่เมือง
หนองจิกด้วย แต่เมื่อพระยาบาหลี และตงกุหลงอาหมัด มาถึงเมืองกลันตันแล้ว ก็พากัน
บิณฑลไปเสียถึงกับจะคิดสินบนพระยาไชยา เพื่อให้ได้ขุดปกครองเมืองกลันตัน ทั้งนี้อาจ
เป็นเพราะเห็นว่าเมืองกลันตันเป็นหัวเมืองใหญ่และมีความสำคัญกว่าเมืองหนองจิกมาก และ
ตำแหน่งเจ้าเมืองกลันตันนั้น ในสายตาของชาวมลายูถือว่าเป็นตำแหน่งสุกตาน ซึ่งเป็น
ตำแหน่งที่มีเกียรติมีอำนาจมากกว่าเจ้าเมืองหนองจิก และอีกประการหนึ่ง เมืองกลันตันนั้น
อุดมสมบูรณ์กว่าเมืองหนองจิก มีช่องทางสรุฐฐานะสะสมเงินทองได้ดีกว่า เพราะทางตน
แม่น้ำกลันตันนั้นปรากฏว่ามีทองคำอยู่ด้วย และตงกุปะษาก็อยากได้ดินแดนแถบนั้นมาแล้ว
ตั้งแต่ครั้งสู้รบกับพระยากันตัน³

1 ศึกษาภักดิ์พิฑาณิษฐ์ "พงศาวดารเมืองกลันตัน" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๒๓๔-๒๓๕

2 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "ประชุมความเล่าเรื่องต่อจากจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ"
จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัชมุนี (อิสสระญาณเถร) ๓๑ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๕๐๕ หน้า ๓๔๐

3 หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาบาหลี จ.ศ. ๑๒๐๑ หมุดจดหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๑๔๖ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒)

พระยาไชยาไม่ทำตามขอเสนอของตณภูปะษา และได้รายงานเรื่องราวที่เกิดขึ้นมายังกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเกรงว่า เหตุการณ์ในเมืองกัณฑ์จะยุ่งยากยิ่งยาวต่อไปอีก และทรงเห็นว่าเมื่อใช้วิธีการอันละมุนละม่อมไม่ได้ผล ก็ทรงโปรดให้พระยานครศรีธรรมราช กับ พระยาสงขลา ยกทัพลงไปเมืองกัณฑ์¹ เพื่อจัดการกับตณภูปะษาและพรรคพวกที่กระด้างกระเดื่องต่อไป เมื่อกองทัพเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองสงขลา ยกลงไปถึงเมืองกัณฑ์ ตณภูปะษา พระยาบ่างโย และตณภูหลงอาหมัก ก็ยอมมาอยู่เมืองหนองจิกโดยดี² เหตุการณ์จึงเรียบร้อยไปได้ และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความยุ่งยากในเมืองกัณฑ์อีก จึงทรงโปรดให้พระยานครศรีธรรมราช นำพระยาจางวาง ซึ่งทรงเห็นว่าไม่ซื่อตรงต่อพระยา กัณฑ์ รวมคบคิดกับตณภูปะษาอยู่ตลอดมานั้น มาอยู่เสียที่เมืองนครศรีธรรมราช³ ความยุ่งยากในเมืองกัณฑ์ก็สงบเรียบร้อยลงด้วยดีตามพระราชประสงค์ และในที่สุดญาติพี่น้องซึ่งเคยวิวาทบาดหมางกันก็กลับคืนดีกันดังเดิม ต่อมา ถึง พ.ศ. ๒๓๘๘ พระยาปัตตานีถึงแก่กรรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ตณภูปะษาเป็นพระยาปัตตานี ตณภูปะษากับพระยา กัณฑ์ ก็มีความรักใคร่นับถือกันเหมือนแต่ก่อน⁴

เป็นอันว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงดำเนิน ระบมราโชบาย ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองกัณฑ์เรียบร้อยไปได้ ดังโคลงกล่าวมาแล้วว่า ปัญหาเกี่ยวกับเมืองกัณฑ์นั้น เป็นเพียงปัญหาการวิวาทระหว่างญาติพี่น้อง ซึ่งต่างคนก็ต่างอยากจะได้เป็นใหญ่ในบ้านเมือง อยากได้ดำรงตำแหน่งสุลต่าน ไม่เป็นปัญหาที่น่าวิตกเหมือนกับปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรี หรือหัวเมืองทั้ง ๗ วิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองกัณฑ์ จึงไม่

1 ศึกษาภักดิ์พาดิษฐ์ "พงศาวดาร เมืองกัณฑ์" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๓๓๐

2 ค.

3 ค. หน้า ๓๓๐ - ๓๓๒

4 ค. หน้า ๓๓๒

จำเป็นต้องใช้กำลังเข้าปราบปรามรุนแรงเพียงแต่ส่งข้าราชการลงไปไกลเกลี้ยใหญ่ตีพี่น้องเล็กวิวาทกัน และวิธีแก้ปัญหาที่ไทยเคยใช้กับหัวเมืองอื่นโดยดลมาก่อน ก็ได้นำมาใช้กับเมืองกลันตัน คือการแยกคู่วิวาทให้อยู่คนละเมืองกันเสีย แม้จะมีการกระด้างกระเดื่องบ้าง แต่ในที่สุดก็ยอมทำตาม เมื่อทางคนต่างโคเป็นใหญ่ปกครองบ้านเมืองเป็นหลักฐานมั่นคงแล้ว เรื่องที่วิวาทกันก็สงบไปเอง และกลับสามัคคีรักใคร่กันดังเดิมอีก การแก้ปัญหาเมืองกลันตันจึงไม่ได้สิ้นเปลือง กำลังคน กำลังทรัพย์ เหมือนกับการแก้ปัญหาหัวเมืองไทรบุรี และหัวเมืองทั้ง ๓

ฉ. รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ระดมยิงเมืองตรังกานูในรัชกาลที่ ๔

ในบทที่ ๕ ได้กล่าวถึงการขยายอิทธิพลทางการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษที่ป็นิ่ง ต่อหัวเมืองไทรบุรี และเประ จนในที่สุด เประก็เป็นที่อิสระจากไทยไป จากนั้นบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษก็ขยายอิทธิพลลงไปในทางช่องแคบมะละกาเรื่อย ๆ จนได้เข้าครอบครองเกาะสิงคโปร์ แล้วก็เริ่มขยายอิทธิพลขึ้นทางด่านตะวันออกของคาบสมุทรมลายู ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๐๑ บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษก็ถูกล้มเลิกไป รัฐบาลอังกฤษเข้าปกครองสิงคโปร์โดยตรง โดยตั้งผู้สำเร็จราชการมาปกครอง และได้เข้าแทรกแซงในหัวเมืองกลันตัน และตรังกานูของไทย จนเกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๕ สมัยรัชกาลที่ ๔ คือการระดมยิงเมืองตรังกานูดังจะไดกล่าวรายละเอียดต่อไปนี้

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๑ เบนดาหารา (Bendahara) แห่งเมืองปาหัง (Pahang) ถึงแก่กรรม ลูกชายสองคนก็แย่งชิงกันจะดำรงตำแหน่ง เบนดาหารา และในที่สุดผู้พี่ชายก็ได้เป็นเบนดาหารา แต่ก็ยังต้องสู้รบกับ หวัน อาหมัด (Van Ahmad) น้องชายอยู่ต่อมา หวันอาหมัดผู้นี้เป็นเพื่อนสนิทกับสุลต่าน มหะหมัด (Mahmud) แห่งเมืองลิงกา (Lingga) ซึ่งขึ้นต่อเนเธอร์แลนด์ และถูกเนเธอร์แลนด์ปลดออกจากตำแหน่ง เพราะไม่เอาธุระเรื่องราชการ มหะหมัด ได้เดินทางไปอาศัยตามที่ต่าง ๆ หลายแห่งแล้ว ในที่สุดก็มาอยู่ในรัฐปาหัง ซึ่งเขาอ้างว่าเขามีสิทธิจะปกครองปาหัง เพราะเขาเป็นทายาทของผู้ปกครองอาณาจักรยะโฮร์¹

¹ Neon Snid-Vongs, The Development of Siam's Relation with Britain and France in the Reign of King Mongkut 1851 - 1868, vol 1, p.390

เมื่อสุลต่าน มหะหมัดเข้าไปอยู่ในรัฐปาหัง แล้วก็คบคิดกับหวัน อาหมัด จะเอาปาหังคืนจาก เบนคาทารา ผู้เป็นพี่ชายของหวัน อาหมัด แต่เนื่องด้วยมีกำลังไม่พอ จึงได้ให้เจแคง เข้ามาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่กรุงเทพฯ เพื่อขอกำลังจากไทยไปช่วย และสัญญาว่า ถ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวช่วยเหลือแล้ว ก็จักคิดเอารัฐปาหังมาขึ้นต่อกรุงเทพฯ¹ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วย จึงได้ทรงปฏิเสธที่จะช่วยเหลือ สุลต่านมหะหมัด แต่ได้มีรับสั่งว่า ถ้าสุลต่านมหะหมัดอยู่ที่รัฐปาหังไม่มีความสุขสบาย จะเข้ามาอยู่ที่กรุงเทพฯ ก็จะไปรดเกล้าฯ ให้อยู่อย่าง เป็นสุข² เมื่อเจแคงออกไปแล้วไม่นาน สุลต่านมหะหมัดก็ได้เข้าไปอยู่ในเมืองตรังกานูกับมารดา ซึ่งมารดาของเขาเป็นที่สาวของตงกูมา ซึ่งเป็นพระยาตรังกานูในเวลานั้น สุลต่านมหะหมัดอยู่ที่เมืองตรังกานูไม่นาน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดให้นายเกิด โกชาอิสหาก นำเรือไปรับมากรุงเทพฯ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๔

ต่อมาถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๕ สุลต่านมหะหมัด ได้กราบบังคมทูลลาออกไปเยี่ยมมารดาของเขาที่เมืองตรังกานู จึงโปรดให้โดยสารออกไปกับเรือมหาพิชัยเทพ ซึ่งจะออกไปลาดตระเวนทางภาคใต้ เมื่อสุลต่านมหะหมัดไปถึงตรังกานูแล้ว ก็ได้ร่วมกับหวัน อาหมัด น้องชายของเบนคาทารา แห่งปาหัง ทำการโจมตีปาหัง โดยยกกำลังไปจากตรังกานู นายเคเวนนาจ (Colonel Cavenagh) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำสิงคโปร์ ได้กล่าวหาว่าไทยมีส่วนร่วมในการโจมตีรัฐปาหัง³ และเขาได้รับรายงานจากปาหังว่า การค้าของ อังกฤษได้รับความเสียหาย เขาจึงได้มีหนังสือมายังนายโรเบิร์ต ชอมเบิร์ก (Robert Schombergk) กงสุลอังกฤษประจำ

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๓ - ๔ หน้า ๕๗๘

² ค.

³ Neon Snid-Vongs, The Development of Siam's Relation with Britain and France in the Reign of King Mongkut 1851 - 1868, vol 1, p.392

กรุงเทพฯ ให้ยื่นต่อรัฐบาลไทยต่อว่าในเรื่องนี้ และให้รัฐบาลไทยเรียกตัวมเหหมุคกับผา
กรุงเทพฯโดยเร็ว¹ รัฐบาลไทยได้ปฏิเสธในคำกล่าวหานี้ แต่ก็ได้ตกลงให้จัดเรือ
ศรีอยุธยาเศษไปรับผู้ลตานมเหหมุค มาจากศรีลังกา² การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้ไปรับผู้ลตานมเหหมุคกลับมากองกรุงเทพฯนั้น อาจเป็นเพราะพระองค์
ทรงมีพระประสงค์จะรักษาสัมพันธไมตรีกับอังกฤษไว้

แต่เรือศรีอยุธยาเศษ ยังไม่ทันออกจากกรุงเทพฯ นายเคเวนเนจ ก็ไต่ลั้งให้
นายแม็คเฟอร์สัน (Colonel McPherson) พร้อมด้วยเรือรบ ๓ ลำมายังศรีลังกา เพื่อนำ
ตัวผู้ลตานมเหหมุคมายังกรุงเทพฯ แต่พระยาศรีลังกาไม่ยอมส่งตัวผู้ลตานมเหหมุคให้ โดย
ไม่ได้รับอนุญาตจากกรุงเทพฯก่อน เมืองศรีลังกาจึงถูกระดมยิงเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน
พ.ศ. ๒๔๐๕ หนึ่งในสัปดาห์ก่อนที่เรือศรีอยุธยาเศษจะออกจากกรุงเทพฯ เพื่อไปรับผู้ลตาน
มเหหมุคที่ศรีลังกา³ เมื่อเรือศรีอยุธยาเศษออกไปถึงเมืองศรีลังกา ปรากฏว่าผู้ลตาน
มเหหมุคได้หนีไปอยู่ที่ตำบลปะสุ (Pasu) ที่พรมแดนระหว่างหัวเมืองกลันตันกับหัวเมืองศรีลังกา
เรือศรีอยุธยาเศษไม่ได้ตัวผู้ลตานมเหหมุค ก็เกินทางกลับกรุงเทพฯ จึงโปรดให้หลวงศรี -
มหาราชเป็นนายเรือกลไฟ สงครามครุฑจึงไปตามตัวผู้ลตานมเหหมุคอีก เมื่อเดือน
กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๖ ได้ตัวผู้ลตานมเหหมุคมายังกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๐๖⁴

เบื้องหลังการระดมยิงเมืองศรีลังกา เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๕
นั้น เป็นเพราะว่า นายคาเวนเนจ ไต่ลั้งถึงมาตรา ๑๒ แห่งสนธิสัญญาเบอร์นี

1 กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๓ - ๔
หน้า ๖๒๑

2 ศึกษาภรณ์พาดิเศย "พงศาวดารเมืองศรีลังกา" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๓๑๑

3 Neon Snid-Vongs, The Development of Siam's Relation with Britain and France in the Reign of King Mongkut 1851 - 1868, vol 1, p. 393

4 ศึกษาภรณ์พาดิเศย ล.ค. หน้า ๓๑๐

(Burney Treaty) ซึ่งวางเป็นเงื่อนไขไว้ว่า พ่อค้าอังกฤษจะเข้าไปค้าขายในกanton และตรังกานูได้ตั้งแต่ออกและไทยกับอังกฤษจะไม่รบกวนรัฐทั้ง ๒ นี้ ซึ่งนายเคเวนนาจ มีความเห็นว่ามาตรานี้ไ้รวมถึงการให้ไทยและอังกฤษร่วมกันประกันความเป็นอิสระของกanton และตรังกานู¹ และในระหว่างที่สุลต่านมหะหมัดอยู่ที่กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ก็มีข่าวแพร่ออกไปว่า ทางกรุงเทพฯ จะปลดพระยาตรังกานู (ตนกูอุมา) ออกจากตำแหน่ง แล้วจะให้สุลต่านมหะหมัดดำรงตำแหน่งแทน เพราะว่าพระยาตรังกานู (ตนกูอุมา) กระด้างกระเดื่อง จะไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการให้ตามประเพณี² เมื่อข่าวนี้แพร่ออกไป นายเคเวนนาจ ก็ได้ประกาศว่าตรังกานูเป็นรัฐอิสระ โดยอ้างถึงคำพูดของพระยาตรังกานู ที่สิงคโปร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ ที่ว่าตรังกานูเป็นอิสระเสมอมา การส่งบรรณาการให้ไทยสามปีครั้งนั้น เป็นเพียงของขวัญที่ให้เป็นการตอบแทนของขวัญที่เขาได้รับซึ่งมีมูลค่ามากกว่า³ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นายเคเวนนาจ ได้พยายามที่จะเข้าใจว่า ตรังกานู (รวมทั้งกanton) เป็นรัฐอิสระ และได้ตีความมาตรา ๑๒ แห่งสนธิสัญญาเบอร์นีวว่า ไทยกับอังกฤษร่วมกันประกันความเป็นอิสระของกanton และตรังกานู ดังกล่าวแล้ว ฉะนั้นการที่มิข่าวว่าไทยจะปลดพระยาตรังกานู (ตนกูอุมา) ออกจากตำแหน่ง และจะให้สุลต่านมหะหมัดเป็นแทนนั้น เป็นการแทรกแซงตอกกิจการภายใน แม้จะไม่เคารพในความเป็นอิสระของตรังกานู เขาจึงได้ตัดสินใจเข้าแทรกแซงในตรังกานูบ้าง โดยสั่งให้นายแม็คเฟอร์สัน กับเรือรบ ๓ ลำ มาขอตัวสุลต่านมหะหมัดจากพระยาตรังกานู (ตนกูอุมา) เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๕

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อนายแม็คเฟอร์สัน ได้มาขอตัวสุลต่านมหะหมัดจากพระยาตรังกานู พระยาตรังกานูก็ได้บอกว่า เขาไม่สามารถจะส่งตัวสุลต่านมหะหมัดให้ไปโดยไม่ได้รับอนุญาตจากทางกรุงเทพฯก่อน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระยาตรังกานู(ตนกูอุมา)

1 Neon Snid-Vongs, The Development of Siam's Relation with Britain and France in the Reign of King Mongkut 1851 - 1868, vol 1, p.397

2 L.A. Mills, British Malaya 1827 - 1867, p. 165

3 Neon Snid Vongs, loc cit.

ยังเรือทั้งทางกรุงเทพฯ อยู่ แม้ว่าเขาจะแสดงอาการกระด้างกระเดื่องในบางคราว เช่น การไม่ส่งเครื่องราชบรรณาการตามกำหนด จึงเป็นอันสรุปได้ว่า การกระทำของ นายเคเวนนาจ ครั้งนั้นเป็นการแทรกแซงต่อกิจการภายในของรัฐกรุงเทพฯ และการระดมยิงเมืองตรังกานูจึงเป็นการขัดต่อข้อตกลงในมาตรา ๑๒ แห่งสนธิสัญญาเบอร์นี

เมื่อการระดมยิงเมืองตรังกานูยุติลงไปแล้ว ในวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๕ เจ้าพระยาพระคลังก็ได้มีหนังสือฟ้องร้องไปยัง ลอร์ด รัสเซลล์ (Lord Russell) รัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษ ที่กรุงลอนดอน และในระหว่างนั้นกงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ กับรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ ก็ได้โต้ตอบกันเรื่องสิทธิของไทยเหนือกลันตันและตรังกานูไปจนถึงวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๕ ในที่สุดนายเคเวนนาจ สรุปว่า กลันตันและตรังกานูไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยมาก่อนเลย¹ ดังนั้นเจ้าพระยาพระคลังจึงได้มีหนังสือไปถึง ลอร์ด รัสเซลล์ อีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๕ โดยได้อ้างถึงคดีของ ย้ง เย็ง (Yong Yeng)* ในการอ้างสิทธิเหนือกลันตัน และบอกว่าตรังกานูนั้นขึ้นต่อไทยมากกว่า ๘๐ ปี แล้ว² ในที่สุด เซอร์ จอห์น เฮย์ (Sir John Hay) ก็ได้เสนอเรื่องนี้เข้าที่ประชุมสภาผู้แทนที่ลอนดอน ในพ.ศ. ๒๔๐๖ เขาได้กล่าวโจมตี นายเคเวนนาจว่า ขอร้องของนายเคเวนนาจ ที่ว่าเขาไม่รู้ว่าตรังกานูเป็นของไทยนั้น เป็น

¹ Neon Snid-Vongs, The Development of Siam's Relation with Britain and France in the Reign of King Mongkut 1851 - 1868, vol 1, p.403

² Ibid

* ย้ง เย็ง (Yong Yeng) เป็นพ่อค้าจีนมาจากสิงคโปร์ มาค้าขายในเมืองกลันตัน แล้วถูกขโมยสินค้าไปหมด พระยากลันตันปฏิเสธไม่สอบสวนหาตัวคนร้ายมาดำเนินคดี เมื่อความทราบถึงกรุงเทพฯ ก็ได้ส่งคณะกรรมการออกไปสืบสวนข้อเท็จจริง แล้วได้ตัดสินว่าพระยากลันตันมีความผิดที่ไม่จัดการในเรื่องนี้ ทางกรุงเทพฯ จึงให้พระยากลันตันชดเชยค่าเสียหายให้แก่ ย้ง เย็ง (Yong Yeng)

เรื่องเหลวไหล เซอร์ จอห์น เฮย์ ได้กล่าวว่า มาตรา ๑๒ ของสนธิสัญญาเบอร์นี นั้นได้บังไว้ชัดเจนแล้ว ไม่มีข้อสงสัยใด ๆ¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสภาผู้แทนของอังกฤษได้ถือว่าเรื่อง การกระคมยั้งเมืองศรีลังกา เป็นเรื่องใหญ่ที่จะกระทบกระเทือนถึงสัมพันธภาพระหว่างไทย กับอังกฤษได้ เซอร์ จอห์น เฮย์ จึงได้นำเรื่องนี้เข้าที่ประชุมสภาผู้แทน และว่าการกระทำ ของ นายเคเวนนาจ เป็นการกระทำโดยพลการ เป็นการละเมิดค้อมตรา ๑๒ แห่งสนธิสัญญา เบอร์นี

จึงเป็นอันว่ารัฐบาลไทย โดยการนำของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็สามารทำให้รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ ยอมรับสิทธิของไทย เห็นรัฐบาลกันตันและศรีลังกา การกระทำของนายเคเวนนาจ ถูกประณามในสภาผู้แทนของอังกฤษ ดังนั้นหลังจากนั้นมา รัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ ก็ไม่ได้เข้ามาแทรกแซงในรัฐกันตัน และศรีลังกาอย่างเปิดเผย อีกเลยจนตลอดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่พระองค์ให้เจ้าพระยา พระคลังทำหนังสือฟ้องร้องไปยังรัฐบาลอังกฤษที่กรุงลอนดอนนั้น นับว่าเป็นพระบรมราโชบาย ของพระองค์ที่จะทรงแก้ปัญหาที่ยากที่เกิดขึ้นจากราชการของรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ ซึ่งขอบท่าอะไรโดยพลการ เมื่อเรื่องได้ถูกนำเข้าสู่สภาผู้แทน และผลปรากฏออกมาในทาง ที่ไทยได้รับประโยชน์ จึงนับว่าเห็นความสำเร็จของพระบรมราโชบายในการแก้ปัญหาจาก ภายนอกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และกัันตันกับศรีลังกา ก็เป็นประเทศราช ของไทยมาตลอดรัชกาลของพระองค์ และยังนับเป็นชัยชนะทางการทูตของไทยด้วย เพราะ หลังจากนั้นไม่นานรัฐบาลอังกฤษที่ลอนดอนก็เรียกนายเคเวนนาจกลับ และแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการ ให้มาประจำที่สิงคโปร์แทน²

¹ Neon Snid-Vongs, The Development of Siam's Relation with Britain and France in the Reign of King Mongkut 1851 - 1868, vol 1, p.404

² ศึกษาภักดิ์พาดิษฐ์ "พงศาวดารเมืองศรีลังกา" ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ หน้า ๓๑๒

ที่กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้ ก็ได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาและความยุ่งยากที่เกิดขึ้น
 ในหัวเมืองกฉันทันและตรังกานู ความยุ่งยากในหัวเมืองกฉันทัน ส่วนมากเป็นปัญหาที่เกิดขึ้น
 ภายใน เป็นการทะเลาะวิวาทกันระหว่างญาติพี่น้อง ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ และการ
 แก้ปัญหาในเมืองกฉันทันต้องใช้เวลานาน เพราะมีอุปสรรคหลายประการดังกล่าวแล้ว แต่ใน
 ที่สุดด้วยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และความสามารถของ
 ข้าราชการไทย ก็แก้ปัญหาและความยุ่งยากในเมืองกฉันทันให้เรียบร้อยไปได้ ส่วนปัญหาที่
 เกิดในหัวเมืองตรังกานูนั้น เป็นปัญหาที่มาจากภายนอกคือการแทรกแซงของ รัฐบาล
 อังกฤษที่สิงคโปร์ ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่ในที่สุดปัญหาและความยุ่งยาก
 ก็สิ้นสุดลง โดยที่ไทยสามารถรักษาสีทิวของไทย เห็นอตรังกานู (และกฉันทัน) เอาไว้ได้
 หัวเมืองทั้ง ๒ จึงยังคงเป็นประเทศราชของไทยมาตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

บทสรุป

หัวเมืองมลายูอันมี ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานูและปัตตานี นี้ มีหลักฐานว่าเป็นหัวเมืองประเทศราชของไทย มาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว หัวเมืองเหล่านี้ก็ตั้งตัวเป็นอิสระ และเป็นอิสระจากไทยมาตลอดสมัยกรุงธนบุรี จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ไทยก็ได้หัวเมืองมลายูทั้งสิ้นนี้มาเป็นเมืองประเทศราชอีก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๔ ซึ่งไทยได้รับผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจจากหัวเมืองมลายูเหล่านี้ไม่น้อย โดยที่หัวเมืองมลายูเหล่านี้ต้องส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่ไทย

A การปกครองหัวเมืองมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ ไทยเราก็ใช้วิธีการปกครองคล้ายกับในสมัยอยุธยา คือให้เจ้านครหรือเจ้าเมืองเดิมปกครองต่อมา โดยได้รับการแต่งตั้งจากกรุงเทพฯ ไทยให้เจ้านครหรือมีอิสระในการปกครองภายในทุกประการ เพียงแต่ให้แสดงความจงรักภักดีต่อไทย โดยจะส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทอง และเครื่องราชบรรณาการให้ไทย ๓ ปีครั้ง และถ้าไทยต้องการอะไรเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะในยามปกติหรือยามสงครามก็ต้องช่วยเหลือแก่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ไทยได้พยายามควบคุมหัวเมืองมลายูให้ใกล้ชิดขึ้นกว่าในสมัยอยุธยา โดยการให้หัวเมืองเอกทางภาคใต้ ทำหน้าที่ควบคุมดูแลหัวเมืองมลายู คือให้ เมืองนครศรีธรรมราช ควบคุมดูแลหัวเมืองไทรบุรีและกลันตัน ให้หัวเมืองสงขลาควบคุมดูแลหัวเมืองปัตตานี และตรังกานู หัวเมืองที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลหัวเมืองมลายูนั้น จะต้องควบคุมดูแลให้หัวเมืองมลายูมีความจงรักภักดีต่อไทยตลอดไป และมีความรับผิดชอบในการรักษาความสงบเรียบร้อยในหัวเมืองมลายูนั้น ๆ (ด้วยวิธีการนี้ทำให้ไทยควบคุมหัวเมืองมลายูได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น) กว่าแต่ก่อน แต่อย่างไรก็ตาม การปกครองหัวเมืองมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ ไทยก็ประสบปัญหาและความยุ่งยากมากมาย ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละหัวเมือง ก็มีลักษณะแตกต่างกันไป รายแรงบาง ไม่รายแรงบาง ซึ่งไทยคงเสียเวลากำจัดคน และกำลังทรัพย์ไปไม่น้อยในการดำเนินการแก้ปัญหา และความยุ่งยากที่เกิดขึ้น

B มีปัญหาที่ไทยประสบในระยะแรก ๆ คือ ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองปัตตานี ไทยได้ปัตตานีมาเป็นเมืองประเทศราชโดยการใช้อำนาจ สุลต่านปัตตานีจึงไม่ได้จงรักภักดีต่อไทยอย่างแท้จริง ได้หาโอกาสที่จะตั้งเป็นอิสระจากไทยอยู่ตลอดเวลา เช่น ได้ชักชวนองเชียงสือกษัตริย์ญวนมาตีไทย เมืองเชียงสือไม่ร่วมมือด้วย ก็หันไปสมคบกับโต๊ะสาเหต แซกซึ่งมาจาก

ประเทศอินเดีย ก่อการขบถขึ้นยกกองทัพขึ้นมาตีได้เมืองสงขลา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๔ การขบถครั้งนี้บ่าวขุนแรงมาก กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช และกองทัพจากกรุงเทพฯ ต้องยกออกไปปราบปราม เมื่อตีเมืองสงขลาคืนจากพวกขบถได้แล้ว พระยาสงขลา(บุญชู) ก็ยกทัพลงไปตีได้เมืองปัตตานีมาขึ้นกับไทยตามเดิม (เพื่อป้องกันไม่ให้หัวเมืองปัตตานีก่อการขบถขึ้นอีก รัชกาลที่ ๑ ก็ทรงโปรดให้แบ่งเขตหัวเมืองปัตตานีออกเป็น ๘ หัวเมือง และทรงแต่งตั้งข้าราชการไทยปกครองหัวเมืองปัตตานี ส่วนหัวเมืองที่แบ่งออกใหม่นั้น ก็ทรงแต่งตั้งคนไทยบ้าง ชาวมลายูบ้าง ให้ปกครองเป็นอิสระแก่กัน และให้อยู่ในความควบคุมดูแลของเมืองสงขลา ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองปัตตานี ก็เรียบรอยไปตลอดรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ และหัวเมืองทั้ง ๘ ก็ค่อย ๆ ใกล้ชิดกับไทยขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยไปในที่สุด

C ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูที่ร้ายแรง และทำความหนักใจให้แก่ไทยมากที่สุด คือปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรี ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ โดยเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแฉวัน) ได้แตกแยกกับพระยาถวัลยราช (ปัสณุ) มีเรื่องฟ้องกันเข้ามาถึงกรุงเทพฯ รัชกาลที่ ๒ ได้ทรงแก้ปัญหาโดยการแยกคู่วิวาทินให้อยู่กันเสียคนละเมือง คือทรงโปรดให้พระยาถวัลยราช (ปัสณุ) มาครองหัวเมืองสตูล เรื่องที่ทะเลาะวิวาทกันก็สงบไปได้ แต่ปัญหาใหม่ก็เกิดขึ้นอีก คือ เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแฉวัน) ได้เอาใจออกห่างไปฝักใฝ่กับพม่า และในที่สุดก็ตั้งเมือง ไม่ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทอง และเครื่องราชบรรณาการตามกำหนด รัชกาลที่ ๒ ทรงเห็นว่าเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแฉวัน) กระด้างกระเดื่อง จึงทรงแก้ปัญหาโดยรับสั่งให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ยกกองทัพลงไปตีเมืองไทรบุรีมาอยู่ภายใต้การปกครองของไทยโดยตรง และแต่งตั้งข้าราชการไทยไปปกครอง

E เมื่อเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ตีเมืองไทรบุรีได้เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๓๖๕ เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแฉวัน) ได้หนีไปอาศัยอยู่ที่เกาะปีนัง ซึ่งบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเข้าไปจากพระยาไทรบุรี (อับดุลละโมกุรัมชะ) บิดาของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแฉวัน) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๔ ซึ่งเป็นคนเหตุให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ เพื่อแสวงหาอิทธิพลในหมู่รัฐมลายู โดยส่ง นาย จอห์น ครอบเตอร์ค เขามาเจรจากับรัฐบาลไทย จะให้ไทยยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแฉวัน) กลับมาครอง

หัวเมืองไทรบุรีอีก ฝ่ายไทยก็ไม่ยอม นายจอห์น ครอบเฟอ์ด กลับไปแล้ว บริษัทอินเดีย ตะวันออกของอังกฤษก็โคลงกัปตัน เฮนรี เบอ์นนี่ เข้ามาเจรจากับไทยอีก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘ สมัยรัชกาลที่ ๓ เพื่อจะให้ไทยยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) กลับมาปกครองไทรบุรี ตามเดิม ฝ่ายไทยก็ยังยืนยันความตั้งใจเดิม ในที่สุด กัปตัน เฮนรี เบอ์นนี่ ต้องยอมทำ สัญญากับรัฐบาลไทย ยอมรับว่าไทรบุรีเป็นประเทศราชของไทย และสัญญาว่า บริษัทอินเดีย ตะวันออกของอังกฤษที่ปีนัง จะย้ายเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ออกไปจากเกาะปีนัง และ จะป้องกันไม่ให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) มารบกวนหัวเมืองไทรบุรี ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อ ฝ่ายไทย ในการป้องกันไม่ให้บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษเข้ามาแทรกแซงในโอกาส ต่อไป และยังมีประโยชน์ในการป้องกัน หัวเมืองไทรบุรีจากการรบกวนของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) นอกจากนี้แล้ว ยังมีการตกลงกันระหว่างรัฐบาลไทย กับบริษัทอินเดียตะวันออก ของอังกฤษ เกี่ยวกับหัวเมืองมลายูอื่น ๆ อีกด้วย

๗. วิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรีของรัชกาลที่ ๒ ได้ก่อให้เกิดปัญหา ยุ่งยากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ คือเมื่อเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ไปอาศัยอยู่ที่เกาะปีนัง แล้ว ก็โคลงนับสนุนในบุตรหลานของตน ก่อการขบถขึ้นในเมืองไทรบุรีถึงสองครั้ง คือในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ และ พ.ศ. ๒๓๘๑ การขบถทั้งสองครั้งนี้รุนแรงมาก ไทยต้องเสียเมืองไทรบุรี ให้แก่พวกขบถทั้งสองครั้ง และขบถเมืองไทรบุรีก็เป็นต้นเหตุให้เกิดความไม่สงบขึ้นในหัวเมือง มลายูอื่น ๆ ด้วย เช่นขบถครั้งแรก ก็เป็นเหตุให้เกิดขบถขึ้นในหัวเมืองทั้ง ๙ รวมทั้งกลันตัน และศรีลังกาด้วย และขบถครั้งที่สอง ก็เป็นเหตุให้เกิดปฏิวัติขึ้นในหัวเมืองทั้ง ๙ และเป็น เหตุให้พวกเจ้าในเมืองกลันตัน ซึ่งบ่พอใจกันอยู่ก่อนแล้ว ถือโอกาสทะเลาะวิวาทสู้รบกันจน เกือบจะเป็นศึกกลางเมือง ขบถเมืองไทรบุรีทั้งสองครั้ง ไทยต้องส่งกองทัพจากกรุงเทพฯ ลงไปปราบปราม แม้จะไปโคลงมือปราบปรามอย่างจริงจัง แต่ก็ต้องเสียเวลา และเสีย ทรัพย์สินในการจัดทัพ ยกทัพลงไปปราบปรามคราวละไม่น้อย รัชกาลที่ ๓ ทรงเห็นว่าเมือง - ไทรบุรีเป็นต้นเหตุของความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในหัวเมืองมลายูทั้งหมด พระองค์จึงทรงดำเนิน พระบรมราโชบาย ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองไทรบุรี เพื่อไม่ให้เกิดความยุ่งยากเป็น ปัญหาในการปกครองอีกต่อไป

๘. รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงนำวิธีการแก้ปัญหาที่กษัตริย์ไทยของค่อน ๆ เคยใช้ได้เคย มาแล้ว มาแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองไทรบุรี และเมืองกลันตัน ปัญหาเกี่ยวกับเมืองไทรบุรีนั้น

พระองค์ได้ทรงนำวิธีแก้ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองปัตตานี ในรัชกาลที่ ๑ มาใช้ คือการให้แบ่งแยกอาณาเขตหัวเมืองไทรบุรี ออกเป็นหัวเมือง คือ ปะลิส สตูล กบังปาสู และไทรบุรีเดิม ให้มีผู้ปกครองแต่ละหัวเมืองเป็นอิสระแก่กัน อยู่ภายใต้การควบคุมของเมืองนครศรีธรรมราชบางเมืองสงขลาบาง (คือหัวเมืองสตูล) นอกจากนั้นพระองค์ยังได้ทรงเปลี่ยนแปลงวิธีการแก้ปัญหาที่กษัตริย์ไทยของค่อน ๆ เคยนำมาใช้แล้วกลับก่อให้เกิดปัญหาขึ้นภายหลัง คือวิธีแก้ปัญหาเมืองไทรบุรี ในรัชกาลที่ ๒ ที่ให้คนไทยไปปกครองเมืองไทรบุรี รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงเปลี่ยนแปลงพระบรมราชโบายใหม่ โดยให้ชาวมลายูปกครองเมืองไทรบุรี และหัวเมืองต่าง ๆ ที่แบ่งแยกออกไปตามเดิม และในที่สุด พระองค์ถึงกับพระราชทานอภัยโทษ ให้แก่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) และทรงอนุญาตให้กลับมาปกครองหัวเมืองไทรบุรีในฐานะเมืองประเทศราช ส่งคนไม่เงินคนไม่ทองและเครื่องราชบรรณาการ ดังแต่ก่อน ปัญหาเกี่ยวกับเมืองไทรบุรีก็เรียบร้อยไปได้ นับว่าพระบรมราชโบายของรัชกาลที่ ๓ นั้น เป็นวิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองไทรบุรีที่ถูกต้องที่สุด เพราะชาวเมืองไทรบุรียังจงรักภักดีต่อเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ซึ่งเป็นสุลต่านของเขาอยู่ไม่เสื่อมคลาย หลังจากเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ได้กลับมาครองเมืองไทรบุรีแล้ว ปัญหาเกี่ยวกับเมืองไทรบุรีก็หมดไป

ส่วนปัญหาเกี่ยวกับเมืองกลันตันนั้น เป็นปัญหาที่เกิดจากการทะเลาะวิวาทระหว่างพวกพี่น้องเจ้าเมืองกลันตัน ซึ่งต้องการจะเป็นใหญ่ในเมืองกลันตัน ไม่ได้เป็นปัญหารายแรง เช่นปัญหาเกี่ยวกับเมืองไทรบุรี หรือปัตตานี เมื่อเกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้น ไทยในฐานะเป็นใหญ่เหนือประเทศราช ก็ต้องดาทางไกลเกลี้ยให้คืนดีกัน รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงนำวิธีแก้ปัญหการทะเลาะวิวาทระหว่างพี่น้องในเมืองไทรบุรีของรัชกาลที่ ๒ มาใช้ โดยทรงโปรดให้แยกคู่วิวาทไปอยู่เสียคนละเมือง คือทรงโปรดให้ตนกูปะซาไปปกครองเมืองหนองจิกเสีย และต่อมาได้ไปปกครองเมืองปัตตานี ซึ่งเป็นหัวเมืองที่มีความสำคัญกว่าเมืองหนองจิก ก็เป็นที่พอใจของตนกูปะซา เพราะตำแหน่งเจ้าเมืองปัตตานีในสายตาของชาวมลายูนั้น คือตำแหน่งสุลต่าน เรื่องทะเลาะวิวาทระหว่างตนกูปะซากับพระยากลันตันจึงสงบไป และกลับสามัคคีรักใคร่กันเช่นเดิม

ปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ มากกว่ารัชกาลอื่น ๆ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็รุนแรงกว่าในรัชกาลอื่น ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับหัวเมืองไทรบุรี ทั้งนี้ก็เพราะมีอุปสรรคสำคัญอยู่ประการหนึ่งที่ขัดขวางไม่ให้การแก้ปัญหาคำเนินไปโดย

เรียบร้อย และบางครั้งอุปสรรคอันนี้ก็ทำให้เหตุการณ์ลุกลามใหญ่โตขึ้น จนต้องใช้กองทัพใหญ่ลงไปปราบปราม อุปสรรคอันนี้คือ ความไม่สามัคคีกันระหว่าง เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชกับเจ้าเมืองสงขลา ซึ่งไม่ค่อยร่วมมือกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะขบถที่เกิดขึ้นครั้งแรกในเมืองไทรบุรี ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชนั้น เจ้าเมืองสงขลาก็ไม่ร่วมมือในการปราบปราม จนกลายเป็นชนวนให้เกิดขบถขึ้นในหัวเมืองมลายูทุกเมือง นอกจากนั้นอุปสรรคอันนี้ ก็ยังเป็นอุปสรรคในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองกัณฑ์อีกด้วย โดยที่เจ้าพระยาครศรีธรรมราช (น้อย) ไม่ยอมลงไปเมืองสงขลา เพื่อปรึกษาหารือ กับพระยาศรีพิพัฒน์ในการแก้ปัญหาเมืองกัณฑ์ ตามกระแสรับสั่งของรัชกาลที่ ๓ ซึ่งทำให้การแก้ปัญหาเมืองกัณฑ์ต้องยืดเยื้อออกไป แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีอุปสรรคขัดขวางอยู่ รัชกาลที่ ๓ ก็ทรงใจพระปรีชาญาณของพระองค์แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สามารถรักษาหัวเมืองมลายูไว้ได้ และการที่พระองค์ทรงรับสั่งให้เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ลงไปเมืองสงขลาเพื่อปรึกษาหารือ กับพระยาศรีพิพัฒน์ในการแก้ปัญหาเมืองกัณฑ์นั้น เพราะพระองค์ทรงเห็นว่าเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เคยใกล้ชิดกับเมืองกัณฑ์มาก่อน ย่อมเข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น และเข้าใจในขนบธรรมเนียมของชาวมลายูเป็นอย่างดี อาจจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้ลุล่วงไปได้โดยง่าย แม้ว่าเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) จะไม่ได้ลงไปเมืองสงขลา แต่ก็แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีวิธีการในการแก้ปัญหาที่หลักแหลม และตรงจุดเหมาะสมกับเหตุการณ์ เพราะหากสั่งข้าราชการที่ไม่เข้าใจในปัญหาที่เกิดขึ้น และไม่เข้าใจในประเพณีของชาวมลายูลงไปแก้ปัญหาเกี่ยวกับเมืองมลายูแล้ว ก็อาจทำได้โดยยาก และบางทีก็อาจก่อให้เกิดความยุ่งยากยิ่งขึ้นไปอีกก็ได้ พระบรมราโชบายอันนี้นับเป็นพระบรมราโชบายที่ไร้ที่ติทุกสมัย

ถึงในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระองค์ก็ได้ทรงดำเนินพระบรมราโชบายที่จะทำให้หัวเมืองมลายูได้ใกล้ชิดกับไทยยิ่งขึ้น โดยการโปรดให้สร้างถนนติดต่อกันระหว่างหัวเมืองทางชายแดนภาคใต้กับหัวเมืองมลายู เพื่อให้ประชาชนในหัวเมืองมลายู กับหัวเมืองทางชายแดนภาคใต้ได้ไปมาติดต่อกันได้สะดวกขึ้น พระบรมราโชบายอันนี้นับว่าเป็นพระบรมราโชบายที่หลักแหลมและลึกซึ้งอีกประการหนึ่งของกษัตริย์ไทย เป็นพระบรมราโชบายที่อาจนำมาใช้ได้แม้ในสมัยปัจจุบัน ซึ่งรัฐบาลไทยก็ยังได้ประสบปัญหาในการปกครองสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่

แต่อย่างไรก็ตามในสมัยรัชกาลที่ ๔ ไทยก็ยังประสบปัญหาเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูอยู่ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นแตกต่างออกไปจากในสมัยรัชกาลก่อน ๆ คือเป็นปัญหาที่เกิดจากการแทรกแซงของรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ และเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับเมืองตรังกานูเพียงเมืองเดียว ไม่ได้เกิดขึ้นทุกเมืองดังเช่นในรัชกาลก่อน ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น เนื่องจากรัฐบาลอังกฤษที่สิงคโปร์ กล่าวหาว่ารัฐบาลไทย ปล่อยให้เหลือแก่สุลต่านมตะหมุดในการโจมตีรัฐปาทัง ทำความเสียหายให้แก่การค้าของอังกฤษในรัฐปาทัง ผู้สำเร็จราชการอังกฤษที่สิงคโปร์จึงสั่งให้เรือรบ ๓ ลำ มาขอตัวสุลต่านมตะหมุดจากพระยาตรังกานู พระยาตรังกานูไม่ให้ตัว ผู้บังคับการเรือจึงสั่งให้เรือรบระดมยิงเมืองตรังกานู รัฐบาลไทยจึงได้ประท้วงไปยังรัฐมนตรีต่างประเทศอังกฤษที่กรุงลอนดอน นที่สุดเรื่องนี้ถูกนำเข้าสู่ที่ประชุมสภาผู้แทนที่กรุงลอนดอน การกระทำของผู้สำเร็จราชการอังกฤษที่สิงคโปร์ถูกประณาม และอังกฤษได้รับรองสิทธิของไทยเหนือกลับตันและตรังกานู ตามสนธิสัญญาเบอร์นี ส่วนผู้สำเร็จราชการอังกฤษที่สิงคโปร์นั้น ก็ถูกรัฐบาลอังกฤษเรียกตัวกลับ และแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการคนใหม่มาแทน เรื่องนี้นอกจากรัฐบาลไทยจะสามารถทำให้อังกฤษยอมรับรองสิทธิของไทย เหนือกลับตัน และตรังกานูแล้ว ยังนับว่าเป็นชัยชนะทางการทูตของไทยอีกด้วย

ไทยได้ปกครองหัวเมืองมลายูในฐานะเมืองประเทศราชมาตลอดรัชกาลที่ ๔ จนถึงรัชกาลที่ ๕ เรื่องราวเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็เป็นเรื่องที่น่าจะได้ศึกษาคนควาต่อไป เพราะว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ ไทยได้ทำสัญญายกหัวเมืองกลับตัน ตรังกานู ประลิส และไทรบุรี (ซึ่งรวมกบังปาสูด้วย) ให้แก่อังกฤษ ซึ่งเหตุผลอันแท้จริงที่ไทยต้องยอมยกให้แก่อังกฤษนั้น ยังเป็นที่สงสัยกันอยู่ ส่วนหัวเมืองมลายูที่เหลือจากที่ยกให้อังกฤษ ก็คงอยู่กับไทยตราบใด คือ หัวเมืองปัตตานีที่ถูกแบ่งออกเป็น ๘ หัวเมือง คือ ปัตตานี หนองจิก สายบุรี ยะหริ่ง ยะลา รามันห์ ระแงะ แลที่แยกจากหัวเมืองไทรบุรี คือสตูล หัวเมืองทั้ง ๘ นั้น ต่อมาก็แบ่งรวมกันเป็นจังหวัด คือ ปัตตานี หนองจิก สายบุรี และยะหริ่ง รวมกันเป็นจังหวัด ปัตตานี ยะลา กับรามันห์ รวมกันเป็นจังหวัดยะลา ระแงะกับบางนรา (ซึ่งเคยขึ้นอยู่กับหัวเมืองสายบุรี) รวมกันเป็นจังหวัดนราธิวาส ฉะนั้นดินแดนของไทยในปัจจุบันที่เคยเป็นหัวเมืองประเทศราชมลายูมาก่อน ก็คือ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส และจังหวัดสตูล หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ปัจจุบันการปกครองสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย ก็ยังคงมีปัญหาอยู่บ้าง เพราะคนไทยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น แตกต่างไปจากคนไทยในส่วนอื่นของประเทศ ทั้งในด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งอาจทำให้คนไทยเหล่านั้น มีความรู้สึกว่าเขาไม่ใช่คนไทย และเป็นคนละพวกกับคนไทยเชื้อชาติไทย ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องป้องกันไม่ให้ความรู้สึกดังกล่าวเกิดขึ้นได้ โดยการพยายามทำให้คนไทยเหล่านั้นรู้สึกว่า เขาเป็นพวกเดียวกับคนไทยเชื้อชาติไทย ได้รับความเอาใจใส่จากรัฐบาล เท่าเทียมกับคนไทยเชื้อชาติไทย ไปได้ทุกหนทุกแห่ง . เพราะถ้าคนไทยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดความรู้สึกว่าเขาเป็นคนละพวก กับคนไทยเชื้อชาติไทยแล้ว ก็อาจจะก่อให้เกิดปัญหาในการปกครองที่ร้ายแรง ดังเช่นที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอีกก็ได้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ก. หลักฐานชั้นหนึ่ง (Primary Sources)

๑. จดหมายเหตุที่ยังไม่ได้พิมพ์

รัชกาลที่ ๑

หอสมุดวชิรญาณ

สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๑ เล่มที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๔๖ (พ.ศ. ๒๓๖๙)

รัชกาลที่ ๒

หอสมุดวชิรญาณ

คำให้การยสาคณะอง หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒
เล่มที่ ๘ พ.ศ. ๑๑๗๒ (พ.ศ. ๒๓๕๓)
ท้องตราถึงพระยาศรีธรรมโศกราช หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒
เล่มที่ ๑๘ จ.ศ. ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๕๖)
หนังสือเนกราชกิจไต่ถามถึงเมืองนครศรีธรรมราช หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๒ เล่มที่ ๓ จ.ศ. ๑๑๘๐ (พ.ศ. ๒๓๖๑)

รัชกาลที่ ๓

หอสมุดวชิรญาณ

สำเนาหนังสือสัญญาเบอร์นี หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓
เล่มที่ ๑๕ จ.ศ. ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๖๙)
หนังสือเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราชถึงเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดี
หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เล่มที่ ๒๑ จ.ศ. ๑๒๐๐ (พ.ศ. ๒๓๘๑)
จดหมายเหตุดวงอุคมสมัยถึงพระยาศรีวิชัย หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เล่มที่ ๒๗ จ.ศ. ๑๒๐๐ (พ.ศ. ๒๓๘๑)
คำให้การแหกขนาหลัง หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เล่มที่ ๓๐
จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)
หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาบวรราช หมายเหตุเหตุการณ์กรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เล่มที่ ๑๐๖ จ.ศ. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

หอสมุดวชิรญาณ

หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาบวรราช หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๑๐ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังถึงพระยาศรีพิพัฒน์ หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๑๑ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

ใบบอกพระเสนาหามนตรีถึงท้าวทิพยอีภมร หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๑๒ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

ใบบอกพระยาไฉบา หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓
เลขที่ ๑๑๓ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาบวรราช หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๔๖ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

สารตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาบวรราช หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๕๐ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

ใบบอกพระยาไฉบาถึงพระยาเพชรบุรี หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๕๓ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

ใบบอกพระยาไฉบาถึงพระยาศรีพิพัฒน์ หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๗๓ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

ใบบอกพระยาไฉบาถึงพระยาศรีพิพัฒน์ หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๗๗ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

ใบบอกพระยาไฉบาถึงพระยาศรีพิพัฒน์ หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๘๖ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

ทองคำพระบรมวงศโheimerถึงเจ้าพระยาบวรราช หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๒๐๘ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

ทองคำเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาบวรราช หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๒๑๐ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

ทองคำเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาบวรราช หมายเหตุหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๒๕๐ จ. ก. ๑๒๐๑ (พ. ก. ๒๓๘๒)

หอสมุดวชิรญาณ

ใบบอก เจ้าพระยาบวรราช หมุ่จกหมายเหตากรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓
เลขที่ ๒๓๘ จ.ก. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

หนังสือพระยากลับตันถึงพระยาเพชรบุรี หมุ่จกหมายเหตากรุงรัตนโกสินทร์
ร. ๓ เลขที่ ๓๑๐ จ.ก. ๑๒๐๑ (พ.ศ. ๒๓๘๒)

หนังสือจากกรุงเทพฯ ถึงเจ้าเมืองรังนก หมุ่จกหมายเหตากรุงรัตน-
โกสินทร์ ร. ๓ เลขที่ ๑๐๖ จ.ศ. ๑๒๐๓ (พ.ศ. ๒๓๘๔)

สารตราถึงเมืองไทรบุรี หมุ่จกหมายเหตากรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓
เลขที่ ๒๘ จ.ก. ๑๒๐๔ (พ.ศ. ๒๓๘๕)

รัชกาลที่ ๕

หอสมุดวชิรญาณ

บัญชีเรื่องประเทรารานำบรรณาการมาถวาย หมุ่จกหมายเหตากรุง-
รัตนโกสินทร์ ร. ๓ วันที่ ๑ ไร่ที่ ๑๒/๑๐ จ.ก. ๑๒๑๒ (พ.ศ. ๒๔๑๓)

๒. จกหมายเหตุที่พิมพ์ดีดแล้ว

รัชกาลที่ ๕

หอสมุดวชิรญาณ

หนังสือ เจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาไทรบุรี หมุ่จกหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๒ เลขที่ ๒/๒ จ.ศ. ๑๑๓๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเจ้าพระยาไทรบุรี หมุ่จกหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๒ เลขที่ ๒/๓ จ.ศ. ๑๑๓๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงพระยากลับตัน หมุ่จกหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๒ เลขที่ ๒/๓ จ.ศ. ๑๑๓๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงพระยากลับตัน พระยาหนองจิก
หมุ่จกหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๒ เลขที่ ๒/๑๑ จ.ศ. ๑๑๓๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔)

หนังสือหมื่นศักดิ์พลเสนาถึงพระยานครศรีธรรมราช หมุ่จกหมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๒ เลขที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๓๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕)

ทองตราถึงพระยาตรีธรรมโทกราช หมุ่จกหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์
ร. ๒ วันที่ ๒ จ.ก. ๑๑๓๘ (พ.ศ. ๒๓๕๘)

หอสมุดวชิรญาณ หนังสือเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีถึงเมืองไทรบุรี หมายเหตุ
กรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๒ เลขที่ ๑๐ จ.ศ. ๑๑๘๔ (พ.ศ. ๒๓๖๕)

๓. เอกสารพิมพ์แล้ว

อุดมสมบัติ, หลวง จดหมายเหตุอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัมม์
(อิสสระภาพแดง) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕

Crawford, John Journal of an Embassy to the Courts of Siam and
Cochin China, Akatsuki Art Printing co. Ltd.,
Tokyo, 1967

The Burney Papers, vol 1-5, Printed by order of the Vajiranana
National Library, Bangkok.

๔. ภาพเลื่อน

Microfilms of Reports and Letters of the English East India
Company. India Office Library, London, 1966

Microfilms of Reports and Letters of the English East India
Company, India Office Library, London, 1967

๕. หลักฐานชั้นสอง (Secondary Sources)

๑. พงศาวดารต่าง ๆ

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
เล่ม ๑ ตอน ๑ โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๘๕

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
เล่ม ๑ ตอน ๒ โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๘๕

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา
เล่ม ๒ ตอน ๒ โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๘๕

- คำรุกรานภาพ, สมเด็จพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒
เล่ม ๒ โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕
- ทิพากรวงศ์,, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
รัชกาลที่ ๒ โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔
- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
รัชกาลที่ ๔ โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔
- ศิลปากร, กรม คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดาร
กรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๐
- ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศกับฉบับพระจักรพรรดิพงศ์
โรงพิมพ์อักษรบริวาร, ๒๕๐๗
- ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๑ - ๒
ป. พิเศษการพิมพ์ ๒๕๐๖
- ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ ๓ - ๔
ป. พิเศษการพิมพ์, ๒๕๐๖
- ศึกษานิเทศน์พิเศษ ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑ โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๖
- ศึกษานิเทศน์พิเศษ ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๒ โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๖
- ศึกษานิเทศน์พิเศษ ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๓ โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๖
- อนุสรณ์พิธีกรรม, หลวง "พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช" เรื่องเมืองนครศรีธรรมราช
พิมพ์ในงานศพนางตลับ จันทราทิพย์ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๑๐
โรงพิมพ์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๕๑๐

๒. หนังสือต่าง ๆ

- ทจร สุขพานิช ก้าวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย พิมพ์ในงานศพหลวงบุญยมาณพพานิชย์
๑ ธันวาคม ๒๕๐๘, โรงพิมพ์ไทยพาณิชย์, ๒๕๐๘
- คำรุกรานภาพ, สมเด็จพระยา แสดงบรรยายพงศาวดารสยาม โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๒

คำทรงราชานุญาต, สมเด็จพระมหา "คำอธิบายเรื่องพงศาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมาย
 หลวงอุดมสมบัติ" และ "ประชุมความเล่าเรื่องต่อจากจดหมายหลวงอุดม -
 สมบัติ" จดหมายหลวงอุดมสมบัติ พิมพ์ในงานศพพระรัตนธัมม์
 (อิสสรญาณเภา) ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๕ ทางหุ้นส่วนจำกัดศิพร, ๒๕๐๕
 วิชา รัตนวิชาตี ประวัติศาสตรสังคายนาคติ ศูนย์พัฒนาการศึกษา ภาค ๒
 นครุณี สุทธิสงคราม ไอรสกับพระเจ้าตาก อักษรบริการ ๒๕๐๘
 ศึกษาบัณฑิตพาณิชย์ กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑ โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕

สมจัย อนุমানราชชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา โรงพิมพ์ไทยเกษม, ๒๕๔๓

Anderson, John English Intercourse with siam, Kegan Paul,
 Trener, Trubner, & Co, Ltd. London , 1890

Bastin, John and Winks, Robin W, Malaysia Selected Historical
 Readings, Oxford University Press, Tokyo, 1966

Clodd, H.P. Malaya's First British Pioneer, Luzac & Company Ltd.
 London, 1948

Coedès, G. Indianized States of Southeast Asia, University
 of Malaya Press, 1968

Dodge, John V. Britannica Encyclopedia vol 7, William Benton
 Publisher

Hall, D.G.E. A History of South East Asia, St Martin's Press inc,
 New York, 1955

Mills, L.A. British Malaya 1824 - 1867, Methodist Publishing
 House, Singapore, 1925

Neon, Snid-Vongs The Developement of Siam's Relations with Britain
 and France in the Reign of King Mongkut 1851-1868, vol 1

Winstedt, Richard O. A History of Malaya, Marican & Sons ,
 Singapore, 1962

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บัญชีเครื่องราชบรรณาการ

เมืองประเทศราชมลายูนำเข้ามาทูลเกล้าถวายเมื่อ วันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๓

เมืองกลันตัน	เครื่องราช- บรรณาการ	ต้นดอกไม้ทองคำ ๑ สูง ๖ ศอก คืบ นิ้ว ชัน ๒ ต้น	
		เงิน ๑	
		แหวนดอกมะพร้าวทองคำ	๒๐ วง
		หอกงูคอทองคำ	๑๐ คู่
		ผาขาว ๕๐ ศอก	๔๐ พับ

เมืองตรังกานู	เครื่องราช บรรณาการ	ต้นดอกไม้ทองคำ ๑ สูง ๓ ศอก คืบ ๕ นิ้ว ชัน ๒ ต้น	
		เงิน ๑	
		ทองคำทราย	หนัก ๔ จิน
		ผายกทองอย่างแขก	๒ ผืน
		ผาขาว ๕๐ ศอก ๓ ชนิด ๑๖	๒๐ พับ
		๒๔ ศอก ๔	
		หวายตะค่า ตามทำเนียม ๒๐๐	๔๐๐ กำ
หีน แทนสาकु ๒๐๐			
กันแฉง เต้ยใหญ่	๑๐๐ ผืน		
ไม้พลอง	๔๐๐ คู่		

เมืองไทรบุรี

เครื่องราช -
บรรณาการ

ต้นดอกไม้ทองคำ ๑ | สูง ๕ ศอก
เงิน ๑

๒ ต้น

หอกปลอกคอทองคำเถลิงทอง ๓
เงิน เถลิงเงิน ๓

๒๑ คู่

ทองคำเลว ๑๕

ไม้เขียนลาย ๒

๑๒ คู่

หวาย ๑๐

๔๐ ศอก ๔๐

ผ้าขาว ๕๐ ศอก ๔๐ ๑๖๐

๒๔ ศอก ๔๐

๒๒๐ พับ

พรมเทศ ๓๐ ผืน ๖๐

ผ้าขาว ๒๔ ศอก แทน

เมืองสตูล

เครื่องราช -
บรรณาการ

ต้นดอกไม้ทองคำ ๑ | สูง ๒ ศอก ๔ นิ้ว
เงิน ๑

๒ ต้น

หอกปลอกคอทองคำเถลิงทอง ๑
เงิน เถลิงเงิน ๑

๗ คู่

ทองคำเลว ๕

ไม้หวาย

๕ คู่

๔๐ ศอก ๒๐

ผ้าขาว ๕๐ ศอก ๒๐ ๖๐

๒๔ ศอก ๒๐

๔๐ พับ

พรม.เทศ ๑๐ ผืน ผ้าขาว ๒๔ ศอก แทน ๒๐

ผ้าขาว หนักอย่าง ๒๐

๔๐ ผืน

ชายสับคิ ๒๐

เมืองปะลิส	เครื่องราช - บรรณาการ	กบดอกไม้ทองคำ ๑ สูง ๒ ศอก ๕ นิ้ว	๒	คัน
		เงิน ๑		
		ปี่ไล่หวาย	๕	คู่
		หอกปลอกทองคำเถลิงทอง ๑		
		เงิน เถลิงเงิน ๑	๗	คู่
		ทองคำเลว ๕		
		๔๐ ศอก	๒๐	
		ผาขาว ๕๐ ศอก	๒๐	๒๐
		๒๔ ศอก	๒๐	
		พรมเทศ ๑๐ ผืน ผาขาว ๒๔ ศอกแทน	๒๐	
ผาลาย หนอกหยาง	๒๐			
ชายสัค	๒๐			
		๔๐	ผืน	

จาก บัญชีเรื่องประเพณีนำเครื่องราชบรรณาการมาถวาย หมูจคหม่ายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๕
มคที่ ๑ เลขที่ ๖/๑๐ จ.ร. ๑๒๓๒ (พ.ร. ๒๔๑๓)

ภาคผนวก ข

เงื่อนไขที่ผู้ลบลานแห่งไทรบุรี เสนอตอบบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ
ในการจะยกเกาะปีนังให้บริษัท ฯ

๑. บริษัทจะต้องคุ้มครองท้องทะเล และศัตรูใด ๆ ก็ตามที่จะมาโจมตีผู้ลบลาน
จะต้องถือเป็นศัตรูของบริษัทด้วย และค่าใช้จ่ายนั้นบริษัทจะต้องเป็นผู้จ่าย

ฯลฯ

๕. บุคคลใด ๆ ก็ตามที่อยู่ในประเทศนี้ (ไทรบุรี) อาจจะเป็นบุตร หรือพี่น้องของ
ชาวเขาหากเป็นศัตรูของชาวเขา ก็ให้ถือเป็นศัตรูของบริษัทด้วย บริษัทจะไม่คุ้มครอง
คนเหล่านี้ สัญญาจะไม่ส่งสินทรัพย์แก่ที่ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ยังมีอยู่

๖. ถ้ามีศัตรูมาโจมตีเราโดยทางบก และเราต้องการความช่วยเหลือจาก
บริษัทในคานกำลังคน อาวุธยุทโธปกรณ์ บริษัทจะต้องให้แก่เราโดยเราจะเสียค่าใช้จ่ายเอง

จาก "Condition required from the British Government by the King
of Kedah" Microfilms of Report and Letter of the English
East India Company, India Office Library 1966

ภาคผนวก ค

คำตอบของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ
ต่อเงื่อนไขของสุคต เบนแห่งไทรบุรี

๑. รัฐบาลนี้จะรักษารัฐานัตที่เรือเอาไว้มุมครองเกาะปีนัง และฝั่งทะเลของ
กัมบริย์แห่งไทรบุรีที่อยู่ใกล้ ๆ เกาะปีนัง

ฯลฯ

๕. คนทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศที่เป็นกรรมสิทธิ์ของกัมบริย์แห่งไทรบุรีซึ่ง
เป็นศัตรูของเขา (กัมบริย์) หรือกระทำการต่อต้านเขา จะไม่ได้รับความอารักขาจาก
อังกฤษ

๖. ขอนี้จะต้องอ้างถึงระเบียบของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ รวมทั้ง
คำขอร้องของกัมบริย์แห่งไทรบุรี ซึ่งไม่สามารถจะยอมตามได้

ภาคผนวก ง

ข้อตกลงชั่วคราว (Preliminary Treaty) ระหว่างกัปตัน เฮนรี เบอร์นี
กับเจ้ายะยานครศรีธรรมราช เมื่อ ๓๑ กรกฎาคม ๑๘๒๕

๑. เจ้ายะยานครศรีธรรมราชสัญญาว่าจะไม่ส่งกำลังเข้าไปในเประ (Perak) หรือสะลังงอ (Selangor) โดยทางบกหรือทางทะเล บริษัทประกาศว่าบริษัทไม่ปรารถนาจะเข้ายึดครอง เประ (Perak) หรือเข้าแทรกในการปกครองของเประ (Perak).... จะป้องกันไม่ให้สุลต่านแห่งสะลังงอ (Selangor) เข้าไปรบกวนความสงบในเประ (Perak)
๒. บริษัทประกาศว่า จะไม่เข้าแทรกแซงในรัฐบาลของไทรบุรี ถ้าสุลต่านผู้ถูกเนรเทศ (ex - Sultan) ได้กลับคืนสู่บ้านเมือง สภาแห่งปีนัง (Penang Council) สัญญาว่าจะให้เขาส่งบรรณาการให้ ๓ ปีครั้ง พร้อมกับเงินปีละ ๔,๐๐๐ ดอลลาร์ให้แก่ไทย เจ้ายะยานครศรีธรรมราชสัญญาว่า ถ้าจักรพรรดิแห่งสยามยินยอมให้สุลต่านกลับคืนมา เขาจะถอนเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ของเขาในไทรบุรีกลับ และจะไม่โจมตีไทรบุรีโดยทางบกหรือทางทะเล.....

๑๘๖

ภาคผนวก จ

สนธิสัญญาที่ กัปตัน เฮนรี เบอรันั้น (Henry Burney) ทำกับรัฐบาลไทย
เมื่อ ๒๐ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๒๖ (พ.ศ. ๒๓๖๙)

ฉบับภาษาอังกฤษ

๑๑๑

ARTICLE 12th. Siam shall not go and obstruct or interrupt
Commerce in the States of Trengano and Calantan. English Merchants
and subjects shall have trade and intercourse in future, with the
same facility and freedom as they have heretofore had, and the
English shall not go and molest, attack or disturb those States
upon any pretence whatever.

ARTICLE 13th. The Siamese engage to the English, that the
Siamese shall remain in Kedah and take proper care of that Country
and of its people, the inhabitants of Prince of Wales Island and of
Kedah shall have trade and intercourse as heretofore. The Siamese
shall levy no duty upon stock and Provisions such as Cattle,
Buffaloes, Poultry, Fish, Paddy and Rice which the inhabitants of
Prince of Wales Island, or ships there, may have occasion to purchase
in Kedah, and the Siamese shall not farm the mouths of Rivers or any
Streams in Kedah but shall levy fair and proper Import and Export
duties. The Siamese further engage, that when Cha-o Phya of Ligor
returns from Bangkok, he shall release the slaves, personal servants,
Family and Kindred belonging to the former Governor of Kedah and
permit them to go and live wherever they please. The English engage
to the siamese, that the English do not desire to take possession of

ฉบับภาษาไทย

๑๓๓

มาตรา ๑๒ เมืองไทยไม่ไปขัดขวางทางค้าขาย ณ เมือง ตรังกานู กลันตัน ให้ลูก้าพวกอังกฤษได้ไปมาค้าขาย โดยสะดวกเหมือนแต่ก่อน อังกฤษไม่ไปเบียดเบียนรบกวนเมืองตรังกานู กลันตัน ด้วยการสิ่งใด

มาตรา ๑๓ ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่า ไทยอยู่รักษาเมืองไทร และไพร่พลเมืองเมืองไทร และคนเมืองเกาะหมาก เมืองไทรจะได้อไปมาค้าขายอย่างเดิม และ โค กระบือ เป็ด ไข่ ปลา ข้าวเปลือก ข้าวสาร ซึ่งเป็นเสบียง อาหาร ไพร่พลเมืองเกาะหมาก แล กำปั่นใน เมืองเกาะหมาก ต้องการจะซื้อแต่เมืองไทร ไทยไม่เรียกภาษี และปากน้ำลำคลองใด ๆ ที่เมืองไทร ไทยไม่ตั้งส่วย ไทยเรียกเอาจังกอบ ภาษี พอสสมควร ไทยสัญญาว่า เจ้าญาไทร กลับออกไปแต่กรุงจะปล่อยครอบครัวทวน บ่าว คนของญาไทรคนเก่าให้กลับคืนไปตามชอบใจ อังกฤษสัญญาต่อไทยว่า ไม่ต้องการเอาเมืองไทร อังกฤษไม่รบกวนเมืองไทร และไม่ให้พญาไทร คนเก่ากับบ่าวไพร่ของพญาไทรคนเก่า ไปรบกวนทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ณ เมืองไทร และ เมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทร และอังกฤษสัญญาว่าจะจัดแจงให้พญาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พญาไทรคนเก่าอยู่ที่เมืองเกาะหมาก ที่เมืองไทร ที่เมืองเปหระ เมืองสลังงอ เมืองพมา ถ้าอังกฤษไม่ให้พญาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นตามสัญญา ก็ให้ไทยเรียกเอาภาษี ข้าวเปลือก ข้าวสาร ที่เมืองไทรเหมือนแต่ก่อน อังกฤษสัญญาว่า ไทย แหก จีน ซึ่งอยู่ ณ เมืองเกาะหมาก จะมาอยู่ ณ เมืองไทร อังกฤษไม่ห้ามปราม

มาตรา ๑๔ ไทยกับอังกฤษสัญญาต่อกันว่าให้พญาเปหระครองเมืองเปหระ ถ้าพญาเปหระ จะถวายดอกไม้ทองเงิน ณ กรุงตามแต่ก่อน ก็ตามใจพญาเปหระ อังกฤษไม่ห้ามปราม เจ้ากรุง นครจะใช้ ไทย แหก จีน คนฝ่ายไทย ลงไปเมืองเปหระโดยที่ ๔๐ - ๕๐ คน ถ้าพญาเปหระ จะใช้ ศรีทวันกรมการฝ่ายเมืองเปหระมาหาเจ้าพญานครอังกฤษไม่ห้าม ไทย อังกฤษ ไม่ยก กองทัพไปเบียดเบียนรบกวนเมืองเปหระ อังกฤษไม่ให้เมืองสลังงอ มารบกวนเมืองเปหระ ไทยก็ไม่ไปรบกวนเมืองเปหระ

๑๓๓

จาก สำเนาหนังสือสัญญาเบอร์นี มุจกหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ ร.๓ เลขที่ ๑๕ จ.ศ. ๑๑๘๘